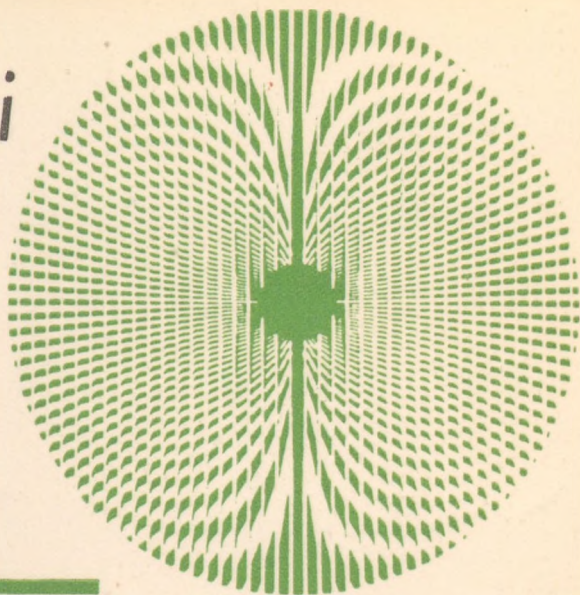

Közgazdasági
információs
közlemények

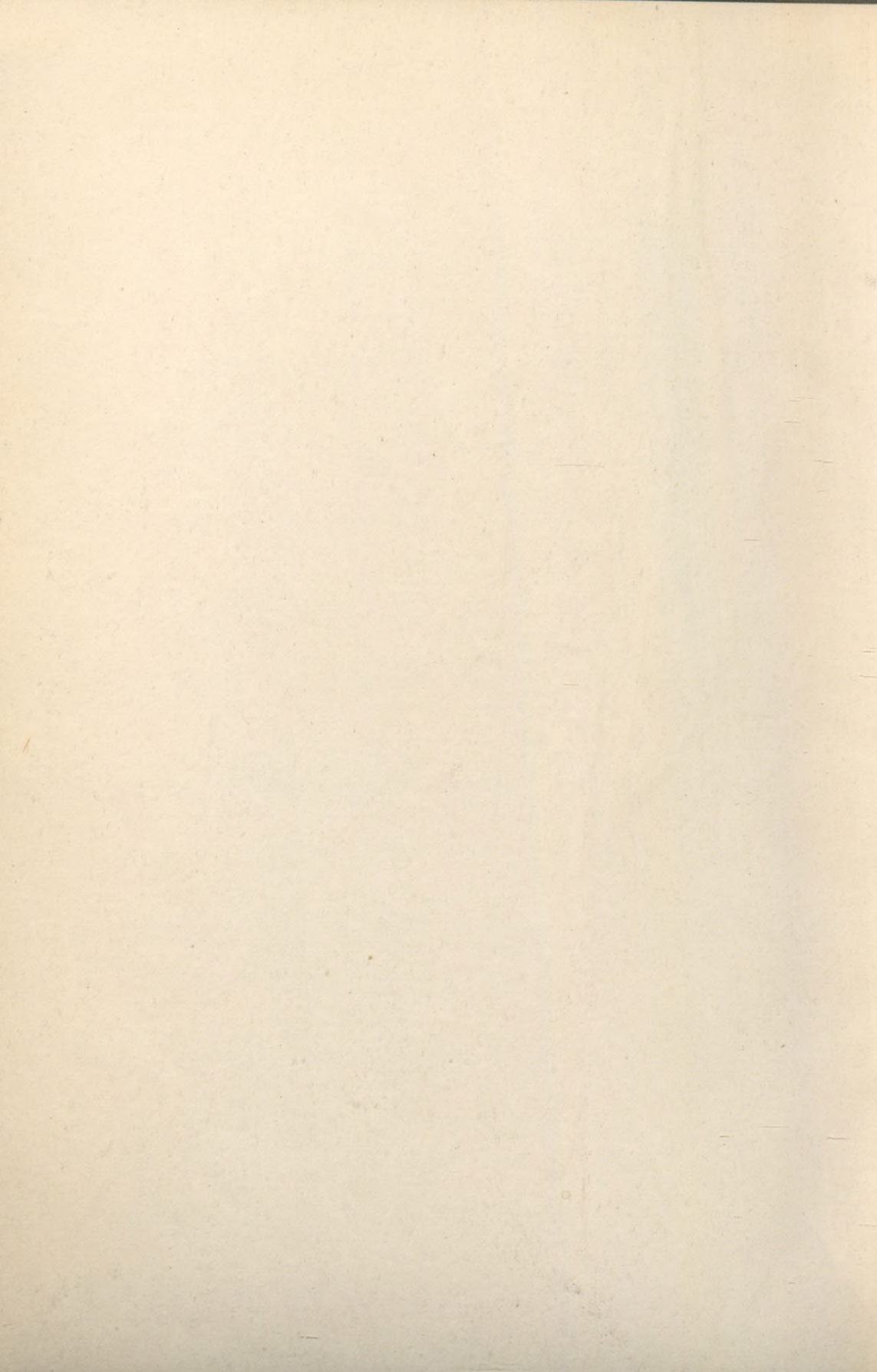
2

Havas Gábor – Tilly Károly

A francia állam szerepe a beruházásokban

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST

HAVAS GÁBOR — TILLY KÁROLY
FRANCIA ÁLLAM SZEREPE A BERUHÁZÁSOKBAN

KÖZGAZDASÁGI INFORMÁCIÓS KÖZLEMÉNYEK

SZERKESZTI: FÖLDI TAMÁS

2. SZÁM

ÍRTA

HAVAS GÁBOR

a Pénzügykutatási Intézet
tudományos-gazdasági tanácsadója

és

TILLY KÁROLY

az Állami Fejlesztési Bank
főfelügyelője

MTA KÖZGAZDASÁGI INFORMÁCIÓS CSOPORT

Hivatalos használatra

HAVAS GÁBOR – TILLY KÁROLY

A FRANCIA ÁLLAM SZEREPE A BERUHÁZÁSOK INDÍTÁSÁBAN ÉS FINANSZÍROZÁSÁBAN

AKADÉMIAI KIADÓ • BUDAPEST 1975

506091

MTA KÖZGAZDASÁGI INFORMÁCIÓS CSOPORT

SZERKESZTI: FÖLDI TAMÁS

Hivatkozás használata

2. SZÁM

HAVAS GÁBOR – TILLY KÁROLY

A FRANCIA ÁLLAM SZEREPE
A BERUHÁZÁSOK INDÍTÁSÁBAN
ÉS FINANSZÍROZÁSÁBAN

TILLY KÁROLY

MTA
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

21

ISBN 963 05 0928 8

© Akadémiai Kiadó, Budapest 1975 – Havas Gábor, Tilly Károly

Felelős kiadó: Földi Tamás

Fedélterv: Gyene Ida

Műszaki szerkesztő: Gábor Péter

Akadémiai Nyomda, Budapest

Felelős vezető: Bernát György

M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA
Könyvtár 6411 / 1977 sz.

A SZERKESZTŐ ELŐSZAVA

A "Közgazdasági Információs Közlemények" megindításával az MTA Közgazdasági Információs Csoport a kutatásban és gyakorlatban működő közgazdászok számára kíván tájékoztatást nyújtani.

A sorozat egy-egy számában megkíséreljük összefoglalni fontos közgazdasági témákban a jelenleg rendelkezésre álló ismereteket. Ezzel megkíméljük az olvasót az eredeti források áttanulmányozásának munka- és időigényes feladatától. A további tájékozódáshoz a kötetekhez csatolt részletes bibliográfia nyújt segítséget.

Közleményeink első három számában néhány fejlett tőkésországi beruházási rendszerével foglalkozunk. A témaválasztás nem szorul különösebb indoklásra. A tanulmányok elsősorban a beruházási gyakorlatból indulnak ki. Bár a nyugati közgazdasági és szervezési ismeretek és gyakorlat - mint a jelen tanulmányból is kitűnik - nem szolgál kész receptekkel a beruházási folyamat problémáinak tisztázásához, de némely megoldási mód elgondolkodtat és serkentheti a hazai beruházási rendszer tökéletesítését.

Földi Tamás

TARTALOMJEGYZÉK

ELŐSZÓ	9
1. A GAZDASÁGIRÁNYÍTÁS ALAPVETŐ DOKUMENTUMAI	11
1.1 A TERV SZEREPE A FRANCIA GAZDASÁGBAN	11
A francia középtávú tervek, és a jelenlegi terv újításai	12
Ellentétes megítélések a terv szerepéről a tőkés gazdaságban	15
Az információ és az előretétekintés szervezetei	17
A terv kimunkáltságának országos szervei	19
Területi tervezés és egyeztetés	19
A tervezés egyes szakaszainak főszereplői	21
1.2 A KÖLTSÉGVETÉS RENDSZERE	22
A költségvetés előkészítése	22
A költségvetés adminisztratív előkészítése	22
A költségvetés gazdasági előkészítése	24
A költségvetési döntések racionalizálása	25
Eszközköltségvetés és funkcionális költségvetés	29
2. A BERUHÁZÁSOK FINANSZIROZÁSI RENDSZERE	31
2.1 A BERUHÁZÁSFINANSZIROZÁS FŐBB SZERVEZETEI	31
Az Államkincstár	31
A gazdasági és Szociális Fejlesztési Alap	32
A francia Iparfejlesztési Intézet	41
A francia bankrendszer	44
A bankok tevékenysége	44
A fejlesztést szolgáló jelentősebb bankok	49
A francia bankrendszer néhány funkcionális jelensége	55
2.2 A BERUHÁZÁSFINANSZIROZÁS FŐBB FORRÁSAI	57
A beruházások súlya és forrásaik megoszlása a francia gazdaságban	57
Az önfinszizirozásról	60
Az állami támogatás	62
A beruházási hitelek	63
Alaptőke-emelés külső forrás igénybevételével	64
Az inflációs károk kivédése	68
A lakossági megtakarításokról	69

3. A GAZDÁLKODÓ EGYSÉGEK BERUHÁZÁSAI	72
3.1 AZ ÁLLAMI SZEKTOR ÉS ANNAK BERUHÁZÁSAI	72
<i>Változatok az állam és az állami vállalatok kapcsolatában</i>	72
<i>Az állami vállalatok beruházásai</i>	75
3.2 AZ ÁLLAMI BEAVATKOZÁS MÓDSZEREI	77
<i>Az állam pénzügyi beavatkozása</i>	77
Az állam közvetlen pénzügyi beavatkozása	78
Állami juttatások	78
Kamatjóváírás	79
Állami vagy félállami forrásból fedezett kölcsönök	80
Tőkerészesedés	80
Biztosítéknyújtás	81
Az állam közvetett pénzügyi beavatkozása	81
Az önfinanszírozást könnyítő intézkedések	82
Külső források (hitel- és pénzpiac) bővítésére irányuló intézkedések	84
<i>Az állami intervenció allokálásáról</i>	88
Körzeti fejlesztés	88
Ágazati támogatás	90
Műszaki fejlesztés	92
<i>Az állam finanszírozási eszközökön kívüli befolyásoló szerepe</i>	92
3.3 A VÁLLALATOK FEJLESZTÉSI STRATÉGIÁJÁRÓL	95
<i>A nagyvállalatok</i>	96
<i>Közép- és kisvállalatok</i>	103
<i>Beruházási döntés és kockázat</i>	109
<i>A magánszektor és a külföldi tőke</i>	112
TÁBLÁZATOK	117
RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE	127
IRODALOM	131

Tanulmányunkban törekedtünk a francia beruházások finanszírozási rendszerének tárgyilagos bemutatására. Célunkat valószínűleg csak részben sikerült megvalósítani. Nem léphettünk ki önmagunkból, akarva-akaratlan arra figyeltünk fel, annak adtunk hangsúlyt, ami a nálunk alkalmazott módszerektől eltér, ami a magyar közgazdászok számára érdekes lehet, s ha közvetlen átültetésre nem is alkalmas, hasznos gondolatokat ébreszthet. Ilyen megoldás - úgy véljük - bőven van a francia rendszerben, s ezért munkánkat a gondolatébresztés szándékával és reményével adjuk az olvasó kezébe.

Nem volt könnyű a tőkés gazdasági mechanizmusba, s azon belül a több szempontból is sajátos francia rendszerbe nagyon is beágyazott beruházási rendszert kiemelni, és egy viszonylag rövid tanulmány keretében érthetően ismertetni. Igyekeztünk a feladatra koncentrálni, de ezt nem tehettük a közérthetőség rovására. Kénytelenek voltunk a francia gazdaságot alapvetően jellemző két tevékenységet röviden leírni az olvasók idevágó ismereteinek felfrissítése végett. Ez a két terület: a tervezés és a költségvetés. Ezt követően voltaképpen témánkat két vetületben közelítjük meg: először nagyobb áttekintésben a beruházásfinanszírozás szervezeteit és forrásait ismertetjük, majd közelebb lépve a mikrogazdasághoz, a vállalatok állami befolyásolását, s annak stratégiáját mutatjuk be.

Végül köszönetünket fejezzük ki dr. Gergely Istvánnak, aki értékes észrevételeivel segítette munkánkat.

1974. december

A szerzők

A GAZDASÁGIRÁNYÍTÁS ALAPVETŐ DOKUMENTUMAI

1.1 A TERV SZEREPE A FRANCIA GAZDASÁGBAN

A fejlett tőkésállamok hasonlóak abban, hogy éves költségvetéseikben az államháztartás előirányzatai mellett egyre inkább helyet kapnak a gazdaságpolitika éves vetületei, annak egyes *elemei* is, de erősen különböznek a tekintetben, hogy e mellett szükségét látják-e középtávu tervek készítésének vagy sem.

Az Egyesült Államokban, Japánban, a Német Szövetségi Köztársaságban például nem készítenek a francia tervhez hasonló népgazdasági terveket, viszont a tervkészítő országok közül éppen Franciaország érdemel kiemelt figyelmet. A középtávu tervek korlátozott elterjedésének egyik oka valószínűleg a konjunktúra és az ezzel együttjáró bizonytalanság, ami napjaink tőkés gazdálkodásának egyre inkább jellemzője lesz. A modern tőkés gazdaságok nem találták meg az automatikus egyensúly törvényét, ennél fogva a különböző válságjelenségekre feleletül azonnali intézkedésekre, kompenzációkra van szükségük.

Önként adódik a kérdés: tekintettel a konjunkturaszülte napi problémákra, tőkés viszonyok között mi az értéke a néhány évre előretekintő középtávu tervnek? Francia viszonylatban például a pénzügyminiszter költségvetésben is megjelenő rövidtávu politikájának és a tervben rögzített középtávu gazdaságpolitikának csak úgy van létjogosultsága, ha össze lehet hangolni őket. A francia nemzeti gazdasági tervek - amelyeket a hivatalos gazdaságpolitika "a la française" ("francia módon") végzett tervezési módszer gyümölcseinek tekint - megkísérelték e két gazdaságpolitikai horizont összeegyeztetését.

A francia középtávu tervek, és a jelenlegi terv újításai

A francia középtávu tervezés közel harmincéves multra tekint vissza. Az első terv helyreállítási jellegű volt. A második, harmadik és negyedik terv négyéves időtartamot ölelt fel. Az ötödik állami tervvel indult meg az ötévi időtartamra kiterjesztett középtávu tervezés rendszere, a Közös Piac intézményeivel való összehangolás jegyében. A francia tervek története jól mutatja azt a törekény kapcsolatot, amely a középtávu fejlesztési terv és a pillanat parancsoló szükségletei között fennáll. Nem volt olyan terv, amelynek megvalósítását ne zavarták volna meg, vagy ne siettették volna fellendítő vagy fékező időközi intézkedések.

Első terv Jelszava: "Többet és gyorsabban termelni".

(1947-1952) Mayer-féle terv (1948. január) a szanálásra,
Pinay-féle stabilizációs terv (1952).

Második terv Jelszava: "Jobban és olcsóbban termelni". Edgar

(1954-1957) Faure-féle fellendítési (1954-1955), Gaillard-féle fékezési terv (1957. dec.)

Harmadik terv A Közös Piac megnyitása. Rueff-féle terv (1959.

(1958-1961) dec.), majd 1960 tavaszán ideiglenes fellendítési terv.

Negyedik terv 1963. szeptemberben stabilizációs terv
(1962-1965)

Ötödik terv 1968. májusi események. 1968 novemberben helyre-

(1966-1970) állítási terv. 1969 szeptemberben talpraállítási terv. 1970 második félévben lazítási rendelkezések.

Hatodik terv Az állami beruházások fellendítése és monetáris

(1971-1975) politika (1971 szeptember). Támogatási terv
(1972 január).

Az első három tervet "korszerűsítési és infrastrukturális terv"-nek, a következő hármát "gazdaság- és társadalomfejlesztési terv"-nek nevezték.

A francia nemzetgazdasági tervezés sajátos jellege annak előkészítésében, metodikájában, valamint a terv és a parlament közötti kapcsolatban jut kifejezésre.

A terv *formailag* úgy jelenik meg, mint a franciákhoz intézett beszéd, amely a fejlődés főbb célkitűzéseit és módszereit tárgyalja. A hatodik terv például - amely 137 oldal terjedelmű és 38 melléklete van - így kezdődik: "Mi más a terv, ha nem az ország elkövetkező öt évben kialakuló fejlődésének előrevetítése gazdasági kifejezésekben... A terv számadatai mögött a holnap Franciaországa rajzolódik ki, méreteiben, méltóságában és a modern társadalomról alkotott koncepciójában."¹

Gazdasági vonatkozásban a terv csupán a termelési ágazatokat érinti és nem a vállalatokat. Eltekintve az első tervtől, a tervek nem mennyiségi jellegűek; céljuk - a liberális gazdaságpolitika szellemében - a versengés, a gazdaság megnyitása a külföld felé, a termelési szerkezet átalakítása az optimálás jegyében. A *jelenlegi terv* négy célt tűz ki: a termelést több mint egyharmadával növelni, azt tíz éven belül megkétszerezni, az egyéni fogyasztást egynegyedével, a társadalmi transzfereket² közel felével és a kollektív célt szolgáló beruházásokat több mint felével növelni.

A tervről, mint globális középtávu stratégiáról, a minisztertanács elnöke a nemzetgyűlés előtt 1971 júniusában tartott beszédében így nyilatkozott: "A terv megvalósítása nem kizárólag az államtól függ, hanem azoktól az előre nem látott körülményektől és csalódásoktól is, amelyek a nemzetközi környezet vagy a gazdasági-társadalmi csoportok magatartása következtében merülhetnek fel."³

¹Lásd [24] 61. o.

²A transzfer (szó szerint: átutalás) tágabb értelemben: jövedelemátcsoportosítás, az államkincstár és a gazdálkodó egységek közötti pénzügyi kapcsolat; szűkebb értelemben (itt is): olyan költségvetési kiadás, amely végső felhasználásként más helyen, más időpontban (esetleg más címen is) jelenik meg.

³Lásd [24] 67. o.

A "gazdasági-társadalmi", avagy - nevezzük nevén - a tőkés csoportok magatartása minden nyugati tervbe nagyfokú bizonytalanságot visz. Így van ez Franciaországban is annak ellenére, hogy - mint látni fogjuk - éppen a francia tervek előkészítésébe igyekeznek bevonni e csoportokat. A tőkés tulajdonosi elkülönültség következtében a francia terv előrejelző, ajánlás jellege dominál; determináló jellege a szocialista értelemben vett tervnél lényegesen csekélyebb, olyannyira, hogy náluk utasítás jellegű tervről nem is beszélhetünk. Miután közismert, hogy a két társadalmi rendszerben merőben más tartalma van a terv fogalmának, nem tartunk attól, hogy a tanulmányunkban használt, franciából átvett "terv" (plan) kifejezés alatt bárki is a szocialista tervgazdálkodásra jellemző tervet ért.

A kezdeti célkitűzések és a gazdasági realitások közötti eltolódás annál is inkább elkerülhetetlen, mert a terv maga is *nemzetközi környezetben* helyezkedik el. Az ötödik tervhez megalkották a "riasztó rendszert" az eredmények inadekvát voltát nyilvántartó mutatók megtervezésével. A hatodik tervhez hajlékonyabb és teljesebb mechanizmust választottak:

a) A célokat jellemző mutatóknak (ipari termelés, foglalkoztatás, árszint stb.) csak az a feladatuk, hogy olyan *ellenőrző rendszert* alkossanak, amely a tervvel kapcsolatban információt szolgáltat a gazdaság fejlődéséről.

b) A tervidőszak középső évére (ez esetben 1973-ra) átfogó felülvizsgálatot irányoztak elő.

c) Erősebben megkülönböztették egymástól a *kitűzött célokat* (amiket csak parancsoló szükségesség esetén lehet felülvizsgálni), a *programokat* (amelyek adaptálhatók anélkül, hogy a kitűzött célok alapvetően kérdésessé válnának) és az *előirányzatokat* (amelyek időszakos rendezés tárgyát képezik).

A parlament jogkörébe tartozik megszavazni egyrészt az irányelveket⁴ (a jelenlegi tervnél ez 1970 júniusában történt),

⁴Option, szó szerint: választási lehetőség. Itt azokat az előterjesztett irányelveket jelenti, amelyeket a később ismertetendő tervezési bizottságok a kidolgozott tervhez hasonló módon állítanak össze, és amelyek a parlamenti jóváhagyás után a részletesebb tervmunka alapjaivá válnak.

másrészt a kész tervet (1971 június). Az államot csupán a költségvetésbe foglalt éves "felhatalmazási programok"⁵ kötelezik.

A hatodik terv két ujitást vezetett be:

a) Az *elsőbbség kinyilvánítása* (déclarations de priorité) lehetővé teszi a fontosabb érdekeket képviselő programok elkülönítését. Az ily módon elkülönített programok (műszaki oktatás, városi gyorsforgalmi utak, csatlakozó autópályák, kutatás stb.) 1970-ben 26,3 milliárd frankot tettek ki, a programfelhatalmazási keret kb. 20 %-át.

b) A *célprogramok*⁶ (programmes finalisés) nemcsak a gépi felszerelés, hanem az üzemelés megtervezését is biztosítják (utbiztonság-új városok, a Földközi-tenger melléki erdők védelme stb.).

Az ötödik terv kidolgozása során alkalmazott gazdasági modelleket a hatodik terv kidolgozásakor az egész gazdaságot átfogó egyetlen modellbe, az ún. fizikai-pénzügyi tervmodellbe (Modele Physico-Financier de Projection - FIFI) egyesítették. Az új tervmodell sajátossága, hogy teljesen formalizált, egyenletrendszerre elektronikus számítógépekkel megoldható, a vállalati magatartásokkal kapcsolatban figyelembe veszi a pénzügyi mozzanatokat is. A FIFI funkciója az, hogy matematikai formában határozza meg a gazdaság jövőbeli fejlődésének irányzatait, továbbá, hogy biztosítsa a gazdaságpolitikai célkitűzések és eszközök, valamint az egyes korlátozó tényezők közötti konzisztenciát.

Ellentétes megítélések a terv szerepéről a tőkés gazdaságban

A nemzetgazdasági tervek idestova 30 évre visszatekintő multja ellenére még mindig nem csöndesedtek el Franciaországban a középtávu tervezés szükségessége körüli viták. A haladó

⁵ A felhatalmazási programok (autorisation de programme) a hosszabb időszakra vonatkozó, átfogó fejlesztési programoknak egy bizonyos évre eső, az időközben ismertté vált adatok alapján pontosított vetülete, amely felhatalmazza az állami szerveket a folyósításra.

⁶ Emlékeztetnek a mi célcsoportos beruházásainkra annyiban, hogy itt is a végső célt hangsúlyozzák ki olyan időpontban, amikor a célt realizáló egyes beruházások körvonalai még nincsenek véglegesen tisztázva.

gondolkozásu, a sokoldalú integrálódás előnyeit felismerő szakértők egyértelműen a tervezés, a tervezési módszerek tökéletesítése mellett foglalnak állást. A terv ellenzői viszont arra hivatkoznak, hogy olyan fejlett társadalomban, ahol a piacok mechanizmusa a gazdasági funkciók legnagyobb részét ellátja, általában nincs szükség tervre. Mérsékeltabb vélemények szerint a tervnek a gazdaság olyan kérdéseire kell korlátozódnia, amelyeket a piacmechanizmus nem old meg, ahol a kevésbé jó állami fellépés is jobb, mint annak hiánya. Szerintük a tervnek elemeznie kell a piaci rendszer sikertelenségeit és meg kell tudni mondania, melyek azok az akciók, amiket a kormányzatnak vég-re kell hajtania, hogy ezen a bajon segítsen.

A terv bírálói arra is hivatkoznak, hogy a terv korlátozza a szabad versenyt. Állításukat a terv előkészítésének fonák-ságaival indokolják. Tudniillik annak érdekében, hogy a jövő bizonytalanságai csökkenthetők, a beruházási döntések a különböző ágazatokban koordinálhatók legyenek, létrejött az *egyeztetés*⁷, az összehangolás *rendszere*: mindegyik szektor képviselői, akik helyet foglalnak a saját tervbizottságukban (Commission du Plan) jól ismerik mások szükségleteit a saját termékeik tekintetében, és kinyilvánítják saját szükségleteiket a mások termékei iránt. Nehéz tehát elképzelni - mondják a terv bírálói -, hogy amikor a bizottság tagjai előirányozzák ágazatuk termelését, nem egyeznek meg egyuttal a piac felosztásában és az árak rögzítésében is, ily módon kikapcsolva a versenyt.

Magára hagyva azonban a piacgazdaság törvényszerűen változásokat, munkanélküliséget és inflációs tendenciákat szül. A tőkésállam ezt ideig-óráig orvosolhatja átfogó pénzügyi politikával, különösen az állami bevételek, kiadások és a pénzteremtés szintjének szabályozásával. Így viszont előbb-utóbb külső monetáris kényszerbe ütközik (a fizetési mérleg deficitjei kimerítik a deviza- és aranytartalékokat); ezt is ellensu-

⁷ Az egyeztetés (concertation) a francia gyakorlatban a különböző nézetek ütköztetésén alapuló, meghatározott formák között végbemenő összehangolási eljárás.

lyozhatja egy ideig paritásváltoztatásokkal és nemzetközi egyezményekkel. A modern fejlett piacgazdaságok alapvető gazdasági problémája - mint ismeretes - az infláció-munkanélküliség dilemmája: kisebb infláció és nagyobb munkanélküliség, vagy kisebb munkanélküliség és nagyobb infláció? A tervnek arra kellene választ adnia, hogyan lehet kijutni ebből a csapdából, és amennyiben nem lehet, mi az optimális kompromisszum a munkanélküliség és az infláció között?

Az információ és az előretekintés szervezetei

Franciaországban hosszú idő óta fennálló szervezetek hivatottak biztosítani makroszinten az információt és az előretekintést (prévision)⁸: az Országos Statisztikai és Gazdaságkutató Intézet (Institut National de la Statistique et des Etudes Économiques - INSEE) és az Előirányzati Igazgatóság (Direction de la Prévision), amely a Pénzügyi és Gazdasági Minisztérium (a továbbiakban: Pénzügyminisztérium) egyik főosztálya.

Az INSEE - alárendelve a Pénzügyminisztériumnak - azon funkciók koordinálását végzi, amelyeket a minisztériumok szakosított információs-statisztikai szolgálatai látnak el. Szerepe hármas:

a) összegyűjti az alapul szolgáló statisztikai információkat akár hosszabb periódusokban (népszámlálás), akár nagyobb gyakorisággal jelentkezők azok. Az utóbbi vonatkozásban voltaképpen a konjunktúra gazdasági megfigyeléséről van szó, általában havi indexek publikációja (kiskereskedelmi árak, ipari termelési árak) és a megfigyelések hasznosítása céljából. (Ugyanis mind a tényadatokat, mind az előirányzatokat a nemzetgazdasági számlarendszer keretében "elkönyvelik", ami megkönnyíti az értékelést);

⁸ Szó szerint: előrelátás. A gyakorlatban ezzel a szóval két fogalmat jelölnek: egyfelől bizonyos kiadások előirányzását, másfelől a távlati elképzelések megfogalmazását, egy-egy adott területre vonatkozó prognosztikát. Az utóbbi összefüggésben a prévisiont "előretekintés"-nek fordítjuk.

gondolkozásu, a sokoldalú integrálódás előnyeit felismerő szakértők egyértelműen a tervezés, a tervezési módszerek tökéletesítése mellett foglalnak állást. A terv ellenzői viszont arra hivatkoznak, hogy olyan fejlett társadalomban, ahol a piacok mechanizmusa a gazdasági funkciók legnagyobb részét ellátja, általában nincs szükség tervre. Mérsékeltabb vélemények szerint a tervnek a gazdaság olyan kérdéseire kell korlátozódnia, amelyeket a piacmechanizmus nem old meg, ahol a kevésbé jó állami fellépés is jobb, mint annak hiánya. Szerintük a tervnek elemeznie kell a piaci rendszer sikertelenségeit és meg kell tudni mondania, melyek azok az akciók, amiket a kormányzatnak vég-re kell hajtania, hogy ezen a bajon segítsen.

A terv bírálói arra is hivatkoznak, hogy a terv korlátozza a szabad versenyt. Állításukat a terv előkészítésének fonák-ságaival indokolják. Tudniillik annak érdekében, hogy a jövő bizonytalanságai csökkenthetők, a beruházási döntések a különböző ágazatokban koordinálhatók legyenek, létrejött az *egyeztetés*⁷, az összehangolás *rendszere*: mindegyik szektor képviselői, akik helyet foglalnak a saját tervbizottságukban (Commission du Plan) jól ismerik mások szükségleteit a saját termékeik tekintetében, és kinyilvánítják saját szükségleteiket a mások termékei iránt. Nehéz tehát elképzelni - mondják a terv bírálói -, hogy amikor a bizottság tagjai előírányozzák ágazatuk termelését, nem egyeznek meg egyúttal a piac felosztásában és az árak rögzítésében is, ily módon kikapcsolva a versenyt.

Magára hagyva azonban a piacgazdaság törvényszerűen változásokat, munkanélküliséget és inflációs tendenciákat szül. A tőkésállam ezt ideig-óráig orvosolhatja átfogó pénzügyi politikával, különösen az állami bevételek, kiadások és a pénzteremtés szintjének szabályozásával. Így viszont előbb-utóbb külső monetáris kényszerbe ütközik (a fizetési mérleg deficitjei kimerítik a deviza- és aranytartalékokat); ezt is ellensu-

⁷ Az egyeztetés (concertation) a francia gyakorlatban a különböző nézetek ütköztetésén alapuló, meghatározott formák között végbemenő összehangolási eljárás.

lyozhatja egy ideig paritásváltoztatásokkal és nemzetközi egyezményekkel. A modern fejlett piacgazdaságok alapvető gazdasági problémája - mint ismeretes - az infláció-munkanélküliség dilemmája: kisebb infláció és nagyobb munkanélküliség, vagy kisebb munkanélküliség és nagyobb infláció? A tervnek arra kellene választ adnia, hogyan lehet kijutni ebből a csapdából, és amennyiben nem lehet, mi az optimális kompromisszum a munkanélküliség és az infláció között?

Az információ és az előretekintés szervezetei

Franciaországban hosszú idő óta fennálló szervezetek hivatottak biztosítani makroszinten az információt és az előretekintést (prévision)⁸: az Országos Statisztikai és Gazdasággutató Intézet (Institut National de la Statistique et des Etudes Économiques - INSEE) és az Előirányzati Igazgatóság (Direction de la Prévision), amely a Pénzügyi és Gazdasági Minisztérium (a továbbiakban: Pénzügyminisztérium) egyik főosztálya.

Az INSEE - alárendelve a Pénzügyminisztériumnak - azon funkciók koordinálását végzi, amelyeket a minisztériumok szakosított információs-statisztikai szolgálatai látnak el. Szerepe hármas:

a) Összegyűjti az alapul szolgáló statisztikai információkat akár hosszabb periódusokban (népszámlálás), akár nagyobb gyakorisággal jelentkeznek azok. Az utóbbi vonatkozásban voltaképpen a konjunktura gazdasági megfigyeléséről van szó, általában havi indexek publikációja (kiskereskedelmi árak, ipari termelési árak) és a megfigyelések hasznosítása céljából. (Ugyanis mind a tényadatokat, mind az előirányzatokat a nemzetgazdasági számlarendszer keretében "elkönyvelik", ami megkönnyíti az értékelést);

⁸ Szó szerint: előrejelzés. A gyakorlatban ezzel a szóval két fogalmat jelölnek: egyfelől bizonyos kiadások előirányzását, másfelől a távlati elképzelések megfogalmazását, egy-egy adott területre vonatkozó prognosztikát. Az utóbbi összefüggésben a prévisiont "előretekintés"-nek fordítjuk.

b) az információk felhasználása a népgazdasági beszámolási számlarendszer (comptes rétrospectifs)⁹ elkészítéséhez;

c) végül az információ "lokalizálása". E cél érdekében történt a körzeti gazdasági megfigyelő állomások létrehozása, amelyek mind a helyi kormányzati szervek, mind a vállalatok információigényét kiszolgálják. Ez a szervezet egészíti ki az INSEE 18 területi igazgatóságát.

Az INSEE egyszersmind a "planification", a többfordulós tervezési menet információs és adatfeldolgozó bázisa is. Vele kívánják biztosítani a terv- és ténytérképek elméleti, módszertani és tartalmi összhangját.

Az *Előirányzati Igazgatóságot* 1965-ben hozták létre. Első feladata a rövidtávú gazdasági előretekintés és a számviteli szintézis. Szorosan együttműködve az INSEE-vel, részt vesz a kormányzati ténykedésekre, a külügyi és a pénzügyi intézményekre vonatkozó beszámolási számlarendszer kialakításában. Viszont az INSEE felelős a háztartások és a nem pénzügyi vállalatok "számláiért", számbavételi rendjéért. Az Előirányzati Igazgatóság állítja össze - az INSEE-vel szorosan együttműködve - a gazdasági költségvetés-előirányzatokat (budgets économiques prévisionnels) és látja el a Nemzetgazdasági Számlarendszer és Költségvetések Bizottsága (Commission des Comptes et des Budgets de la Nation) titkárságának feladatát.

A második funkció szorosabb értelemben vett pénzügyi tanulmányi jellegű: a népgazdasági terv pénzügyi aspektusai, adóügyi tanulmányok stb. Ily módon az igazgatóság feladata a pénzügyi-költségvetési tervezésnek és a nemzetgazdasági előirányzatoknak az összekapcsolása. Végül az igazgatóság a beruházások jövedelmezősége és optimalása tekintetében a Pénzügyminisztérium gazdaságsszámítási szervezeteként működik.

⁹Funkciójában a mi népgazdasági mérlegrendszerünkkel azonos, előírt és állandó jellegű számlarend. A "visszatekintő számlák" voltaképpen az így előírt számlarend keretében végrehajtott beszámolást jelentik.

A terv kimunkálásának országos szervei

A terv előkészítésének két speciális központi szerve van: a Tervezési Főbizottság (Commissariat Général du Plan)¹⁰ és a korszerűsítési bizottságok (Commissions de Modernisation).

A Tervezési Főbizottságot az 1946. január 3-i rendelet¹¹ hozta létre. A főbizottság - kivéve az 1954-1962 közötti időszakot, amikor a pénzügyminiszternek volt alárendelve - tárca-közi szerv, a miniszterelnök irányítása alatt (az irányítás 1967-ig közvetlen volt, azóta tárcanélküli miniszter közbeiktatásával történik).

A korszerűsítési bizottságok állami tisztviselőkből, szakmai és szakszervezeti képviselőkből s vállalatvezetőkől alakulnak, a tervezés és az egyeztetés időszakára. 26 ilyen bizottság létezik; minden bizottság körülbelül 40 tagból áll. A bizottságok szakosított és csoportközi albizottságokra oszlanak, és így több mint 1000 személyt egyesítenek a terv felelős kidolgozására. Az előkészítés munkája két, egymást követő három-négyhónapos periódusban történik: az irányelvek (options) megszavazása előtt és egy évvel később, a tervjavaslat előkészítése céljából. A 26 korszerűsítési bizottság három csoportra oszlik: horizontális bizottságok (8), amelyek közül a legfontosabbak az általános gazdasági, finanszírozási bizottságok, továbbá a termelési bizottságok (9) és a kollektív funkciókat ellátó bizottságok (9).

Területi tervezés és egyeztetés

A minisztériumoknak nagy specializált technikai szektorok szerinti orientáltsága nem teszi lehetővé, hogy közvetlenül

¹⁰A commissariat szót helyesebb lenne "kormánybiztosság"-ként fordítani, de mivel ennek a magyarban eltérő értelme van, itt is, akárcsak a commission szó fordításánál, a bizottság kifejezést használjuk.

¹¹Alkalmazkodva a francia gyakorlathoz, a hivatkozott rendeletre való egyértelmű utalást mi is a megjelenés dátumának jelzésével biztosítjuk.

értékeljenek olyan területi célkitűzéseket, mint amilyen a területfejlesztés vagy a gazdasági körzet¹² kialakítása. Jóllehet, igazgatási szempontból a területfejlesztési profil már 1950 óta létezett az Építésügyi Minisztérium egyik főosztálya formájában, 1960-ban tárcaközi bizottságot kellett felállítani a gazdasági körzeti tevékenység és a területfejlesztés problémáinak a megoldására. Ezt a szervezetet váltotta fel 1963-ban a Területfejlesztési és Regionális Tevékenység Bizottsága (Délégation a l'Aménagement du Territoire et a l'Action regionale - DATAR). A szervezet felállításával a kormányzatnak az volt a célja, hogy tisztán gazdasági jellegű kapcsolatot hozzon létre a helyi hatóságok (községek és megyék) és az állam központi szervei között. E kapcsolat a gazdasági körzetek kialakításában valósult meg 1964-ben. A gazdasági körzet nem államigazgatási, hanem tervezési egység (établissement public), amely a megyénél nagyobb és gazdasági szempontból összetartozó területeket fog át.

A hatodik terv megszavazott irányelveinek gazdasági körzetekre való lebontását az Országos Tervbizottságok (Commissions Nationales du Plan), illetve a körzeti és helyi hatósági szervek végezték.

Ez az eljárás három szakaszt foglalt magában:

- a) az *irányelvek megszavazása előtt* regionális *orientációs jelentés* készült;
- b) a *terv megszavazása előtt* fejlesztési és infrastruktúrális *regionális program* (Programme Régional de Développement et d'Équipement - PRDE) tervezetét készítették el;
- c) a *terv megszavazása után* a végleges PRDE elkészítésére került sor.

A PRDE-program készítését az 1971. július 29-i utasítás írja elő. A program egyrészt a gazdasági körzetek különböző politikáját mutatja be: *globális* regionális politikát (mezőgazdasági vagy ipari átállás, a tengerpart jelentőségének érvé-

¹²A *régio* (szó szerint: körzet) gazdasági-földrajzi adottságai folytán összetartozó, több megyét magában foglaló tervezési, gazdaságirányítási egység. A "regionalisation" kifejezés a tervnek, előirányzatoknak ezekre az egységekre való lebontását jelenti.

nyesítése, a határterületeken lévő gazdasági körzetek potenciáljának megerősítése stb.), vagy *szektorális* politikát, másrészt a kommunális beruházások programozását tartalmazó jegyzékeket foglalja magában. A beruházások összeállítása az 1970. december 23-i rendelet osztályozása szerint történt:

- a beruházások jelleg szerinti felsorolása:

1. oktatás és képzés; 2. egészségügy; 3. társadalmi kulturális és adminisztratív célú beruházások (équipe-ment¹³); 4. területrendezés és környezetvédelem; 5. városfejlesztés; 6. közlekedés; 7. gazdasági fejlődés; 8. lakás; 9. kutatás;

- a programozás felelősség szerinti megoszlása:

1. országos; 2. regionális; 3. megyei; 4. községi.

Az utóbbit nem programozzák regionális sikon.

A tervezés egyes szakaszainak főszereplői

Az *előkészítés* időszakában a Tervezési Főbizottság, a Pénzügyminisztérium Előirányzati Igazgatósága és az INSEE egymással együttműködve különböző variánsokat dolgoz ki a gazdasági növekedés ütemére és az utolsó tervévben elérendő főbb mutatókra. A terv alapjául szolgáló változatokról jelentés készül. A jelentés meghatározza a fő arányokat, amelyeket mint irányelveket törvényben hagynak jóvá.

A *kidolgozás* időszakában a korszerűsítési bizottságoké a fő szerep. Szervezési formájuk biztosítja, hogy munkájukban az érdekeltek részt vehessenek, ami később megkönnyíti a terv végrehajtását. A különböző bizottságok munkájának összhangját a bizottságok elnökei, illetve a jelentések készítői közötti együttműködés útján biztosítják.

Hasonló összehangolásra kerül sor a *helyi hatóságokkal*, amelyek egyidejűleg saját programjaik - városuk korszerűsítési és kommunális beruházásokra vonatkozó programja, megyei program

¹³ Szó szerint: felszerelés. A francia közgazdaság terminológiája szerint a területi egység nem termelő infrastrukturális létesítményekkel ellátását értik alatta.

(Programme Départemental) - kidolgozását kezdik el. Ezek a programok a regionális programmal egyeztetve kerülnek beépítésre a PRDE-be.

A kidolgozás végső időszakában a *Tervezési Főbizottság állítja össze* a terv végső szövegét, amelyet azután a *parlament* hagy jóvá.

A két tervezési szakasz lényege az, hogy az előkészítési fázis tervezetei összevont jellegűek (mint nálunk általában az OT-munka), míg a kidolgozás részletes tervezés (mint nálunk a helyi szervek, tárcák stb. tervezése).

* * *

Amint látjuk, a francia terv beruházás-orientált; a tervezés fő célja a fejlesztési elképzelések egyeztetése. Ennek a munkának két gyümölcse van, és egyik se kisebb jelentőségű a másikkal. Az egyik maga az elkészült, majd jóváhagyott terv, a másik pedig az a kapcsolat és együttműködés, amely a tervezés során kialakult.

1.2 A KÖLTSÉGVETÉS RENDSZERE

A költségvetés előkészítése

A költségvetés előkészítése két síkon bonyolódik. Az *adminisztratív* előkészítés ismert adatokra támaszkodva felfekszik az államapparátus szükségleteire, a *gazdasági* előkészítés viszont a gazdaságpolitika szolgálatába kívánja állítani a költségvetési eszközöket.

A költségvetés adminisztratív előkészítése

A kiadások előkészítése során egyfelől "továbbvezetik" a "megszavazott szolgáltatásokat"¹⁴ (services votés), másfelől

¹⁴ Ezek a költségvetés hagyományos, minden évben megjelenő kiadásai, amelyeket a következő évi költségvetésbe tájékoztató bázisként állítanak be. Például az 1975. évi költségvetési tervben ezen a címen szerepeltetik az 1973-ban 1974-re megszavazott kiadásokat.

kialakítják az új felhatalmazás (nouvelle autorisation) irány-számait.

Amint ismeretessé válnak az előző költségvetés végrehajtásának első eredményei, a pénzügyminiszter, a többi tárca pénzügyi szervezete segítségével, javaslatot tesz a kormánynak a következő évben követendő orientációkra. Utasítással megadja mindegyik minisztériumnak azt a keretet, amely felett rendelkezhet. A megszavazott szolgáltatások 1970-ben a költségvetés 85-90 %-át (154 milliárd frankból 138 milliárdot) tették ki.

Adminisztrációs síkon racionálisnak bizonyult ez a módszer. Más a helyzet viszont az új felhatalmazások tekintetében. Ezek elkeseredett vitákra adnak alkalmat.

Az új felhatalmazások kereteit a minisztereknek valósággal ki kell harcolniuk a pénzügyminisztertől. Ebben az esetben már nincs szó olyan kiadásokról, amelyek lefutottak. Az első egyeztetések a költségvetés igazgatója és az érdekelt miniszter között zajlik le. Ha nem jön létre megegyezés, a vita tárgyat a költségvetés államtitkára elé terjesztik, majd további konfliktus esetén a pénzügyminiszter elé, és esetleg a miniszterelnök és a minisztertanács elé.

Az utóbbi években előre kiválasztották azokat a minisztereket, akik jogosultak új kiadások felvételére javaslatot tenni. Ez az eljárás korlátozta a vitás kérdéseket.

Az előirányzatok végül háromféle keretet tüntetnek fel:

a) A *korlátozott keretek* (crédits¹⁵ limitatifs) a kiadások mintegy összességét érinti; a miniszter számára engedélyezett összeg maximumot képez, amit csak súlyos következmények mellett léphet túl.

b) A *becsült keretek* (crédits évaluatifs) az állam olyan kötelezettségeinek fedezetére szolgálnak, amelyeket korábban törvény ismert el (államadósság, igazságszolgáltatási költségek stb.).

¹⁵ A bankhiteleken kívül ezzel a kifejezéssel jelölik a költségvetésekben előirányzott "kereteket". Ezek jellegzetessége, hogy az elosztás során nem tisztázzák feltétlenül, hogy az előirányzott összeg végleges juttatás vagy visszafizetendő kölcsön.

c) *Ideiglenes költségvetési keretek* (crédits provisionnels) felhasználása rendszerint nem látható előre, illetve a kiadások összege nem felelhet meg pontosan a költségvetésbe beállított dotáció összegének (pl. külföldi államfők fogadási költségei).

A bevételek előkészítésében korábban egy régi tradíciót követtek: aláértékelték a bevételeket. Például az 1972. évi költségvetés 1971. évi előkészítése során az 1970. évi bevételket "irányozták elő", minthogy ez volt az utolsó év, amelynek eredményeit pontosan ismerték. Ma már fokozatosan lemondanak ennek a módszernek az alkalmazásáról. Ennek oka a gazdaság gyors növekedése és a költségvetési előretekintés *eszközeinek megjavulása*. Ilyen formán a fizikai személyek és a társaságok jövedelemadója értékelésekor az értékelés kiinduló pontja az utolsó előtti év. Az 1972. évi költségvetés tekintetében például az 1970. évi eredmények ismertek, amelyek az 1969. évi jövedelmekre vonatkoznak. A jövedelmek viszont minden évben jelentősen emelkednek, ezért az említett módon nyert eredményeket egy javító indexszel módosítják. Valójában persze ez az értékelés sem nyújt biztosítékot bizonyos aláértékelési lehetőséggel szemben. Főleg a hozzáadottérték-adó az, amely gyors és pontos statisztikai adatokra ad módot.

Minthogy figyelembe kell venni a gazdaság fejlődési hipotéziseit, az *állami költségvetés adminisztratív előkészítése* mindinkább beépül a költségvetés gazdasági előkészítésébe.

A költségvetés gazdasági előkészítése

Ma már nem vitatott a gazdasági életbe való beavatkozás szükségessége, de felmerülhet a kérdés, vajon meg kell-e elégedni a költségvetés gazdasági jellegű kiegészítésével, vagy megkísérelhető a gazdasági konjunktúra orientálása? Lehet-e a gazdaságra közvetlen hatást gyakorló *középtávu költségvetésekre* áttérni? Franciaország, mint a legtöbb tőkés ipari állam, középmezsgédet választ: a költségvetés útján befolyásolni kívánja a gazdaságot, de az állami terv csupán mutatóként, "kisérőként" szolgál. A költségvetés, a konjunktúra alakulása folytán, nem mechanikus vetülete a tervnek.

Az 1959. január 2-i rendelet előírja, hogy a költségvetést a gazdasági és pénzügyi egyensúlyt meghatározó *jelentésnek* kell bevezetnie. Ez két részre oszlik: az első az elmúlt év, a második a következő év adataival foglalkozik. A szükséges távlati elképzeléseket a Pénzügyminisztérium Gazdasági Költségvetések Osztályának (Division des Budgets économiques), valamint a Számlák és Távlati Tervezés Osztályának (Division des Comptes et Projections à court terme) dolgozóiból álló szintetizáló csoport dolgozza ki.

A gazdasági költségvetés lehetetlenné teszi a kormányzat számára, hogy beruházási programot állítson fel, vagy a működési kiadásokat "továbbvezesse" anélkül, hogy elképzelése lenne a gazdaságpolitika orientációjáról. De a gazdasági költségvetés arra is szolgál, hogy globálisan igazolja az állami költségvetést, kiemelve annak kapcsolatait a gazdasági fejlődéssel. Politikai szempontból a költségvetés és a gazdaság összhangja megerősíti a kormány pozícióját a parlamentben.

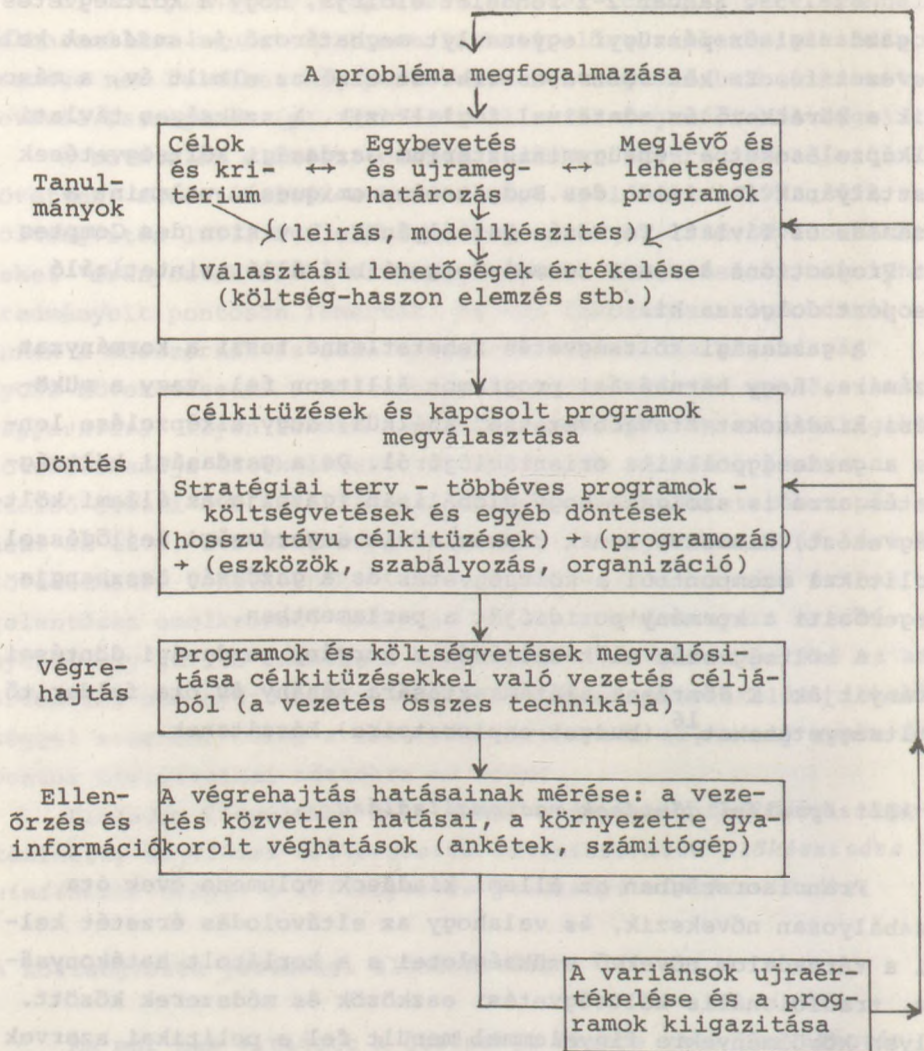
A költségvetés előkészítését a kormány gazdasági döntései irányítják. E döntések alátámasztására néhány év óta felderítő költségvetéseket¹⁶ (budget exploratoire) készítenek.

A költségvetési döntések racionalizálása

Franciaországban az állami kiadások volumene évek óta szabályosan növekszik, és valahogy az eltávolodás érzetét kelti a társadalom növekvő szükségletei és a korlátozott hatékonyság, tradicionális költségvetési eszközök és módszerek között. Ilyen körülményekre figyelemmel merült fel a politikai szervek döntései orientálásának szükségessége.

A racionalizálásnak ezt a formáját 1965 óta fejlesztették ki az USA-ban PPBS (Planning, Programming and Budgeting System) megjelöléssel. Az első sikerek után ezt a rendszert a kormányzás egész területén bevezették.

¹⁶ Voltaképpen próbaszámítások összessége a reális és később részletesen kidolgozandó költségvetés megközelítése érdekében.

(Forrás: Statistiques et études financières, 1969.)

1. ábra

A költségvetési döntések racionalizálásának
logikai fázisai

A PPBS rendszer lényege az, hogy a kezdeti időszakban igyekeznek a legnagyobb pontossággal meghatározni az elérendő célt. A második időszakban mérlegelik azokat az eszközöket, amelyek a legalkalmasabbak a kitűzött cél elérésére. Tulajdonképpen tehát ekkor a hosszú távu tervezés és a naponkénti igazgatás közötti kibékítés lehetőségének kereséséről van szó (mindkettő egymástól elválaszthatatlan).

A francia kormány 1968-ban elhatározta a költségvetési döntések racionalizálásának fokozatos bevezetését, hogy az addig elaprózottan alkalmazott technikákat összefüggő és szintetikus rendszerbe csoportosítsa. A költségvetési döntések racionalizálása, az RCB (Rationalisation des Choix Budgétaires) tehát abban áll, hogy a költségvetés előkészítése, végrehajtása és ellenőrzése összefüggő eljárását alkalmazzák az 1. ábrában bemutatott séma szerint.

Az első tapasztalatok alapján úgy tűnik, hogy az RCB alkalmas a terv és a költségvetés tartalmának alapvető javítására. Ami a tervet illeti, az RCB magában foglalja a lényeges célok kiválasztását, a többéves programok meghatározását, és arra kényszerít, hogy a terv célkitűzéseit rendszeresen megvalósítsák. Ami az állami költségvetést illeti, azt a programkategorikák szerinti funkcionális bemutatásnak kell kísérnie. Előkészítésének is át kell alakulnia: az előző évhez viszonyított növelés mértéke tekintetében végzett alkudozásról át kell térni egy valóságos *költségvetési szerződésre*, amelyet megelőző tanulmányok világítanak meg, és *ki kell kötni* minden sikon az *engedélyezett programok megvalósításától várt eredményeket*. Az RCB módszernek a költségvetés előkészítése folyamán történő felhasználásától várható a megszavazott szolgáltatások és az új intézkedések közötti tradicionális megkülönböztetés eltűnése is.

A PPBS rendszeren alapuló ún. programköltségvetések első eredményei 1971-1972-ben jelentkeztek. Igen sok volt a nehézség. A szállítási minisztérium volt az első gazdasági tárca, amely programköltségvetést készített; 1974-re már így terjesztette be költségvetését. (A hadügy már harmadik éve így állítja össze költségvetését, és a nevelési minisztérium is rátért erre a módszerre.)

A magyar gyakorlatban beruházási objektumok szemléletében szerepel a beruházások terhe. Ugy tűnik, ehhez képest a program-költségvetés - ahol a költségvetésen kívüli források is szerepelnek és az összes terhet vetik egybe az elvárt összes eredménnyel - jobban kiemeli a kiadások funkcióját, megkönnyíti az elkerülhetetlen módosításokat és azok ellenőrzését, s végül jobb bázist ad az eredmények utólagos értékeléséhez is. A módszerek egyébként ismertek: rendszerelemzés, a költségek és a várt eredmények egybevetése, rentabilitási tanulmányok.

A korábbi költségvetések is részletezték az aktív működésbe vonható eszközöket, rögzítették a költségvetés terhét, de csak mint könyvviteli tételt és nem mint a tevékenységek feltételét, mint az átfogó programok funkcionális részét.

A programok közül megemlítjük, hogy más a program kerete, ha a hangsúlyt a hosszabb perspektívájú általános célokra, és más, ha a rövid lejáratú realizálásra helyezik. Ebben még nem alakult ki egységes álláspont. Annyi bizonyos, hogy uniformizált megoldás nincs; minden ágazatban eltérő a megoldás módja. A szállítás terén a programoknak három szintje alakult ki:

- a) a direkt akciók programja (100 körül);
- b) az alágazati (sous-domain) programok (30 körül);
- c) az ágazati programok (itt: szárazföldi, légi, vízi), ahol az elérendő célokat és a követendő politikát meg lehetett fogalmazni.

A programok kezelését s az esetleges módosításokat megkönnyítik az irányszámok. Két típusuk van:

- a) a realizálás irányszámai (pl. a pilóták száma);
- b) a hatások irányszámai (pl. a tengeri halászat fejlődése hogyan hat a kereskedelmi mérleg alakulására; vagy a párizsi és Párizs környéki autóbuszok sebességének növelése milyen hatású).

Ilyen formán nemcsak az eszközöket, hanem a velük adekvát akciókat is leírják, rögzítik. Az engedélyezett tőkék módosulásakor számonkérlik a célok módosítását is. Nemcsak a költségvetésről van szó. Lényeges körülmények (pl. nemzetközi közlekedési megállapodások) nem értékelhetők a költségvetésben. A szokásos információk jelentős kiegészítése az apparátustól rendkívüli erőfeszítést követel.

A programköltségvetések számszerű részében táblák szerepelnek, amelyek sokkal összetettebbek a szokásos költségvetésnél. A beruházási kiadások között nemcsak a direkt juttatásokat, hanem a szubvenciókat is feltűntetik, felhasználó alágazatok szerint. De ugyanebben a sorban szerepelnek a személyi, a működési kiadások, a funkcionálshoz adott szubvenciók is, ezek együttes összege (1) és ágazati megoszlása. Más táblák biztosítják a pénzügyi törvénnyel¹⁷ való összhangot, nevezetesen külön oszlopokban mutatják ki a költségvetést terhelő, és külön a költségvetésen kívüli tőkejuttatás terheit. A táblák rendkívül szemléletesek.

Valószínű, hogy ezt a módszert csak a jelentős állami beavatkozással és beruházási előretartással működő ágazatokban tudják hasznosítani, bár a franciák szeretnék minden ágazatra kiterjeszteni.

Eszközköltségvetés és funkcionális költségvetés

A költségvetés nagy terjedelme (1971-ben 25 ezer oldal) akadályozza az áttekintést, megismerhetősége nagymértékben függ szerkezetétől, osztályozásától. A tételek felmerülési helyei és címei szerint tagolt klasszikus költségvetés, amely az adminisztráció működéséhez szükséges eszközöket tartalmazza és ezért röviden *eszközköltségvetésnek* hívják, nehezíti a tételek elbirálását, megértését. A *beruházási tételek* vonatkozásában ez még párosul az éves vetületek fogyatékoságával, a célok távirati stílusú megjelöléséből adódó értelmezhetetlenséggel.

A francia terminológia megkülönbözteti a *pénzügyi törvényt* és magát a *költségvetést*. Az előbbi "meghatározza az állam forrásainak és terheinek jellegét, összegét és a ráfordítás módját, figyelembe véve a gazdasági és pénzügyi egyensúlyt" (1959. január 2-i törvény). A költségvetés meghatározása szerényebb, technikaibb jellegű: azon számlák összességéből áll, amelyek egy évre leírják az állam összes állandó forrásait és terheit.

¹⁷Lásd a következőkben.

Az állam többé-kevésbé kereskedelmi jellegű műveleteit "sor alatt", *csatolt költségvetések* (budget annex) formájában közlik, így ezek nem képezik az általános költségvetés részét. E műveletek egyenlege 0.

Nem szerepelnek a költségvetésben az *államkincstár un. speciális számlái*, amelyek kivételes vagy időleges műveleteket rögzítenek ("várakozási számlák"). Ezek főleg a hitelezéssel függnek össze, és a várakozás szerint egyenlegük az adott évben ugyancsak 0 lesz. Ezek egyébként alkalmasak a költségvetési deficit elpalástolására is.

A költségvetéshez *csatolt okiratok* első csoportja *dokumentációs jellegű*: ide tartozik a nemzetgazdasági mérlegrendszerből adódó tényszámok ismertetése, a módszerek és az eszközök értékelése. A *rendelkezéssel* jellegű mellékletek a korábban hozott és az új költségvetési évre vonatkozó, minisztériumokra címzett intézkedéseket tartalmazzák.

Amíg az eszközök költségvetés az előirányzatokat a tényszámokhoz viszonyítja, vele szemben az egyre nagyobb tért hódító *un. funkcionális költségvetés* a feladatok és a kiadások közötti logikai kapcsolatra épít, tehát inkább fordul a jövő felé. Franciaország féluton áll a funkcionális költségvetés bevezetése tekintetében. Maga a költségvetés hagyományos formában kerül a parlament elé, *megszavazása után* azonban a pénzügyminiszter biztosítja funkcionális formában való megjelentetését is. A pótlólagos bemutatásnak tehát ma még inkább magyarázó, pedagógiai jellege van. Így is lehetővé válik azonban az állami ténykedések áttekintése, rekonstruálása, a francia állampolgárokat általában érdeklő nagy adóbevételek felhasználása főbb irányainak megismerése.

A BERUHÁZÁSOK FINANSZÍROZÁSI RENDSZERE

2.1 A BERUHÁZÁSFINANSZÍROZÁS FŐBB SZERVEZETEI

Az Államkincstár

Az állami költségvetés és ezen belül a beruházási előirányzatok végrehajtásában különleges hely illeti meg az államkincstárt (Trésor public). Miután nincs külön szervezete, úgy tűnik, mintha nem létezne, nélküle azonban a költségvetés végrehajtása nem biztosítható.

Szervezeti megjelenésében az Államkincstár úgy fogható fel, mint az állam pénzügyi műveleteinek összessége. E műveletek legfőbb őre a Kincstári Igazgatóság (Direction du Trésor), amely a Pénzügyminisztérium egyik főosztálya. Funkcionális megjelenésében az Államkincstár az állam és az állami helyi hatósági szervek pénzeit kezeli, koordinálja az állami beavatkozásokat az állami és a magánszektor terén.

Az Államkincstár *elvi központi szervekből és végrehajtási szervekből* (az államkincstár számvevőiből) áll. Az Államkincstári Igazgatóság 1965 óta három szolgálatot lát el: a Banque de France-nál figyelemmel kíséri az államkincstár számlájának alakulását és a kincstár ügyfeleivel való kapcsolatokat, foglalkozik a hitelproblémákkal és a pénzpiaccal, végül a nemzetközi pénzügyi kérdésekkel. A végrehajtás szakaszában az Államkincstár számvevőit, akik az egész ország területén és különböző közintézményekben szétszórtnan helyezkednek el, a kincstár egysége fogja össze.

Az Államkincstár más képet mutat, ha *tevékenységei oldaláról* közelítjük meg.

Az Államkincstár feladata, hogy betömje a kiadásokat meghatározó Költségvetési Igazgatóság és a többnyire elégtelen bevételeket biztosító Adóügyi Igazgatóság között keletkező

"lyukat" oly módon, hogy a bevételeket a kiadásokhoz igazítja. Könnyen előfordul ugyanis, hogy nincs térbeli és időbeli egyezés azon kiadások tekintetében, amelyeket az államnak egy adott pillanatban az ország bizonyos pontjain kell teljesítenie, és azon bevételek között, amelyeket az ország más helyein szednek be. Az Államkincstár feladata, hogy szabályozza időben és térben a pénz be- és kiáramlását.

A bevételeknek a kiadásokhoz való globális igazítását az Államkincstár a folyószámláján keresztül biztosítja, amelyet a számvetői, az ügyfelei és a kölcsönei alimentálnak. Az Államkincstár biztosítja a költségvetésbe felvett összes kiadást. A bevételeket rendes körülmények között az Államkincstár számvetői foganatosítják bankpénz, virmanok vagy bankcsekkek formájában. A bevételek forrásai: adóbefizetések, egyéb területről származó bevételek és az országos lottó bevételei. Mindezeket a számvivők elkönyvelik, és befizetik az Államkincstár azon folyószámlájára, amellyel az Államkincstár mindegyik megyei főtisztviselője (trésorier-payeur général) a Banque de France-nál rendelkezik. Kizárólag a Banque de France-nál jelentkeznek a pénzműveletek napi egyenlegei. Ezeket a műveleteket központosítják az Államkincstárnak a Banque de France-nál vezetett folyószámláján; ez képezi az állam költségvetési és pénzügyi helyzetének barométerét.

Az egyenleg egyensúlyának helyreállítása céljából az Államkincstár hasonlóképpen rendelkezik a kincstár ügyfelei önkéntes vagy kötelező alapbetétei felett. Ezek az ügyfelek főleg a helyi hatósági szervek (a megyék és a községek) és a közintézmények, de mindinkább ezek közé lépnek az állami vagy félállami szervezetek, mint a postacsekk-szolgálat, a társadalombiztosítási pénztárak és különösen a letéti pénztárak. Ezek is válhatnak beruházási kihelyezések forrásává, de nem a hitelmérlegen, hanem csupán az Államkincstár teljes forgalmán keresztül.

A Gazdasági és Szociális Fejlesztési Alap

Minthogy a terv csak általános keretet ad, amelyen belül jelentkeznek, vagy amelyet kísérnek a közvetlenül felelős igazgatási szervek speciálisabb, de néha a terven kívül kidolgozott

politikái, különös érdek fűződik az állami finanszírozás koordinálásához. Ezt a szerepet tölti be a Gazdasági és Szociális Fejlesztési Alap (Fonds de Développement Economique et Social - FDES), amelyet az 1955. június 30-i rendelet hívott életre. Az FDES az Államkincstár egyéb speciális alapjai ("számlái", compte) helyére lépett. Ilyenek voltak az építés, a mezőgazdasági fejlesztés, a gazdasági terjeszkedés, a termelékenységnövelés, illetve az ipari és kereskedelmi átállás, a munkaerő átcsoportosítás, az ipari decentralizáció célját szolgáló stb. alapok.

Az FDES a kincstár speciális alapja, az állami költségvetésben "sor alatt" szereplő hitelezési alap, amiben a fejlesztési kiadások kerülnek engedélyezésre. A rendelet értelmében az alap fő feladata: "megjelölni a korszerűsítési és infrastrukturális terv¹ megvalósítására engedélyezett hitelek, valamint a termelékenységi, átállási és a decentralizálási programok" forrásait.

Az FDES ezenkívül kollégium jellegű igazgatási intézmények (instances administratives) szervezete is, véleményezésével orientálja a miniszteri, különösen a pénzügyminiszteri jóváhagyásokat és ezáltal közreműködik a hitelalapok, a költségvetési dotációk elosztásában. (Az FDES számára engedélyezett dotációkat lásd részletesen a Függelék 1. táblázatában.)

Az FDES létrehozásának kettős célja volt. Az egyik arra irányult, hogy növelje az Államkincstár hatékonyságát a beruházások finanszírozásában, és a multhoz képest jobban ellenőrizze az állam közreműködésével finanszírozott fejlesztési programok végrehajtását. A másik cél a költségvetés tehermentesítése.

Az FDES mint a központi irányító szervek koordináló szervezete, igazgatótanácsból (Conseil de direction) és 15 szakbizottságból (Comité spécialisé) áll. Az igazgatótanács a korábbi Commission des investissements-nek az állami (in-

¹Mint már említettük, az első három nemzetgazdasági tervnek ez volt a megjelölése.

vestissement public), illetve az állam közreműködésével finanszírozott beruházásokra vonatkozó fő feladatait vette át.

Az *igazgatótanács tárcaközi szerv*. Elnöke a pénzügyminiszter, tagjai: a költségvetési államtitkár, továbbá hét (az ipari, a földművelésügyi stb.) miniszter. Munkájában ezenkívül részt vesznek főtitisztviselők, pénzügyi hatóságok és a pénzintézetek képviselői is. A munkájában részt vevő főtitisztviselők: a Tervezési Főbizottság elnöke, a Területfejlesztési Bizottság elnöke, a költségvetés, az Államkincstár stb. igazgatói.

Az FDES-ben részt vevő pénzügyi hatóságok és pénzintézetek vezetői: a Banque de France kormányzója, a Caisse des Dépôts et Consignations elnök-vezérigazgatója, a Crédit Foncier², a Caisse Nationale du Crédit Agricole, továbbá a Caisse Centrale de Crédit Hôtelier vezérigazgatója.

Az igazgatótanács titkárságának teendőivel a kormányzat a Kincstári Igazgatóságot bízta meg; a megbízás alapja az Államkincstár hosszú lejáratú finanszírozások felett gyakorolt irányító tevékenysége.

Az igazgatótanács évente kétszer ül össze; napirendje a költségvetési hitelekre vonatkozó döntés. Az első, a juniusi ülésen az infrastrukturális fejlesztési kiadásokat (dépenses d'équipement) illetően az előadó a költségvetés igazgatója (Directeur du Budget). Ezt követően a tanács fölülvizsgálja az állami vállalatok folyó évi kiadási és finanszírozási terveit, valamint beruházási programjait, és nagyjából felosztják a következő évi dotációt. A szeptemberi ülésen a korábbi becsléseket, illetve előirányzatokat pontosítják, ami lehetővé teszi a költségvetési törvény tervezetének mellékletét képező okmányok elkészítését. Amennyiben nem "szoros értelemben" vett költségvetési hitelekről van szó, a Kincstár igazgatója tölti be az előadó szerepét, és a pénzügyminiszter mint elnök, alakítja ki a tanács véleményét.

²A crédit (hitel) a bankok nevében inkább "hitelintézetet" jelent. Költségvetési vonatkozásban ugyanezzel a szóval jelölik - a tervezés régebbi gyakorlatával egyezően ("tervhitel") a költségvetésekben nem működési kiadásokra előirányzott kezeletet.

Szakbizottságok koordinálják a Tervezési Főbizottság és a minisztériumi igazgatóságok, illetve a szakosított pénzüintézetek munkáját. A bizottságban részt vesznek - a vizsgált kérdéskörtől függően - a különböző minisztériumok és az érdekelt pénzüintézetek képviselői. A félállami (parapublic) jogállással rendelkező beruházók, továbbá az állami vállalatok is részt vesznek az üléseken, amennyiben saját beruházásaikról van szó és maguk adják elő kérelmüket. A 15 bizottság négy csoportba osztható:

a) Három bizottság a magánvállalatok támogatásának engedélyezésével foglalkozik.

b) Két bizottság feladata azoknak az ágazati fejlesztési terveknek a vizsgálata, amelyekben tulnyomó az állami vállalatok tevékenysége.

c) Hét bizottság foglalkozik az államigazgatási szervek és a helyi közösségek (collectivités locales) beruházásainak felülvizsgálatával és jóváhagyásával.

d) Három bizottság feladata speciális jellegű. Az egyik az építésügygel foglalkozik, a másik a tengerentúli megyék és területek, a Francia Közösség Államai és a Társult Államok fejlesztését érintő kérdésekben ad véleményt, míg a harmadik hatásköre a mezőgazdaságra terjed ki.

A bizottságok különböző gyakorisággal ülnek össze.

A pénzügyminiszter befolyása kisebb mértékben érvényesül a bizottságokban, mint az igazgatótanácsban. A bizottságok ülésein a Tervezési Főbizottság elnöke, illetve képviselője vagy valamelyik pénzüintézet vezetője elnököl. A bizottságok elé kerülő ügyekben a vizsgálatokat a minisztériumok technikai jellegű igazgatóságai folytatják le, ha állami beruházásokról (vagy állami vállalatok beruházásairól), és szakpénzüintézetek, ha a magánszektor támogatásáról van szó.

Az FDES feladata az, hogy a gazdasági tevékenység ágaiban összhang alakuljon ki a többéves állami tervek és az éves jellegű pénzügyi intézkedések között. Ezért az igazgatótanács elvben jóváhagy minden olyan fejlesztési programot, amit az állam finanszíroz, vagy amelynek finanszírozásában az állam is részt vesz, tehát mind az államigazgatás, mind az állami vállalatok

beruházási terveit. A tanácsnak állást kell foglalnia a beruházások sorrendjéről, végrehajtási üteméről és finanszírozási módjáról. Ennek az állásfoglalásnak nem ugyanaz a jelentősége az állami vagy félállami, illetve a magánvállalati beruházásoknál.

Az állami vagy félállami szektorban a tanács állásfoglalása tulajdonképpen kötelezettségvállalás; rögzíti a ráfordítások tervezését, és biztosítja a finanszírozást, vagyis azt jelenti, hogy a beruházások pénzügyi fedezete biztosított. Például az állami vállalatok esetében, ha a különböző finanszírozási források - saját források, pénzpiac, szakosított hitelintézetek közvetlen hitelei - elégtelennek bizonyulnak, a hiányt rendszerint az FDES hitelei fedezi.

Magánvállalat esetén az igazgatótanács, illetve a szakbizottságok állásfoglalása csupán azt jelenti, hogy a beruházási programot felülvizsgálták, és a pénzügyi szerkezet kialakításához, valamint a finanszírozás módjához hozzájárultak; viszont nem jelenti azt, hogy a finanszírozás szavatolt. A bizottság csupán arra szorítkozik, hogy engedélyezi valamilyen fajtájú pénzügyi hozzájárulás vagy támogatás igénybevételét.

A szoros értelemben vett állami, vagyis költségvetési forrásokból megvalósuló beruházásoknál az FDES szervei nem végeznek érdemi felülvizsgálatot, elfogadják a bemutatott terveket anélkül, hogy megvitatnák célszerűségüket, illetve a finanszírozás módozataikat. Az FDES ilyen esetben inkább nyilvántartási funkciót lát el. A költségvetés igazgatója által előterjesztett költségvetési finanszírozási döntések alig képezik vita tárgyát, a vita rendszerint inkább a kincstár igazgatójának előterjesztéseivel kapcsolatban alakul ki, vagy az állami vállalatok, vagy a magánszektor beruházásai tekintetében.

Az igazgatótanács és a szakbizottságok *tandósadési funkciót* is ellátnak a pénzügyminiszter mellett. Javaslatot tesznek az ipari fejlesztési támogatások, a párizsi körzet vállalatainak decentralizációs juttatásai, a vidéki ipartelepítéssel összefüggő kedvezmények elbírálására, ezenkívül nyilatkoznak az Államkincstár által a Regionális Fejlesztési Társaságok (lásd később) számára engedélyezett minimális osztalék biztosítékáról is.

Az FDES véleményt ad azokról a költségvetési kiadásokról, amelyek a *Szociális Ügyek Minisztériuma* költségvetésében szerepelnek, és a szakmai átképzésre, illetve a munkaerő átcsoportosítás folytán szükségessé váló áthelyezési költségterítésre vonatkoznak. Nyilatkoznak a gazdasági szerkezet átalakításával kapcsolatos *adóengedelmények* megadásáról. Az FDES hozzájárulásával kerülnek kiadásra az alaptőke növelése esetén az adózás alá kerülő *nyereségből levonható osztalékra* vonatkozó engedélyek. Hasonló a helyzet a *tudományos és technikai kutatás* elősegítésére szolgáló adócsökkentések és adóügyi könnyítések esetén.

Végül az igazgatótanács *beruházási információk funkciót* is ellát. Az FDES alapításáról szóló 1955. évi rendelet az igazgatótanács mellett tájékoztatási iroda felállítását irányozta elő. Minthogy ez a szervezet sosem jött létre, a tanács titkársága látja el a feladatait. Így a titkárság jelenteti meg az *évenként kiadásra kerülő két jelentést is*: az első, ún. sommás jelentést szeptemberben, a második, a részletes jelentést a nyár elején.

Az *igazgatótanács éves jelentésének* szerkezete is kifejezi az államhatalmi szervek elképzelését az FDES szerepéről, ti., hogy az a terv végrehajtásának az elősegítése. Ezért a jelentés azzal kezdődik, hogy az időszak folyamán állami és félállami segítséggel megvalósított beruházásokat a nemzeti állótőkeképződés összességébe helyezi, ezenkívül áttekinti mind a magán-, mind az állami beruházások finanszírozási lehetőségeit. Ezt követően kerül sor a jelentésben az állami és a félállami beruházásoknak ágazatok szerinti számbavételére, figyelembe véve a terv célkitűzéseit is. A részletes jelentés mellékletében külön jelentés szól a magánszektor számára nyújtott támogatásokról.

Az FDES mindinkább csökkenő mértékben járul hozzá a terv finanszírozásához. Ez a *hozzájárulás* mégis jelentős, mert helyreállítja az egyensúlyt az állami vállalatok beruházási forrásai és kiadásai között, továbbá, mivel a gazdaságpolitika új orientációit juttatja kifejezésre a magánvállalatok irányában.

A hitelezési alap forrásai döntő mértékben a költségvetésben meghatározott éves *dotáció*, valamint a *mezőgazdaság* finan-

szírozása érdekében történő hiteltranszferek. Végül ehhez a dotációhoz kapcsolódik néhány más költségvetési fejezetből származó hitel. Erre a hitelallokációra olyan esetben kerül sor, amikor a költségvetés összeállításakor még nem lehetett pontosan meghatározni a hitelek felosztását a szubvenció és a kölcsönök között.

Az FDES hiteleinek törlesztése nem növeli az alap dotációt, mert a törlesztés közvetlenül a költségvetés bevételeit képezi.

A kiadások két fajtája különböztethető meg: az Államkincstár közvetlen hitelnyújtása és azok a hitelek, amelyek engedélyezésére pénzügyi intézet közbejöttével kerül sor. Az FDES kölcsöneinek kb. 2/3-a az állami vállalatoknak, állami intézményeknek és külföldi államoknak jut *közvetlen hitelnyújtás* formájában. A közvetlen hitelnyújtás következik abból is, hogy az állam közvetlenül felel vállalataiért. Az állami vállalatok hitelei az FDES alapítása óta olyan tekintélyes összegre emelkedtek, hogy a törvényhozás nagyrészüket tőke-dotációvá alakította át úgy, hogy a hitelfelvevőknek nem kell viselniük a visszafizetés terhét. Minden *egyéb hitelnyújtást*, nevezetesen a *magán-szektor* vállalatainak nyújtott hiteleket pénzügyi intézetek közbejöttével engedélyezik. Ezt az eljárást az indokolja, hogy az Államkincstár képtelen a magánvállalatok kérelmeit átvizsgálni. Közben pénzügyi intézetként jobbra azok jönnek tekintetbe, amelyek egyébként is jogosultak saját eszközeik terhére vállalati beruházások hitelfinanszírozására.

A pénzügyi intézetek közbejöttével nyújtott hitelek két csoportra oszthatók: *a)* olyanok, amelyeknek kockázatát a *pénzügyi intézet* viseli (amely ilyenformán az Államkincstár közvetlen hitellezője) és *b)* olyanok, amelyeknek kockázatát az *Államkincstárnak* kell viselnie. Az utóbbi esetben a kölcsönnyújtási feltételeket az Államkincstár és a pénzügyi intézetek tárgyalják meg; a pénzügyi intézetek ilyenkor a kérelmek átvizsgálása után tesznek javaslatot az Államkincstárnak.

Az 1960-as évek költségvetéseiben az FDES előirányzatainak az összehasonlítása alapján nyilvánvaló az a szándék, hogy az *Államkincstárt* tehermentesítsék. (Lásd a Függelék 1. táb-

lázatát.) Az 1959-ben 3,3 milliárd új frank dotáció 1967-re 2,8 milliárdra csökkent. Ez az első látásra csekély csökkenés két, egymással ellentétes irányú jelenséget takar: az államháztartási szervek határozott szándékát, hogy csökkentsék a dotációt, másrészt képtelenségüket arra, hogy a dotációt ténylegesen úgy korlátozzák, ahogy szeretnék. 1966-ra pl. az FDES előirányzott dotációja 1,9 milliárd frank volt a pénzügyi törvényben, vagyis valamivel több mint az 1959. évi dotáció fele. Minthogy azonban mind az állami vállalatoknak, mind pedig az ipar egyes ágazatainak beruházásfinanszírozási forrásai elégtelennek bizonyultak, az állam már 1965-ben arra kényszerült, hogy az előbbi előirányzaton felül az évi kölcsöntörlesztési bevételeit teljes egészében az FDES rendelkezésére bocsássa; ugyanez később is megismétlődött.

A *lassan csökkenő dotáció* a (nem pénzügyi) vállalatok állótőke-beruházásának (formation brute de capital fixe - FBCF)³ mind kisebb részét finanszírozza. 1959-ben ez az arány 9,2 % volt, 1963-ban 5,2 %-ra, 1965-ben 3,8 %-ra csökkent; 1966-67-ben kb. 3 % volt.

Az állami vállalatoknak nyújtott hitelek 1959-ben 2,6 milliárdot tettek ki, vagyis az összes dotáció 80 %-át. Ez az arány tudatos gazdaságpolitika eredményeként 1963-ban 66 %-ra, 1966-ban 56 %-ra, 1971-ben 37 %-ra, 1972-ben 36 %-ra csökkent. Az Államkincstár ugyanis mindinkább arra kényszerült, hogy az FDES hitelnyújtásait tőkedotációval helyettesítse, illetve, hogy a kölcsönkövetelések tulnyomó részét tőkejuttatássá alakítsa át. A nagy beruházóknak (mint pl. Electricité de France vagy a Gaz de France) juttatott forrásokban a tőkejuttatás már tekintélyes (pl. az EDF esetében 1965-ben az 1 milliárd új frankot is meghaladta).

Az FDES az energetikai és a szállítási ágazat állami vállalatai állótőke-beruházásának 22,6 %-át finanszírozta 1959-ben. 1963-ban ez az arány 13,5 %-ot, 1966-ban 7,1 %-ot, míg 1972-ben 3,3 %-ot ért el.

³ Állótőke-gyarapodás egy év alatt, ideértve az értéknövelő nagyjavításokat is.

A magánvállalatoknak nyújtott hitelek az 1959. évi 615 millió frankról az 1965. évi 1,5 milliárd frankra emelkedtek, 1967-ben pedig 1,4 milliárd frankot tettek ki, és a magánvállalatok termelő állótőke-beruházásának az 1959-66. években kb. 2 %-át, 1972-ben 1,5 %-át képviselték.

A magánszektorban nyújtott hiteleknel 1965 óta egyidejűleg két, egymással ellentétes irányú folyamat rajzolódik ki. Egyrészt a közreműködő pénzintézetek nem kapnak már hitelt az FDES-től, kénytelenek hiteleiket saját forrásaik terhére engedélyezni. Másrészt az iparnak átállás, decentralizáció, termelékenység címén nyújtott hitel jelentősen megnövekedett: az 1964. évi 68 millió frankról 1965-ben 870 millió frankra emelkedett, és 1967-ben is 736 milliót tett ki. A nagyobb összeg főleg az iparszerkezet átalakítását, különösen a francia vasipar ujraszervezését kívánta finanszírozni.

1967-ben új típusú hitelt nyitottak állami vegyes vállalatok hitelei címen. E hitelek vegyes vállalatok (société d'économie mixte) támogatását szolgálják (légi szállítási és hajózási társaságok), amelyek hitelszükségletét addig a Caisse des Dépôts kölcsönei biztosították. Ennek a vonalnak a dotációja 1966-ban 50 millió frank és 1967-ben 85 millió frank volt.

E vállalati hitelekhez kapcsolódnak a már említett pénzügyi és adóügyi támogatások, illetve a helyi tanácsok illetékességébe tartozó kedvezmények. Az FDES hitelei általában - kivéve a kivételes jellegű műveleteket - a szakosított hitelintézetek tevékenységének kiegészítésére szolgálnak. Az Államkincstár tehermentesítése azáltal vált lehetővé, hogy az FDES kezdettől fogva csak kiegészítő forrást jelentett, és fő tevékenysége jelenleg is az ipari szerkezetátalakítás kivételes műveleteire szorítkozik.

A második világháború utáni nagy államosítások óta a francia állam a magánvállalatokat nem finanszírozta állami tőkejuttatás (tehát érdekelttségvállalás) alakjában. 1968-ban viszont ezen a téren fordulat következett be, és újra elkezdődött a magánvállalatok részére történő állami tőkejuttatás (állami érdekelttségvállalás). Ennek lebonyolítására külön közvetítő szervet is alapítottak: az Iparfejlesztési Intézetet.

Az iparfejlesztésnek többé-kevésbé állami befolyás alatt álló "fejlesztési bankok" által végzett finanszírozása olyan megoldás, amely lehetővé teszi az államnak, hogy az általa életre hívott szervezeten keresztül közvetlenül - de nem folyamatos jelleggel - beavatkozzék az ipar nagy beruházásaiba.

Az Iparfejlesztési Intézetet (Institut de Développement Industriel - IDI) 1970-ben - hivatalosan - a *kis- és közép-vállalkozók támogatására* hívták életre. A támogatással az állam növekedési ütemük gyorsítását, ágazati strukturájuk átrendeződését és exporttevékenységüket kívánta segíteni, továbbá védelmet akart nyújtani számukra a külföldi tőkebehatolás ellen.

Az intézet részvénytársaság formában működik. Induló alap-tőkéje 333 millió frank, amelynek 39 %-át az állam, 45 %-át az állami és félállami bankok, illetve pénzügyintézetek, 6 %-át a magánszektor, mintegy 9-10 %-át pedig a kisebb helyi bankok és a különféle regionális fejlesztési társaságok jegyezték. A magánvállalkozóknak - elenyésző arányú tőkeérdekeltségük ellenére - döntő súlyuk van az intézet ellenőrzésében és vezetésében; az igazgatótanács 12 tagja közül 8 a nagyipar és a nagybankok képviselője. A kis- és középvállalatok támogatására létrehozott intézet így a legnagyobb francia monopóliumok (főként exportra termelő, "integrált" társaságok) képviselőinek irányítása alatt áll.

Az IDI változatos pénzügyi formákban nyújt segítséget a magánvállalkozóknak. A fennállásától 1972-ig adott 387 millió franknyi támogatás 45 %-a részesedésvállalás; az intézet részvényjegyzéssel bővíti a vállalatok saját forrásait. A támogatások 36 %-át a vállalatok által kibocsátott kölcsönkötvények vásárlására fordítják. A hitelek részaránya mindössze 19 %. Az IDI tehát főképp a vállalatok saját részvénytőkéjét igyekszik növelni, s ritkábban nyújt közvetlenül hitelt. A vállalatokban szerzett tőkeérdekeltségét nem kívánja állandósítani. Ha az általa támogatott vállalat rentábilissá vált, akkor (átlagosan 5 év múltán) részvényeit, illetve kötvényeit eladja az értékpiacon.

(Az IDI-nek a különböző nagyságu vállalatok részére nyújtott támogatásait lásd részletesebben a Függelék 2. táblázatában.)

Az IDI a hozzá forduló vállalatokat *először a hagyományos finanszírozási források* irányába igyekszik terelni. Megkísérli összehozni ügyfeleit bankokkal és más pénzüintézetekkel, s szükség szerint poolt is szervez. Saját pénzeszközeihez csak akkor nyul, ha a bankok megtagadják a finanszírozást vagy azért, mert a fejlesztés nem elégíti ki a magántőke rentabilitási követelményeit, vagy azért, mert a finanszírozás az adott esetben "túl-ságosan nagy kockázattal jár". Az IDI saját forrásait felhasználva is következetesen alkalmazza a "kiegészítés módszerét"; más bankokat és pénzüintézeteket is bevon akcióiba, és megkívánja, hogy a támogatott vállalatok saját forrásokkal rendelkezzenek.

Az IDI háromféle megközelítésben is foglalkozik az iparfejlesztés ügyével: a) tárgyalja a hozzá forduló vállalatok egyedi ügyeit; b) ágazati (iparági) szintű átfogó fejlesztési, struktúra-átalakítási problémákat tanulmányoz, és igyekszik azoka megoldani; végül c) regionális fejlesztési kérdésekkel is foglalkozik (Lorraine-ben, a Rhône-Alpes vidékén és Bretagne-ban).

A vállalatok egyedi fejlesztési támogatása több szempontból is indokolható. Tömegesen jelentkeztek támogatásért olyan cégek, amelyek *exporttevékenységüket* kívánták fokozni. Az iparfejlesztés e központja támogatja a diverzifikációs törekvéseket ott, ahol a vállalat piacképessége a termékválaszték bővítésétől függ. Más esetekben viszont éppen a *specializálódás* volt kívánatos. Az IDI segédkezet nyújtott olyan vállalati fúziókhoz és különféle egyesülési formákhoz, amelyek eredményeképpen észszerűbbé vált a vállalati struktúra. Mindezek mellett az intézet az új termékek, új technológiák bevezetésére irányuló fejlesztési tevékenységet is ösztönözte.

A struktúra-átalakítás ügyét kezébe véve, az 1971-ben létrehozott *Iparpolitikai Tárcaközi Bizottság* (Comité Interministériel de Politique Industrielle) kívánságára az IDI *egész iparágak vagy ágazatok helyzetét*, expanziós képességét és fejlesztési igényeit vizsgálta fölül. Olyan funkciókat is ellá-

tott tehát, amelyek tulajdonképpen az ipari és tudományos fejlesztési minisztérium hatáskörébe tartoznának.

A francia Iparfejlesztési Intézet eddigi működéséből is világosan látható, hogy a valóságban nem a kis- és középvállalatokat, hanem inkább az *erős középvállalatokat támogatja*. Engedélyezett támogatásainak 60 %-át a 150 millió frank fölötti évi forgalmat lebonyolító vállalatok kapták (61 benyújtott kérelemre). Támogatásainak mindössze 24 %-át adta a 40 millió frank alatti évi forgalmat lebonyolító vállalatoknak (559 igénylőnek). (Lásd a Függelék 2. táblázatát.)

Ez a koncentráció a támogatások *ágazati megoszlásában* is tükröződik. A támogatások összegének csaknem egyharmada (30 %-a) az *elektronikus és hírközlő berendezések gyártását* szolgálta. Ez a francia ipar legkoncentráltabb ágazata, de egyszersmind itt fenyeget leginkább a külföldi, különösen az amerikai behatolás veszélye. Az iparágban nyújtott összegek 90 százalékát arra fordították, hogy segítsenek a nagy számítógépeket és szabályozó rendszereket gyártó cégek kritikus helyzetén.

A támogatásoknak egynegyedét (23 %) a *papíripar* kapta. A hatodik ötéves terv ezt a viszonylag kevésbé koncentrált iparágat azon ágazatok közé sorolta, amelyeket szerkezetileg át kell alakítani és jövedelmezővé kell tenni. Az IDI közreműködésével sikerült a kartonpapírgyártást két nagyvállalat irányítása alatt álló egy-egy iparcsoportba rendezni. Mindkét csoport ellenőrzésében részt vesz az IDI mellett egy bankpool is. Az IDI eredményesen támasztja alá a hatodik tervnek azt a célját, hogy csökkentsék az ujságpapír-termelést, s a jövedelmezőbb csomagoló-, háztartási és különleges papírtermékek előállítására térjenek át. Ezzel csaknem a teljes ujságpapírgyártás a monopóliumok ellenőrzése alá került.

Hasonló támogatási politika érvényesült az *élelmiszeriparban* is. (Itt helyezték el az intézet pénzeszközeinek 13 %-át.) A támogatást a legnagyobb vállalatok, illetve az élelmiszeripar több ágát uraló csoport kulcsszerepet játszó vállalatai kapták. A források erőteljesen szelektív elosztása a nagy cégek érdekét és a kis-, illetve középvállalatok alárendelését szolgálta.

Az IDI támogatását élvező ágazatok közül a *közlekedési eszközöket gyártó iparág*, főképp a repülőgépgyártás (11 %-os részesedés) után sorrendben a *fémipar és a gépgyártás következik* (10 %). Itt is világosan fölismerhető az intézet stratégiája: elősegíteni a legerősebb vállalatok monopolista koncentrációját. Például az IDI a fejlesztés időtartamára átvette a Braud-cég (az arató-cséplőgépek egyetlen francia előállítója) ellenőrzését, ösztönözte a Mécano és a Marino-Firming cégek közeledését egymáshoz, hogy európai méretű vállalat jöhessen létre. Bizonyos beavatkozásai mögött olyan nagyhatalmak álltak, mint a Rotschild-csoport vagy a Paribas.

Az élesedő nemzetközi versenyben intenzíven részt vevő monopóliumok szükségét érzik annak, hogy kis- és középvállalatok alvállalkozói gyűrűjére építhessenek. Az IDI mint a monopóliumok stratégiájának egyik eszköze, hozzájárul ahhoz, hogy a "késlekedőket" maguk mögött hagyva, a "megújuló" kis- és középvállalatok - akár a szokásosnál nagyobb kockázattal járó hitelműveletek árán is - *fölfejlődjének a monopolizáló kiszolgáló struktúrájába*. Másrészt, amíg a vegyes részvénytársaság az állam számára az az eszköz volt, amellyel közvetlen és állandó felelősséget vállalt a gazdaság új szektoraiban, a fejlesztési bank jellegű megoldás lehetővé teszi számára az *ideiglenes* jellegű akciót, mégpedig egy olyan különálló vállalat terhére és javára, amelynek fő érdeke a "mentés" vagy a terjeszkedés elősegítése.

A francia bankrendszer

A bankok tevékenysége

Sokszínűsége és szerteágazó hálózata ellenére a francia bankrendszer olyan strukturának tekinthető, amelynek vezérszálai az állam kezébe futnak össze. Az *Országos Hiteltanács* (Conseil National du Crédit) működési területe (1969-től): "A banki jellegű hitelek összessége vállalatoknak és egyéneknek." A tanács átfogja a francia pénzügyek egészét; liberális vagy restriktív *hitelpolitikáját* a Kincstár eladósodása, a fizetési mérleg, a foglalkoztatás, az inflációs nyomás, az áralakulás,

a beruházási mezőny figyelembevételével formálja. *Eszközei* részben hagyományos tőkés módszerek (kamatláb-módosítás, a költelező tartalékok és a visszleszámitolás rendszere stb.), de "ajánlásai" nemegyszer a lejáratí politikára és magukra a ki-helyezett hitelösszegekre közvetlenül is vonatkoznak.

A tanács elnöke a pénzügyminiszter, helyettese a Banque de France elnöke. Tagjai között a pénzintézetek vezetőin kívül megtalálhatók (pontos státus szerint) a jelentősebb munkásszervezetek s a közigazgatás és a főbb gazdasági intézmények vezetői is.

A hitel szerepét megvilágítja, hogy a gazdaságban kintlévő *hitelállomány* az 1962. évi 88 milliárd frankról 1972-re 410 milliárd frankra növekedett. Az Államkincstár terhére kiadott hitelek 63 milliárd frankot tettek ki. (A hitelek és a saját források arányát részletesen a Függelék 4. és 5. táblázata szemlélteti.)

A *hosszu lejáratu tőkék piacán* az értékpapír-kibocsátás 1972-ben 35 milliárd frank volt, ebből 9 milliárd a részvény és 26 milliárd a kötvény. A kötvénykibocsátásból 17 milliárd frank eredt a versenyszektorból (13 a vállalatoktól és 4 a pénzintézetektől).

A hitelek és értékpapírok ilyen tekintélyes volumenének a mozgatózásában és kezelésében a pénzintézetek részben a finanszírozott terület, részben a vállalati nagyságrend szerint tagolt együttese játssza a főszerepet. A francia bankrendszer különbözik a legtöbb nyugati ország bankrendszerétől, jelentős az állami (public) vagy félállami bankok sektora. Ezek sajátos státussal rendelkeznek; feladatkörüket meghatározták, az államtól támogatást vagy különböző előnyöket kapnak.

A megtakarításokat összegyűjtő betéti és biztosítóintézeti hálózat egyfelől, a jelentősebb vállalati kölcsönöket folyósító bankrendszer másfelől jelentős hányadában állami befolyásolás alatt áll. Ennek a befolyásnak közvetlen eszköze az állami tulajdon, közelebbről az a körülmény, hogy a vezérszerepet játszó pénzintézeteknek az állam a főrészvényese, illetve a részvények többségének a tulajdonosa. Az állam közvetlen befolyása alá vont szektor tevékenysége a legtöbb esetben kiegészíti az

üzleti bankokét, de néha versenytársa azoknak. Miután különböző feladatkörük van, nehéz őket közösen jellemezni. Egyesek adminisztratív jellegűek (pl. Trésor public; Chèques postaux; Caisse Nationale d'Epargne), mások valódi önállósággal rendelkeznek (pl. Caisse des Dépôts; Caisse nationale des Marchés d'Etat), egészen a magánjogi társaságokig, amelyeket jegyeznek a tőzsdén, szoros kapcsolatban állnak az állammal és néha ez nevezi ki az igazgatókat (pl. Crédit Foncier de France; Crédit National).

Jóllehet ezen állami vagy félállami pénzüintézetek egy része végez üzleti tevékenységet is, funkciójuk részben államilag irányított, nem profitorientált. Velük szemben megkülönböztethetjük az *üzleti bankokat*, klasszikus tőkés szereppel. A kereskedelmi bank fogalma átfogja valamennyi cégjegyzékbe felveendő bankot, a nemzeti bankokat, az üzleti bankokat, a bejegyzett pénzüintézeteket egyaránt. Ezek közös jellemzője, hogy alapításuk az Országos Hiteltanács engedélyéhez van kötve, és a banktörvények szabályozása alá esnek.

Műveleteik jellege szerint a bankok három csoportba sorolhatók:⁴

- a) betéti bankok;
- b) üzleti bankok;
- c) közép- és hosszú lejáratra hitelező bankok.

A *betéti bankok* csak látra szóló vagy két évnél rövidebb lejáratu betéteket fogadhatnak el. Ez általában rövidlejáratu hitelekre korlátozza hitelező tevékenységüket. Az üzleti életben való részvételüket előírások szabják meg.

Az *üzleti bankok* csak azoktól a személyektől fogadhatnak el betéteket, akik náluk számlát vezetnek, vagy azoktól a vállalatoktól, amelyekben érdekeltek, illetve, amelyek műveleteinek finanszírozásában részt vesznek.

A *közép- és hosszú lejáratu hiteleket nyújtó bankok* szerepe erősen körülhatárolt.

⁴Lásd részletesebben a Függelék 3. táblázatában.

A pénzüintézetek nem fogadhatnak el vállalati betéteket és ugyancsak csoportokba sorolhatók:

- meghatározott időre való eladások,
- értékpapir-üzletek,
- ügynöki feladatok,
- pénzügyi vállalkozások.

Az állami szektor és az üzleti szektor között voltaképpen a bankintézmények egy harmadik csoportja helyezkedik el, amelyet a kölcsönösséggel lehet jellemezni. Ezeknek a működése a kölcsönösség gondolatán alapszik, és ügyfeleik körét korlátozták a társadalomnak vagy egy adott szakmának többé-kevésbé jelentős körére (Crédit Agricole Mutuel, Crédit Populaire, Crédit Coopératif, Crédit Mutuel Libre stb.).

Gyakran az állam adja meg ezek státuszát, pénzügyi támogatást vagy költségvetési előnyöket biztosítva és néha beillesztve egy nagyobb szakmai együttesbe. Ezek működési köre növekvőben van, műveleteik diverzifikálódnak, ügyfeleik köre meghaladja az eredeti hatáskört, és egyikük-másikuk igazi üzleti bankká változott.

Az alkalmazott technika az utóbbi negyedszázadban jelentősen módosította ezeknek a különböző pénzüintézeteknek a jellegét. A különböző típusú bankok feladatkörét rendező 1966. évi rendelet felhatalmazta a betéti bankokat, hogy két évnél hosszabb időre is elfogadjanak betéteket, másfelől megengedte az iparvállalatok működésében való fokozottabb részvételt és ügyfeleik körének kiszélesítését.

Paradox módon a rendelet egyfelől lehetővé tette a bankok tevékenységének sokrétűbbé válását, ugyanakkor a törvényhozás beleszólását is abban az időpontban, amikor a francia gazdaság szükségletei szempontjából a régi bankstruktúra már alkalmatlanná vált. Az említett mozgások következtében a betéti és az üzleti bankok módszerei közelednek egymáshoz, hogy megfeleljenek az ipari fejlődés és a növekvő fogyasztás pénzügyi finanszírozása követelményeinek.

1966 óta a vállalatok folyamatosan a teljes verseny és mondhatni a szüntelen beruházás állapotában vannak. A megnövekedett pénzigény és az egyre nagyobb kockázat miatt a bankok

érzik a koncentráció szükségességét. Amiképpen az ipar és a kereskedelem különböző szektoraiban, úgy a bankoknál is ki kellett dolgozni a nemzetközi verseny követelményeinek inkább megfelelő szervezet rendszerét. Az innovációs folyamat a vállalkozások bizonyos nagyobb méreteit igényelte: a piac kibővítése és a verseny éleződése - ideértve az idegen bankokat - megkövetelte a beruházási képesség növelését és a cselekvési eszközök (ügynöki hálózat, információ) nagyobb méretét. Az adminisztráció növekvő költsége is csak egy bizonyos nagyobb vállalati méret vagy legalábbis társult csoportok esetén viselhető el.

A nagyobb vállalatok növekvő pénzszükségletét, az ezzel együttjáró nagyobb kockázatot a kisbankok nem tudják elviselni. A bankrendszer forrásai is változnak. A nemzeti és nemzetközi konjunktura következtében a pénzpiac kamatlába erősen módosul. Csak egy példa: 1972 március-áprilisban 3-3,5 százalék, szeptemberben már 7-8 százalék volt. A gyakran előreláthatatlan emelkedés a kisvállalkozások számára szinte elviselhetetlen.

Még határozottabban jelentkeznek ezek a tényezők a nemzetközi piacokon; csak a nagyméretű és nemzetközi tekintéllyel rendelkező bankok képesek beavatkozni az eurodevizák piacán.

Mindezek mellett a kisvállalatok nagy száma is fokozza Franciaországban a bankkoncentráció jelentőségét. 1960-ban 230 pénzügyi vállalkozás rendelkezett 75 milliónál kisebb mérleggel, 1971-ben 140 vállalatnak a mérlege maradt 100 millió alatt (az infláció miatt a két színvonal nagyjából azonos).

Az állam határozottan támogatja a bankkoncentrációt. 1954 óta már négyszer emelte fel a bankok megkövetelt minimális tőkéjét, kényszerítve a kis bankokat társulásra vagy méreteik növelésére. Egy sor új vállalkozásból kizárják a kis bankokat.

Az utóbbi 25 évben a bankoknak több mint egynegyede tűnt el. 1947 végén a nagyvárosokban 412 bank volt bejegyezve, 1972-ben alig több 300-nál.

Ennek a mozgásnak a bankok különböző kategóriájában más-más mozgás felel meg. A legnagyobb számú pénzintézetet magában foglaló betéti bankok csoportjában az említett időszakban az egységek száma 340-ről 190-re csökkent. Ez a nagy bankokat nem

érintette, inkább a körzeti bankokat, amelyek elhagyván jogi önállóságukat a nagy bankok leányintézetévé váltak.

Különösen erősen csökken a helyi bankok száma: 209-ről 69-re.

Egyenlőtlen az üzleti bankok fejlődése, 1958-ig gyarapodtak, 1965 és 1972 között azonban számuk hirtelen 25-re csökkent. A legjelentősebb üzleti bankoknak eközben módosult a tevékenysége: kétfelé váltak műveleteik, banki és üzleti műveletekre. Az utóbbiak keretében részt vesznek holdingokban, amelyek egy-egy csoport "anyatársaságának" szerepét játsszák.

Az előbbiekkal szemben a közép- és hosszú lejáratu hitelezést végző bankok száma növekedett, elsősorban a nemzetközi tőkepiac fejlődése következtében, és növekedett a külföldi bankok tevékenysége is. 1967-ben 36 ilyen vállalat volt; ma már több mint 60 bankvállalkozás áll külföldi érdekellenőrzés alatt.

A tisztán értelmezett pénzüintézetek száma azoktól a változásoktól függ, amelyek saját piacukon bekövetkeznek. Így igen erősen csökkentek az értékpapir-üzletházak, 1956-ig gyarapodtak, majd csökkentek az eladási megbízásokat lebonyolító bankok, viszont növekvőben vannak az ingatlanok haszonbérleti hiteleivel foglalkozó bankok. A pénzüintézetek száma 1972-ben 420 volt.

Legjelentősebb a koncentráció hatása a nagybankoknál és főleg a nemzeti bankoknál, amelyek részesedése a mérleg főösszegeben 1950 és 1971 között 44 százalékról 51 százalékra nőtt.

A francia bankrendszerben - bár az utóbbi tíz évben vesztett a szigorúságából - még mindig elég markáns a szereposztás. A következőkben bemutatjuk - a teljesség igénye nélkül - a fejlesztési szempontból legjelentősebb, állami befolyás alatt álló bankokat.

A fejlesztést szolgáló jelentősebb bankok

Országos Hitelintézet (Crédit National) 1919-ben magántőkéből alakult részvénytársaság, de az állam ellenőrzése alatt áll; az utóbbi nevezi ki a vezérigazgatót és két igazgatót. Fontos szerepet tölt be a középlejáratu hitelezésben, elsősor-

ban visszleszámitolási garanciák nyújtásával. Kölcsönei két évtől husz évig terjednek, a kamat a piaci feltételek szerint változik. Ez igazodik - mint a Földhitelintézetnél - az állam által kibocsátott legutóbbi kötelezvények kamatához; az eltérés nem lehet több 1 %-nál.

A kölcsön nem haladhatja meg az adós nettó vagyonának 30 %-át (jelzálog esetén 50 %-át), s a felajánlott biztosítékok 60 %-át. A kölcsönzés meghatározott előnyökkel, garanciákkal rendelkezik (pl. elől áll a jelzálogi rangsorban).

A Hitelintézet kölcsöneinek forrását általában a pénzpiacra biztosítja; jelentős kötvénykölcsönöket bocsát ki, amelyeket gyakran az állam garantál. Az 1972-ben kibocsátott két kötvénykölcsön pl. 1,55 milliárd frankot képvisel. A kölcsön összszegszerűségére, időtartamára, a visszafizetés feltételeire vonatkozó döntést gazdasági elemzés előzi meg. Ennek során az intézet vizsgálja az illető szektor perspektíváit, a vállalat piaci helyét, műszaki adottságait, vezetését, finanszírozási tervét.

Miután a kisebb vállalatok hitelkérelmének teljesítését a biztosítékkal kapcsolatos problémák nehezítették, ezek kiküszöbölésére *Pénzügyi Biztosítékot Nyújtó Társaság* (Société de Garantie Financière) néven pénzintézeti jogállású leányvállalatot alapítottak, amely jogosult az 1 millió frankot meg nem haladó műveletekre kezességet nyújtani.

A *Közzsállítások Országos Pénztára* (Caisse Nationale des Marchés de l'État - CNME) nem befektetéssel, hanem biztosítás nyújtásával avatkozik be a vállalatoknál. Ezek a biztosítékok megjelenhetnek váltókezesség vagy elfogadvány formájában.

A *váltókezesség* olyan aláírás, amelyet bankhitel alkalmával adnak, és amely biztosítékot ad az értékpapírok harmadik bemutatójának, rendszerint a Banque de France-nak.

Az *elfogadvány* ettől kissé eltér. Az ügyfél váltót bocsát ki a CNME-re, amely hitelnyújtási kötelezettség vagy egyszerű engedély alapján elfogadja azt. A bank leszámítol, majd visszleszámitol: a CNME kiegyenliti esedékes tartozásait, majd ő jelentkezik a váltót kibocsátó ügyféllel szemben.

A CNME tevékenysége két területen különösen a kis- és középvállalatokat érinti:

a) Az *állami szállítások finanszírozására nyújtott támogatás*. Igaz ugyan, hogy az állami ügyfél gyakorlatilag sohasem fizetéseképtelen, de gyakran kér fizetési haladékot. Minthogy azonban sem a helyi hatóságok, sem a közintézmények nem írhatnak alá váltót, a CNME nélkül a szállító nem juthatna (a Banque de France-nál leszámított váltók ellenében) kölcsönhöz.

b) A "szolgáltatás elvégzése utáni fizetés" elve az összes állami szállításra vonatkozik. A munkák elvégzése előtti kiadások fedezésére a CNME kétféle hitelt engedélyez:

1. *Előfinanszírozási hitel*. Ennek engedélyezése a bankárral megosztott kockázat mellett történik. Az ügyfélnek kiadásai és bevételei felsorolásával finanszírozási tervet kell készítenie. Fedezetlenség esetén annak bizonyos százalékát a CNME és a bankok finanszírozzák.
2. A *mobilitási hitel* a már teljesített munkák ellenértékét biztosítja a szállítóknak, amikor az állam még nem fizetett. Ilyenkor a CNME váltó ellenében a beruházó helyére lép, fizet, majd maga lép fel követelésével az államigazgatással szemben.

Nagyösszegű ügyleteket természetesen a nagyvállalatok kötnék. Az 500 ezer franknál alacsonyabb összegű ügyletek a CNME-nél biztosított ügyleteknek csak 13 %-át képezik. Az utóbbi időben olyan könnyítéseket hoztak, hogy a kis- és középvállalatok nagyobb előnyben részesüljenek. Ezek a következők:

- 1968 óta a CNME jogosult a fenti módon finanszírozni nemcsak az állami beruházó, hanem bármelyik olyan helyi hatóság vagy vállalat megrendeléseit is, amelyek *össztársadalmi célját* állami engedmény vagy szubvenció bizonyítja;
- megkönnyítették a mobilizációs hitelek nyújtását (eddig hosszú idő alatt beszerezhető államigazgatási bizonylatokat követeltek meg, ezután elegendők a számlák vagy a vállalat által bizonyítottan elvégzett munkák is);
- igénybe vehető a CNME az állami ügylet fogalmát ki nem merítő kisebb (30 ezer frank alatti) megrendelésekre is, ami főleg a középvállalatok számára kedvezmény.

A CNME által nyújtott biztosítékok kockázatának csökkentése érdekében hozták létre a kölcsönös kezességvállaló társaságokat, amelyek viszont a CNME-nek nyújtanak garanciát.

A *kölcsönös kezességvállaló társaságok* (Sociétés de Caution Mutuelle) nem bankok, nem előlegezik meg az alapokat, nem nyitnak hitelt. Kizárólagos feladatuk, hogy különböző formában *biztosítékot* nyújtsanak azokhoz az értékpapirokhoz, amelyeket tagjaik termelőtevékenységük érdekében hoznak létre.

1973-ban a CNME 56 szakmai jellegű társaság tekintetében rendelkezett megállapodással; ezek valamennyi gazdasági szektort képviseltek.

A *társasági garancia fedezete* kettős. A kedvezményezett befizeti a vállalati tőke bizonyos hányadát, általában 1 %-át, továbbá hozzájárul - általában az engedélyezett hitel 3 %-a mértékéig - a szakmai garanciaalaphoz. Az utóbbi hozzájárulás a kölcsön végleges letörlesztése után visszafizetendő.

A garancianyújtáson felül a társaságok tagjaik számára *tanácsadó szolgálatot* tartanak fenn, és segítségükre vannak hiteligényeik összeállításában.

Tekintettel arra, hogy egyes ágazatok nem rendelkeztek elegendő pénzügyi fedezettel ágazaton belüli társaság létrehozásához, *két ágazatközi társaságot* is szerveztek (a kereskedelmi szektorra szakosított SOCOD, és az ipari ágazatra szakosított SOCOMID társaságot).

A *Francia Kereskedelmi Bank* (Banque Française du Commerce Extérieur) részvénytársasági formában működik, de igazgatótanácsának 15 tagját pénzügyminiszteri rendelettel nevezik ki.

A *Vállalkozók Pénzintézete* (Sous-Comptoir des Entrepreneurs) az építésekkel kapcsolatos ipar és kereskedelem pénzügyeit intézi. E pénzintézet az államtól szoros függésben működő részvénytársaság; igazgatóját a pénzügyminiszter nevezi ki és ellenőrzést is gyakorol az intézet felett. Legfeljebb három évre nyithat hiteleket.

A *Szövetkezeti Pénzintézet* (Caisse Central de Crédit Coopératif) termelő- és fogyasztási szövetkezeteknek közép-lejáratu hiteleket és garanciát nyújt. Igazgatóját a pénzügy- és a munkaügyi miniszter nevezi ki.

A Gazdasági Együttműködés Központi Pénztára (La Caisse Centrale de Coopération Économique) magánszemélyek és önfinanszírozás révén dotált állami vállalkozás, amely a miniszterelnök és a pénzügyminiszter együttes gyámsága alatt áll. Két osztálya van:

- a) Kibocsátási Igazgatóság, amelynek feladatkörébe tartozik a pénzkibocsátás, az átutalások (transferts), rövid lejáratu hitelek stb.;
- b) Pénzügyi Igazgatóság, amely az állami hitelekkel (illetve előlegekkel) és a magánszektornak adott hitelekkel, továbbá különböző tanulmányi, dokumentációs és titkári feladatokkal foglalkozik.

E pénzügyintézet fel van hatalmazva az Európai Közösség államaiban folyó beruházások pénzügyi támogatására.

Az *Ipari és Kereskedelmi Fejlesztési Társaságot* (La Société de Développement industriel et commercial) 1960-ban hozták létre; tőkéjének felét a Nemzeti Hitelintézet, másik felét három másik intézet adta. Feladata többek között a gazdasági és pénzügyi tervről felvilágosítani azokat, akik ezzel egybevágó beruházásokat kívánnak realizálni, és igénybe akarják venni a Fejlesztési Alap által engedélyezendő előnyöket. Sok formában koordinálja az állam gazdasági intézkedéseit, különösen a körzeti fejlesztési vállalkozásokat és a technikai versenyt, hozzájárul a szükségesnek ítélt akciókhoz anélkül, hogy ez közvetlen részvételt jelentene a vállalkozásban.

A *Földhitelintézet* (Crédit Foncier de France) általában hosszú, néha középlejáratra ad hitelt.

A *Népi Hitelintézet* (Crédit Populaire, hálózata: les Banques populaires) kimondottan a kis- és középvállalatok, továbbá a kisiparosok hitelintézete.

A szállodaipar, a kereskedelem és az ipar ingatlanvásárlásaira (250 ezer frank alatt) külön pénztár áll rendelkezésre (Caisse Centrale de Crédit Hôtelier pour le Commerce et l'Industrie). Megfelelő biztosíték ellenében a beruházás 50-75 %-át fedezi. 1972-ben a kölcsönök nagyságrendje elérte az 1 milliárd fontot. A pénzügyintézet profiljára jellemző, hogy a kölcsönösszegének 77 %-át 1971-ben olyan cégek kapták, amelyek 50-nél

kevesebb dolgozót foglalkoztatnak. Maguk a finanszírozott programok pedig kis- vagy középjelentőségű helységeket érintenek; 70 %-uk olyan településben valósul meg, amelynek lélekszáma nem éri el az 50 ezret.

A területi fejlesztési társaságok (Sociétés de Développement Régional - SDR) profilja kis- és középvállalatok ellátása tőkével, két formában. Az egyik a *részesedésvállalat* közvetlenül vagy kötvényvásárlás formájában. Ez nem nagy összeg; 1967-70 között pl. 67 millió frankot tett ki. A *kötvényvásárlások* már jelentősebb összeget tesznek ki. Az 1967. évi indulástól 1971-ig az így kihelyezett összeg 2300 vállalatnál 3,5 milliárd frankot ért el.

E társaságok olyan magánrészvénytársaságok, amelyeknek az állam bizonyos előnyöket biztosított, de ugyanakkor kötelezettségeket is írt elő számukra. Meginduláskor ezen részvénytársaságok részvényeseinek minimálisan 5 %-os osztalékot biztosítottak 12 évre. Az állam részéről nyújtott kölcsönt vissza kellett ugyan fizetni, de kamat és kötelező határidő nélkül. 1973-ig az összes kölcsönt visszafizették.

Az SDR részvénytársaságok adózási előnyei csekélyek, viszont az állam 1,25 %-os *kamatjövőárást* engedélyez az általuk nyújtott hosszú lejáratú kölcsönökhöz. Ez lehetővé teszi a 15 éves kölcsönök 8,3 %-os kamat melletti engedélyezését (1973).

Ezen előnyök ellentételeként a társaságok részesedésvállalása tekintetében *két korlátot* szabott az állam: *a)* részesedésük a vállalati tőke 35 %-ánál nem lehet nagyobb, vagy mindig kisebbségi helyzetben maradnak; és *b)* nem fektethetnek be egyazon vállalatba saját tőkéjük 25 %-ánál nagyobb összeget.

Eredetileg a társaságok kizárólagos hivatása az volt, hogy a kis- és középvállalatok finanszírozását segítsék. Később ezt a profilt kiegészítették *kölcsönkibocsátásokkal* és *kezesésvállalással*. Az általuk kibocsátott kölcsönök képezik forrásaik 80 %-át. 1971-ben ez 634 milliót tett ki, a pénzpiacon kibocsátott kötvények teljes összegének 3-4 %-át.

Az összegyűjtött források hozzájárultak 1967-71 között 14,5 milliárd frank értékű területi kommunális beruházás megvalósításához, 200 ezer munkahely létesítéséhez. A kölcsönök

átlagos 600-700 ezer frankos nagysága azt bizonyítja, hogy az SDR részvénytársaságok betartották a statumban foglalt küldetésüket, és működésüket a kis- és középvállalatok szolgálatába állították.

A francia bankrendszer néhány funkcionális jelensége

Az utóbbi években a vállalkozásokban való részvétel már legalább olyan nagy a francia bankszektorban, mint az ipar különböző ágazataiban. A legnagyobb bankok megkeresték a módját, hogy stratégiájuk érvényesítésével urrá legyenek környezetükön. Megerősítették szerepüket saját piacukon és behatoltak a szomszédos piacokra, ugyanakkor néha gyengítve vagy elhagyva korábbi néhány tevékenységüket. Az új piacokra való behatolás a gazdasági expanzió szakaszaiban - többnyire a vertikális koncentrációt követve - működő vállalatok felvásárlásával történik. Az utóbbi évek során a tevékenységekkel való felhagyás folyamata lassul, ugyanakkor nő az iparban való részvételük és méginkább az ingatlanüzletekben való részvételük. E téren a változás igen sokféle. A Paribas-csoport pl. mérsékelte szerepét a nehézipar egyes ágazataiban, a szállodaipar és az ingatlanforgalom nagyobb haszna kedvéért. A Worms-csoport alábbhagyott a petrokémia támogatásával a biztosítási ügyek növelése érdekében.

A csoportok hatalmi szervezeteket is jelentenek. A bankcsoportok strukturája szinte áttekinthetetlen. A kapcsolatok hol közvetlenek, hol közvetettek, léteznek háromszögű kapcsolatok, holdingok, kitermelő társaságok stb.

Új jelenség az idegen bankok felsorakozása a francia bankok mellé.

Hat nagy bankcsoport képviseli jelenleg a mérlegösszeg 80 %-át. A bankszakma vezetője a négy nemzeti bank (az egésznek a felét képviselve), továbbá 7 magánbank, amelyből 4 betéti bank, 2 üzleti bank (Paribas, Suez) és egy sajátos hitelezői csoport (Compagnie Bancaire).

A kereskedelmi bank szektorban jelzett látványos fejlődés nem található meg a "kölcsonösségi" intézetekben vagy az állami szektorban.

Végül is a kereskedelmi bank szektorban megfigyelt határozott koncentrációnak három aspektusa van: a kis- és középintézmények számának lassu, de rendszeres csökkenése, a nagy pénzületi csoportok megerősödése és a nem banki érdekcsoportok részvétele a bankokban.

Ahhoz, hogy megítéljük, koncentráltabb-e a francia bankrendszer a más országokbelieknél, figyelembe kell venni, hogy az utóbbi bankrendszerek olyan pénzügyi tevékenység keretében működnek, ami a francia gazdaságban nem mindig jelentkezik. A nyugati országokban szokás szerint 3-5 bank uralja a mérlegösszeg kétharmadát vagy háromnegyedét a kereskedelmi bank szektorban; a koncentráció tehát hasonlóan látszik, mint Franciaországban. De a bankok száma - sz NSZK-t kivéve - alacsonyabb, mint Franciaországban. Figyelembe kell venni az állami, félállami és a "kölcsonösségi" szektor jelentős szerepét Franciaországban. Ennek folytán a kereskedelmi bankok a látra szóló betéteknek csupán 60 %-át gyűjtik össze, a vállalatok és a lakosság megtakarítás jellegű betéeteinek pedig csupán 35 %-át. Franciaországban tehát a betétek gyűjtésében gyakran kisebb a szerepük a kereskedelmi bankoknak, mint más országokban.

Az alkalmazott technika a bankrendszerben állandóan fejlődik. A vállalatok "globális" hitelszükséglete (ahol tehát nem egy-egy akció áll a középpontban) oda vezet, hogy a hitelműveletet összekötik kereskedelmi művelettel vagy egy határozott beruházási tervvel.

Az állam pénzügyi intervenciója során már szoltunk azokról az eszközökről (kamatpolitika és kamatjövőírás, visszleszámítás, kötelező tartalék- és készpénzráta), amelyek segítségével az állami befolyás alatt álló bankintézményeken keresztül voltaképpen az állam az egész pénz- és hitelpiacot ellenőrzése alatt tartja. Annak ellenére, hogy sikerült a költségvetési kiadások között a beruházási jellegű tételek arányát csökkenteni, a beruházások finanszírozásában az állam szerepe nem mérséklődött, sőt, határozottan növekedett.

2.2 A BERUHÁZÁSFINANSZIROZÁS FŐBB FORRÁSAI

A beruházások sulya és forrásaik megoszlása a francia gazdaságban

A nemzeti jövedelem fogyasztásra fel nem használt része (a megtakarítás) az ötvenes évek végén a bruttó nemzeti termék egynegyede, a hetvenes évek elején egyharmada volt. Ezen belül a háztartások megtakarításainak⁵ aránya némileg emelkedett (1959-től 1972-ig 10,1 %-ról 12,7 %-ra), s hasonló arányu a magánvállalati megtakarítás emelkedése is (6,3 %-ról 8,5 %-ra). A háztartások megtakarításai teszik ki a megtakarításoknak közel felét. Az ötvenes években általában 50 % körül ingadozott, 1972-ben csak 41 %.

A beruházási hányad (pontosabban: az állóeszközök bruttó képződése viszonyítva a bruttó nemzeti termeléshez) növekedése a közismerten kiugró Japán után Franciaországban a legnagyobb: 1960-tól 1971-ig 19,9 %-ról 26,6 %-ra nőtt. Három évet kivéve a beruházási hányad növekedése mindig meghaladta a bruttó nemzeti termék növekedési hányadát.⁶ (A nemzeti termék és a beruházás növekedési üteméről, a beruházások kategóriánkénti alakulásáról a Függelék 7. és 8. táblázata ad tájékoztatást.)

1972-ben a vállalati bruttó felhalmozás négyötöde termelő-beruházás volt⁷, amelyből egyötödöt tett ki az állami vállalatok és négyötödöt a magánvállalatok beruházása. Az önfinanszi-

⁵ A francia gyakorlatban a szűkebb értelemben vett egyéni megtakarításon felül idetartozik az életbiztosítás is, továbbá az egyéni vállalkozók fogyasztásra fel nem használt jövedelme.

⁶ Megjegyezzük, az ismeretes metodikai eltérések miatt a különböző beruházási ráták a magyar adatokkal nem hasonlíthatók össze.

⁷ A francia metodika szerint a lakásberuházáson kívül minden egyéb beruházás termelőnek minősül.

rozó képesség, ha a vállalatok teljes körét nézzük, 71 %-ot, ha a magánvállalatokat nézzük, 81 %-ot képviselt. (Az önfinanszírozó képesség és a külső források alakulásáról lásd részletesebben a Függelék 4. táblázatát.) A külső források között - ez 1970 óta már tendenciaként jelentkezik - nagyobb a rövid lejáratu, mint a közép- és hosszú lejáratu hitelek aránya; a pénzpiac szerepe az idegen források között nem éri el az egy-negyedest. Sajátossága a francia beruházásfinanszírozásnak, hogy a monetáris kapcsolatok a beruházások forrásai között negatív egyenleggel jelentkeznek, méghozzá 1970 óta egyre növekvő összeggel; 1972-ben az elvonások többlete az idegen források kerekén egyharmadát "elvitte". Ez persze abszolút értelemben nem jelenti a beruházási források csökkentését, hanem csupán azt, hogy az elvont összegek a francia rendszerre jellemző áttételezéseken keresztül kölcsönformában jelennek meg újra a finanszírozási források között.

Folyó frankban mérve, a vállalati beruházások az 1959. évi 45,1 milliárd frankról 1972-ig 195,3 milliárd frankra, több mint négyszeresükre nőttek. Az állami vállalatok beruházásainak növekedése ezen időszak alatt háromszoros, a magánvállalatoké több mint ötszörös. A források között kiugró a rövid lejáratu hitelek és a pénzpiaci források növekedése, mindegyik kb. nyolcszoros indexszel. Összvállalati szinten az önfinanszírozás arányában nincs lényeges változás, azonban a magánvállalatoknál az 1972. évi 81 %-kal szemben 1960-ban még csak 69 % volt ez az arány.

Az 1972. évi vállalati álló- és forgóeszköz-beruházások, illetve azok forrásainak összetétele a következő képet mutatja:

⁸Forrás: Coste, R.: A háztartások megtakarítása és a magánvállalatok beruházása. Banque, 1974. Nr. 331., p. 726.

	Milliárd frank	%
<i>Vállalati beruházás</i>	195,3	100,0
Ebből: készletek	22,9	11,8
lakásépítés	14,9	7,6
termelőberuházás	157,5	80,6
<i>A termelőberuházások megoszlása:</i>		
állami vállalatok	31,2	19,8
magánvállalatok	126,3	80,2
	157,5	100,0
<i>A vállalatok forrásai:</i>		
társaságok önfinanszírozása	110,9	56,7
egyéni vállalkozók önfinanszírozása	28,1	14,4
külső források	56,3	28,9
<i>A külső források megoszlása:</i>		
rövid lejáratú hitelek	34,5	61,5
közép- és hosszú lejáratú hitelek	29,7	52,7
pénzpiac	17,5	31,0
monetáris kapcsolatok egyenlege	-28,1	-50,0
kiigazítások	2,7	4,8
	56,3	100,0

A hitelek mögött 13,5 milliárd frankot tesz ki az emisszió.

A háztartások nettó befektetése (ideértve a betétek növekedését is) 42,5 milliárd frank volt.

Mielőtt néhány, számunkra kevésbé ismert forrást kissé részletesebben ismertetnénk, az összberuházás döntő hányadát képező magánvállalati beruházásokat is áttekintjük a finanszírozási források megoszlása szempontjából, mégpedig a beruházási volumen és a forrásszerkezet változásának bemutatása végett 1960-ban, 1965-ben és 1972-ben.⁹

⁹ *Forrás:* lásd az előző lábjegyzetet.

	1960		1965		1972	
	Milliárd frank	%	Milliárd frank	%	Milliárd frank	%
Önfinanszírozás	18,6	69	38,2	77	102,3	81
Állami támogatás	4,5	16	5,9	11	6,6	5
Pénzpiac	1,7	6	1,3	3	7,1	6
Középlejáratu új hitel	2,3	9	4,4	9	10,3	8
	27,1	100	49,8	100	126,3	100

(Mind a vállalati, mind azon belül a magánvállalati beruházások ezen és más adatait 1959-től 1972-ig évi bontásban tartalmazza a Függelék 5. és 6. táblázata.)

Az önfinanszírozásról

Az előbbi táblázatból világosan leolvasható, hogy az államnak az elkötelezettségeitől való szabadulása a magánvállalatok vonatkozásában sikerrel járt, az állami támogatás csökkenését azonban nem más jellegű idegen források, hanem elsősorban a vállalatok önfinanszírozó képességének megnövekedése okozta.

Az önfinanszírozást igen eltérően ítélik meg. Előnyei nyilvánvalóak, ezért itt inkább néhány problémát említünk meg, részben a részvényes, részben a vállalat szempontjából.

A jogalkotás általában korlátozni kívánja a közgyűlésnek az eredmények egészét újból és újból felhasználni kívánó intézkedéseit, ha az nélkülözi a szükséges előrelátást és nem áll fenn a rendkívüli kiadások szükségessége. A párizsi törvényszék idevágó állásfoglalását (1959. február 28.) elemezve, a következőkre kell figyelni:

- a társasági szerződés lényegét tekintve, a benne elhatározott osztalék végett minden év végén fontos az eredmény egy részét szétosztani;
- az eredményből csak a vállalat normális menetének érdekében lehet az alaptőke kiegészítésére, ingatlanok és készletek beszerzésére fordítani;

- ugyanez vonatkozik a *tartalékba helyezésekre* is, különben megakadályozzák a tőzsdén a vállalat cselekedeteinek és a részvények árfolyamának helyes megítélését.

Ha a részvényesek többsége elhatározza, a tartalékok növelése érdekében bizonyos esetekben az osztalék részben vagy egészben helyettesíthető ingyen részvényekkel. Ezt az előírást rendszeresen megsértik, mert túl sok problémát vetne fel. A vállalat néha jelentős beruházásokra kényszerül, hogy ne maradjon le a versenytársai mögött a műszaki fejlődésben. Az önfinanszírozás keretében nyerhető tőkék viszont szorosan a jelenlegi eredményekhez kapcsolódnak, tehát elégtelenek egy technikai és beruházási program gyors megvalósításához. A haladást a közép- és hosszú lejáratú pénzügyi műveletek hivatottak biztosítani.

Ha viszont a növekedést túlzott mértékben az önfinanszírozás keretében kívánják megoldani, ez olyan tőketömeget bocsáthat a vállalat rendelkezésére, amely meghaladja normális szükségleteit. Az ilyen tőke felesleges és gazdaságtalan befektetésre csábít, ami aztán csökkenti a vállalat rentabilitását. Ily módon kétes hasznu és bizonytalan nyereségű vállalkozások születnek, holott idegen források esetén a tanács és a kontroll biztosítva lenne. Végül is a problémák miatt az önfinanszírozás csökkenti a részvények utáni nyereséget és ezzel csökken a részvények árfolyama is. (Igaz, a növekvő vagyon is befolyásolja az árfolyamot, de kevésbé, mint egy emelt osztalék.)

Gyakran keresi a vállalat, hogyan tehetné érdekeltté a részvényeseket a tartalékok nagyobb mértékű tőkésítésében. Ezt olykor az említett ingyen részvényeken kívül értékpapírjaik névértékének emelésével oldják meg. A vállalati dolgozók számára természetesen fontosabb a termelőkapacitások tőkésítése és bővítése, mint a profitok szétosztása.

A vállalati elkényelmesedésnek jelentkeznek a hátulütői makrogazdasági szempontból is mind a manipuláció, mind az infláció síkján. Az önfinanszírozás ugyanis automatikusan olyan javak előállítását szolgáló beruházásokhoz vezethet, amelyek termelése a közösség szempontjából nem a leghasznosabb. A többi finanszírozási rendszer rovására az általánosan és rendsze-

re is jut. A bankhitelekéről szólva érzékelnünk kell azt a transzformációt, amely a hitelforrásokat biztosítja. Vegyük pl. a Szállodai, Kereskedelmi és Ipari Hitelbank Központi Pénztárát (CCCHCI). A hosszú lejáratú hitelforrások lényeges részét 1962-ig az FDES előlegei képezték. Azóta a CCCHCI főleg kötvény-eladásból befolyó összegeket transzformál vállalati hiteleké. A pénzpiacon 15 éven át törlesztendő kötvényt bocsát ki, amelyt az állam garantál. E kötvények 1971-ben pl. 600 millió frankot képviseltek.

A parlament több ízben korlátozta a kötelezvény ellenében felvehető kölcsönök összegét az alaptőkéhez viszonyítva. Számos más országbeli jogszabály is ismeretes ebben a kérdésben.

Kötelező rendelkezés hiányában a francia bankok szokásszerűen követnek egy általános szabályt azoknak a kibocsátásoknak a tekintetében, amelyek elhelyezésére vállalkoznak. A hosszú lejáratú eladósodás sosem haladhatja meg a tőkék és tartalékok összegét. Ezt a maximumot gyakorlatilag sosem érik el, kivéve természetesen azt az esetet, ha a kibocsátó vagy harmadik személy különös garanciákat ad.

A gazdaság egyes szektoraiban és bizonyos időszakokban jellemző a gyors műszaki haladás. Hosszu ideig ez volt jellemző a textiliákra. Ilyenkor az egyszeri modernizálás helyett egy folyamatos technikai haladást kell figyelembe venni, s ennek megfelelően egyszeri hitelfelvétel helyett a külső források megújuló igénybevételét kell biztosítani. Egy vállalat, amelyik hosszú lejáratú kölcsönöket kíván szerezni, fordulhat a hitelezőhöz, kibocsáthat kötelezvényeket, vagy fordulhat egy speciális vagy körzeti pénzintézethez. Az utóbbi években jelentős kölcsönöket bocsátott rendelkezésre az állam is. Ennek megvan a sajátos intézményei (lásd a bankrendszert).

Alaptőke-emelés külső forrás igénybevételével

Az önfinanszírozás során említettük, hogy a részvényesek védelmében sokoldalúan szabályozzák, milyen esetekben lehet a nyereség bizonyos részét fejlesztési és tartalékolási célokra fordítani. Pénzügyi oldalról ez nem egyéb, mint a vagyonnak, az alaptőkének az emelése. Mindezek a jogi korlátozások tehát ér-

vényesek az alaptőke-emelés minden formájára azzal, hogy külső források igénybevétele esetén ezeken felül további előírásokkal kell még számolni. Így

- értékpapírok kibocsátása csak nyilvánosan történhet. Meg kell hirdetni a vonatkozó bulletinben; a felhívás tartalma is elő van írva;
- közgyűlési határozat nélkül nem lehet tőkét emelni. A határozatot követő 5 éven belül be kell a műveletet fejezni;
- a 250 ezer frankon felüli mindenfajta kibocsátáshoz elvileg a pénzügyminiszter *előzetes engedélye* szükséges. A valóságban a miniszter a pénzpiac fejlődésének megfelelően rögzíti a kibocsátás rendszerét. A hatvanas évek elején például az emelés összeghatára való tekintet nélkül szabad volt, de az 1 millión felüli kibocsátásokról, azok néhány adatáról a pénzügyminiszttert értesíteni kellett.

A kibocsátás két formában történhet: *bemutatóra* vagy *megnevezettre*. Az előbbi esetben azonban lehetővé kell tenni, hogy bármelyik részvényes átválthassa részvényét névreszólóra, vagy fordítva.

A bankok a kibocsátók és a részvényesek közötti kapcsolatteremtés megkönnyítése érdekében rendelkezésre bocsáthatják pénztárait. Több bank esetén egy tartja kézben az egész műveletet.

Ha a kibocsátás jelentős, a vállalat kérheti egy vagy több bank *garanciáját* a tőkeemeléshez. Ez esetben az érintett bankok vállalják, hogy a művelet végén a még szükséges jegyzéseket maguk írják alá. Ilyen esetben általában meghatározzák ennek a kötelezettségnek az arányát a bankcsoporton belül. A csoportokat hagyományosan vagy "párizsinak", vagy "lyoninak" nevezik.

A *párizsi érdekszövetség* (syndicat) tagjai a jegyzésben mint a szövetség tagjai vesznek részt. Ha a részvényesek befejezték a jegyzést, a maradék összeget a vezető bank jegyzésre felosztja a többi között, az előzetesen vállalt arányban.

A *lyoni szövetségben* minden résztvevő maga jegyez, vagyis ha az általa biztosított összeget lejegyeztette, akkor mentes a további kötelezettség alól.

A klasszikus *kötvény* (*emprunt obligataire*) a hosszú lejáratu finanszírozásban fontos szerepet tölt be. A kölcsönzőnek adott értékpapír, a kötvény, megtestesíti a jogait. Ez éppúgy értékesíthető a tőzsdén, mint a részvény. Az adós nem a hitelező személyeknek, hanem a kötvény tulajdonosának tartozik. A jegyzés nyilvánossága, a kötvénytulajdonos és az adós közötti kapcsolat meglehetősen komplex, de egyben fontos tényező.

A kötvények elhelyezését vállaló bank általában lehetővé teszi a kibocsátónak, hogy *leszámítolja* a kölcsönt már a jegyzés kezdetekor minimum 5,5 %-ért, s a Banque de France kamatlábjában felüli + 2 %-ért, + illetékek és adó (1972. évi adat).

A kötvénykölcsön hosszú lejáratu szerződésnek tekinthető. Az emberi előrelátás ennél az időtartamnál általában rövidebb, érthető tehát, ha ebbe a konstrukcióba különböző *biztosítékokat* építenek be, részben a kibocsátó, részben harmadik személy által vállalt garanciákat.

A kibocsátó az egyenlőségi klauzulában (*pari passe*) kötelezi magát, hogy nem biztosít garanciát vagy nyereséget más bonok vagy kötvények tulajdonosainak, vagy bármely más hitelezőnek, csak ha a szóban lévő kötvénynek is biztosítja ugyanazt a kedvezményt.

A garanciát adó harmadik személy lehet az állam, egy megye, egy község vagy egy vállalat. A vállalat által adott garancia lehet közvetett: biztosítani az adósnek a működését, hogy eleget tehessen kötelezettségének, és lehet közvetlen, amikor a hitelezőknek az adós vállalat csődje esetén biztosítják a kölcsön visszafizetését.

A *közvetett garancia* lehet egyszerű nyilatkozat, amely az adós vállalat meghatározott gazdasági mutatójára vállal kezes-séget.

A *közvetlen garancia* szólhat a kötvény egész élettartamára vagy meghatározott periódusra. Esetleg addig érvényes, amíg az adós vállalat egyensúlya nem biztosítja a visszafizetést. Ennek időpontját általában az első osztalékfizetésben állapítják meg. Szokás két egymást követő év osztalékát is megjelölni.

Több kezes vállalat esetén a garanciavállalás történhet szolidáris alapon, vagyis mindegyik felel az egész jegyzett

összegért. Csőd esetén egymás között osztják fel a kötelezettséget olyan megállapodás szerint, amely a kötvénytulajdonosok előtt nem ismeretes.

Nagyösszegű és egy-egy szakma több vállalata által kibocsátott kötvény esetén a közös kötelezettségvállalás a garancia-vállaló vállalatok között nem, csak a kibocsátóval szemben áll fenn meghatározott arányban. Ilyen csoportok: a villamosművek, a hajóépítés, a cukoripari beruházó vállalat, a kohászati ipar csoportosulása stb. A körzeti fejlesztési vállalatok is ide tartoznak, de ezeknél még az állam is kezességet vállal. Ilyen jegyzés esetében a vállalatok garanciája azonos a kölcsönben való részesedésük arányával.

Lehet részleges garanciavállalás előre meghatározott abszolút összeg erejéig, de ezek összege meg kell hogy haladja a jegyzett összeget.

Csoportos kibocsátás esetén a vállalatok a kapott kölcsön 10 %-át képező összegben garanciaalapot képeznek.

A *részvételi kötvények* (obligation participant) lehetővé teszik, hogy a tulajdonos a fix kamatlábon és a minimum áron meghatározott visszafizetésen felül *kamatpótlékban* vagy *vissza-fizetési jutalékban* részesüljön, melyek a *nyereség alakulását* hoz *vannak kötve*. Ily módon elkerülik azt a veszélyt, hogy pénzelértéktelenedés esetén az adós vállalat meggazdagodjék a hitelező rovására. A vállalat kötelezettsége vagy a nettó eredményhez, vagy a felosztandó nyereség összegéhez kötődik, ideértve a tartalék képzését is. (Ily módon a kötvénytulajdonosok nem vádolhatják a vállalatot, hogy rovásukra növeli tartalék-alapját, s ez majd a kötvény kifizetése után a részvényesek jövedelmét gyarapítja.)

A kibocsátások összege (új frankra átárazva) 1945-47 között évi másfélmillió frank volt, 1948-52-ben évi félmillió körül mozgott, majd 1953-54-ben felszökött két és félmillióra, és azután szüntelen nőtt; 1961-ben 5,3 millió volt. Az összeg kétötöde a magánszektor, háromötöde a félállami szektor kibocsátásából adódik. Az arányeltolódás a két szektor között azóta is csak növekszik, aminek elsősorban az az oka, hogy a magáncégek önfinanszírozó képessége és ezzel összefüggésben hitel-

felvevő képessége megerősödött; ilyenformán az értékpapírpiacon a vegyes vállalatok a termelésben betöltött súlyuknál nagyobb mértékben szerepelnek.

Az inflációs károk kivédése

A kölcsönszerződések klasszikus formájában a *kamatláb*at rögzítették, ez azonban a gazdasági feltételek változékonyságának időszakában a kölcsönjegyző számára *hátrányokat* jelent. Különösen erős a hátrány a pénz elértéktelenedése esetén: nemcsak a vásárlóerő csökken, de a kölcsöntőkék kamatlába is emelkedik, s ő nem fektetheti be jövedelmezőbb üzletekbe a tőkéjét. A hitelező a kamatban biztosítva kívánja látni ennek a kockázatnak a *kiküszöbölését*; ez a kamat második funkciója.

A kibocsátók rákényszerültek, hogy fokozatosan beépítsenek a jegyzési okmányba *biztosító klauzulákat*.

Csökkentik a visszafizetési időket, s ezzel magát a kockázatot is.

A visszafizetési kötelezettséget általában a névérték fölé emelik.

Az évenkénti törlesztés összegét annuitással helyettesítik, így az első években nő a tőketörlesztés.

A kamatlábát azonban nem lenne szerencsés oly mértékben emelni, hogy az biztosítékot nyújtson a pénz eléréktelenedése ellen. Így jutottak el az *indexelt kötvények* (obligations indexées) konstrukciójához. Ennél vagy a kamatot, vagy a visszafizetési összeget, esetleg mindkettőt egyaránt egy meghatározott index szerint módosítják. Ez csak az elszámolás összegét érinti. Csak a hivatalos pénzben mint fizetési eszközben szabad megállapodni.

Sok esetben *nem a hivatalos index* használatában állapodnak meg, hanem olyanban, amely jellemző a kölcsönzött pénzt felhasználó ágazat ármozgására. Ezzel a gazdasági aspektust mintegy a pénzügyi aspektus elé helyezik.

Az 1958-59-ben kelt rendeletek megengedik az indexelést, ha az a konkrét relációban termelt áruk árával függ össze, vagy megállapodáson alapszik, vagy valamelyik fél tevékenységéhez kapcsolódik.

A lakossági megtakarításokról

Az eddigiekben a beruházások forrásainak megjelenési formáiról beszéltünk, de ennek során kitértünk a források képződésére is, az önfinanszírozó alapokra, az emisszióra, a pénzpiacra. Említettük a transzformáció mechanizmusát is, most szólnunk kell ennek a transzformálásnak a legjelentősebb ősforrásáról, a lakossági megtakarításokról is, ami a francia beruházási tevékenység egyik legkényesebb, szinte napról-napra figyelt eleme. Mint említettük, a háztartási megtakarítások teszik ki az összes megtakarításnak közel a felét; 1972-ben ez az összeg 42,5 milliárd frank volt. (A háztartási megtakarítások részletesebb adatait a Függelék 9. táblázata tartalmazza.)

Szocialista szemmel nézve legalábbis furcsa, hogy az akkumuláció szintjének egyik motivuma a lakosság takarékosági hajlama legyen, azonban a tőkés, és ezen belül különösen a francia hagyományok erre magyarázatot adnak. Számos tanulmány, sőt külön takarékoságot vizsgáló tudományos központ (Centre de Recherche Economique sur l'Épargne - CREP) foglalkozik a lakossági megtakarítás tendenciáival, a *takarékossági hányadok* (a rendelkezésre álló jövedelemre vetített bruttó megtakarítás *évi fluktuációjával*). Ezek arra a következtetésre jutnak, hogy jóllehet a kiáramló bér és a megtakarítás közötti korreláció szoros, a megtakarításnak ezen kívül még más motivumai is vannak. Nyilvánvaló az összefüggés pl. a közvetlen jövedelmi adónyomása és a takarékoság között is, de vannak évek pl. (1971), amikor az adózási kötelezettség csökkenése következtében a rendelkezésre álló jövedelem nőtt, de az nem járt együtt a takarékoság hasonló arányu növekedésével.

Az elemzések szerint a lakosság megtakarításának legfőbb motivuma a későbbi nagyobb (általában: tartós javakra irányuló) fogyasztás fedezése, nem pedig a befektetés. Ma már a lakosság nem vonakodik pénzt betétbe tenni, de óvakodik attól, hogy pénzt beruházássá transzformálják, s így le kelljen mondania a likviditásról.

Az elemzés során megkülönböztetnek

- *kényszertakarékosságot* (a jövedelmek adóztatása),
- *elkötelezett takarékoságot* (pl. biztosítási szerződés),
- *szabad takarékoságot*.

Rövid távon voltaképpen csak az utóbbival kapcsolatban hozható döntés.

Franciaországban tudatosan törekedtek az *elkötelezések* (elsősorban a hosszú lejáratú eladósítás, az életbiztosítás) növelésére. Ezek összege 1959 és 1972 között kilencszeresére nőtt. Ugyanezen idő alatt a szabad takarékoság is emelkedett, de csupán 3,5-szeresére. Amíg 1959-ben a szabad takarékoság még 16,3 % volt a szerződéses takarékosághoz viszonyítva, 1971-ben már csak 6,6 % volt.

Minthogy a betétek nagy részét a *jövőbeli fogyasztás* részére és *nem beruházási célra* hozták létre, egyes közgazdászok ezt "hamis takarékoságnak" nevezik, amely - szerintük - alkalmatlan a termelőberuházások finanszírozására. Mások joggal mutatnak rá, hogy az egyes betétek hullámozása országos szinten kevésbé változó állományt képez, így maga az állomány a termelés szférájában felhasználható.

A jövőbeli fogyasztásra félretett összegek is, az építési kölcsönök törlesztésében megnyilvánuló *utólagos takarékoság* is befolyásolja a gazdaság szerkezetét. Az adott takarékosági szerkezetnek olyan növekedés felel meg, amely szüntelenül új *termelőkapacitásokat* hoz létre, de egyben tőkét is biztosít rá.

Az infláció megértette a lakossággal, hogy az *adósi pozíció* előnyösebb, mint a hitelezői, s ez a nehéz lakásviszonyokkal együtt fellendítette a *lakáskölcsönök és lakáskölcsönökkel összekapcsolt betétek* állományát. (Az utóbbi a mi ifjúsági takarékosági akciónkhoz hasonlít. 4 évi takarékoság után prémium és a betét másfélszeresének megfelelő kölcsön jár a betétesnek.)

A megtakarított összegek felhasználásának szerkezetében a magánvállalati beruházás és a lakásfinanszírozás kb. 25-25 %-ot, a pénzpiaci felhasználás pedig kb. 50 %-ot tesz ki.

Minthogy a magánvállalatok beruházásainak növekedése lényegesen meghaladja megtakarításaikat, növekednek a külső források.

A növekvő vállalati beruházásoknak azonban egyre kisebb részét képes fedezni a háztartási megtakarítás; 1959-ben ez az arány még 43 % volt, 1972-ben már csak 27 %. A vállalatok így egyre inkább kénytelenek a pénzpiachoz (bankkölcsönhöz és pénzteremtő hitelhez) fordulni. Ez az oka annak is, hogy az FDES adatai szerint a középlejáratu hitelek 1959-1972 között 6,2-szeresükre nőttek.

Bármilyen erős is a betétek szerepe Franciaországban a beruházások finanszírozásában, a fentiek szerint mégis egyre gyengülő. Így érthető meg, hogy a beruházások finanszírozásába folyamatosan be kell vonni az emissziót. Ennek mértéke azonban akkora, hogy az infláció rendszeres forrásává válik.

A beruházások tisztán monetáris forrásai (a monetáris kapcsolatok pozitív tétele) az összes forrás között 1972-ben kerekén 7 % volt. Az előző 13 évben csak négy évben volt ennél kevesebb, nyolc évben meghaladta a 10 %-ot is.

Az, hogy a vállalat a fejlesztéshez szükséges pénzt mennyire tudja megszerezni a pénz- és hitelpiacon, nagymértékben mulik az állam intervencióján. Ez a beavatkozás Franciaországban is, mint a többi országban, növekvőben van. A vállalatok pénzügyi szerkezetére a hosszú lejáratu hitelek ellenőrzése, a középlejáratu hitelezés szervezetei, az állami és félállami szervezetek egyre gyakoribbá váló beavatkozása növekvő befolyást gyakorol. A nagy hitelintézetek államosítása és a Hiteltanács létrehozása döntően módosította az állam szerepét a vállalatok finanszírozásában.

A GAZDÁLKODÓ EGYSÉGEK BERUHÁZÁSAI

3.1 AZ ÁLLAMI SZEKTOR ÉS ANNAK BERUHÁZÁSAI

Az állami szektor nagyságrendje, szerkezete, gazdasági szerepe szignifikáns eleme a francia gazdasági életnek, nélküle az állam befolyásoló hatása nem érthető meg.

Azok az ipari, kereskedelmi és pénzügyi vállalatok, amelyeknek az állam a tulajdonosa vagy részvényese, az aktív lakosság 6 %-át (vagyis több mint 1 millió munkavállalót) foglalkoztatnak, a termelésnek kb. 10 %-át végzik és a termelőberuházásoknak 30 %-át valósítják meg. Ebben az együttesben az energia és a szállítás az egész kétharmad részét alkotja. Ezek az egyszerű adatok rendkívül nagy eltéréseket takarnak, sőt néha zavart is okoznak az állami szektor megítélésében, különösen ami az állami vállalatoknak a gazdaságban, illetve a gazdaságpolitikában elfoglalt helyét illeti.

Változatok az állam és az állami vállalatok kapcsolatában

Ami az állami szektornak a gazdaságban elfoglalt helyét illeti, az állami vállalatok termelik a szénét, az áramot, állítják elő a cigarettát (több mint 80 %-át), gyártják a fegyvereket (40-80 % körül), a gépkocsikat (30 %-ban). Az állam biztosítja a közlekedést (a szárazföldi szállítás 54 %-át) és a távközlést. A parlamentnek évente beterjesztett jegyzék 1971. évi változata szerint Franciaországban 116 állami vállalat létezett. Ezek megoszlása: 75 közintézmény (Établissements publics), állami társaság (sociétés d'État), illetve országos vállalat (sociétés nationales) és 41 vegyes gazdálkodású társaság (sociétés d'économie mixte). Az utóbbi kategóriában az állam az összes tőke 30 %-át birtokolja.

Az állami vállalat helye a gazdaságban eltérő, attól függően, hogy monopóliumot élvez, vagy pedig a piac törvényeinek van alárendelve.

A *monopolista szektor* magában foglalja a leglényegesebb állami szolgáltatásokat: elektromos, gáz-, szén- és atomenergia: Francia Elektromos Művek (Electricité de France - EDF), Francia Szénbányák (Charbonnages de France), Rhône Nemzeti Társaság (Compagnie nationale du Rhône), Atomenergiabiztosság (Commissariat à l'Energie atomique - CEA) és a szállítás (Francia Államvasutak, Société Nationale de Chemins de fer - SNCF), a párizsi Közlekedés (RATP), Francia Légitársaság (Air France), a Tengerentuli Általános Társaság (Compagnie générale transatlantique), a Hajózási Társaságok (Messageries maritimes). Ezek a "nem versengő" vállalatok körülbelül 700 ezer munkavállalót foglalkoztatnak; közülük közel 300 ezer a Francia Államvasutaknál, csaknem 150 ezer a szénbányászatban és közel 100 ezer a Francia Elektromos Műveknél áll alkalmazásban.

Gazdasági értelemben a Posta és Távközlés (Postes et Télécommunication - PTT), illetve a Dohány- és Gyufaszolgálat (Service des Tabacs et Allumettes) a monopolista szektor részét képezi, de különálló helyet foglal el (a postaszolgálat minisztériumi jellegű, a dohány- és gyufagyártást pedig adóügyi monopólium jellemzi).

Ezeket a vállalatokat árjegyzéki rendszer használata, személyzeti statutum és viszonylag *specifikus beruházási formák* jellemzik.

Az állam hasonlóképpen tulajdonosi minőséget tölt be a *közüteményekben*, illetve a részvények többségének birtoklója több olyan társaságban, amelyek termékei és szolgálatai *versenyben állnak a magánszektorral*. Ez a terület rendkívül változatos. Először is magában foglal egy sor kulcsszerepet játszó pénzintézetet: Caisse des Dépôts, Crédit foncier, Crédit national, továbbá az államosított bankokat: Banque Nationale de Paris, Société Générale, Crédit Lyonnais, valamint a biztosító társaságokat (Union des Assurances de Paris, Assurances Nationales, Assurances Générales Françaises).

A konkurráló állami szektorhoz tartozik az ásványolaj-ágazat is: Ásványolajkutató és Tevékenységi Vállalat (Entreprise de recherches et d'activités pétrolières - ERAP), amely közintézmény, és a Francia Ásványolaj Társaság (Compagnie Françaises des Pétroles - CFP), amely vegyes gazdálkodási társaság, és az állam a tőke 30 %-át tartja a kezében. A tulajdonképpen termelőiparban a legjelentősebb állami érdekeltségek: Bányászati és Vegyi Vállalat (Entreprise minière et chimique) - EMC), Renault Művek (Régie nationale des Usines Renasult), űripari Országos Társaság (Société nationale industrielle aérospatiale - SNIAS) és a Repülőgépmotorok Országos Tanulmányi és Szerkesztési Társasága (Société nationale d'Etude et de Construction de moteurs d'avions - SNECMA).

A termelési eszközök állami kisajátítását törvénynek kell jóváhagynia. Az Alkotmány 34. cikkelye úgy rendelkezik, hogy törvénynek kell rögzítenie azokat a szabályokat, amelyek a vállalati államosításokra és a vállalati tulajdonnak az állami szektorból a magánszektorba való átvitelére vonatkoznak.

1945 óta az állami vállalatok köre csaknem változatlan maradt. Ebből az következik, hogy ha az állami szektor a hagyományos iparágakban jelentős is, sokkal kisebb jelentősége van az azóta kifejlődött csúcziparok tekintetében, kivéve a CNES 1961-ben történt létrehozását. Az állam a számítógépiparban új állami vállalat létesítése helyett a magánvállalatoknak új, szintén magánvállalatba való társulását választotta (Nemzetközi Számítógépipari Társaság - Compagnie internationale d'Informatique - CII).

Az állami szektoron belül nagyméretű egyesülési és csoportképződési folyamat ment végbe. Ez megfelel az ipar egészében észlelt szerkezetmegújulási jelenségnek. Ez a mozgalom arra irányul, hogy az állami vállalatokat olyan szervezetbe tömörítse, amely képessé teszi őket arra, hogy felvehessék a versenyt a hazai vagy nemzetközi magánszektor vállalataival (pl. ERAP).

Az állami vállalatok jogi jellege rendkívül változatos és minden esetben alapítólevelük jelöli meg pontosan. Mindamellet jogi szempontból két átfogó intézményi típus különböztethető meg: az ipari és kereskedelmi közintézmény (EDF, Charbonnages,

ERAP, RATP, EMC) és a vegyes gazdálkodású társaság (SNCF, Air France, CFP). Külön kategóriát képeznek az államosított bankok és a biztosítási részvénytársaságok, amelyekben ugyanis az állam a kizárólagos részvényes; ezek megjelölése "állami társaság" vagy "nemzeti társaság". Végül meg kell említeni, hogy a közintézmények az állami jognak, a vegyes gazdálkodású társaságok pedig a polgári jognak vannak alárendelve.

Az állami vállalatok beruházásai

Az állam különböző formában siet az állami vállalatok segítségére. Pénzügyi támogatása a költségvetés szempontjából súlyos teher; a Nora-jelentés szerint 1966-ban pl. másfélszerese volt a lakásépítés költségeinek. Az 1972. évi költségvetésben ez az összeg 11,4 milliárd frankra emelkedett. Ennek az összegnek háromnegyed része a bányászati és a közlekedési szektor három vállalatának: a Charbonnages de France-nak, az SNCF-nek és az RATP-nek jutott. Az állami vállalatoknak juttatott 1972. évi pénzügyi támogatás részleteiben a következő volt (millió frankban):¹¹

SNCF	5 531
RATP	1 069
Charbonnages	2 230
EDF	888
GDF	350
Compagnie nationale du Rhône	150
Aéroport de Paris	305
Air France	120
Compagnies de navigation	84
ERAP	200
EMC	100
Renault	280
Egyéb	125
	11 432

¹¹Forrás: [24].

Az állami vállalatok kevés osztalékot hoznak az államnak, mint részvényesnek, de együttvéve nem deficitesek. Másrészt az állami vállalatok éppugy adóznak, mint a többi vállalat, tehát fizetik a társulati adót és a hozzáadottérték-adót.

Az állam pénzügyi erőfeszítésének több mint a fele beruházásokra megy. Mindamellet az állam viszonylag korlátozott arányban vesz részt az állami vállalatok beruházásaiban.

Az *energia és a szállítás* állami szektora tekintetében - amely elsősorban érdekli az FDES-t - az állam az alábbi kombinációt végzi:

- *tőkeidősk:* 10 milliárd frank összegű beruházás tekintetében évenként átlagban valamivel kevesebb, mint 1 milliárd (1972-ben 12 milliárd beruházási költségből 859 millió, vagyis 7 %). Ezt az összeget 1972-ben az EDF-nek, a GDF-nek, az Air France-nak juttatták;
- infrastrukturális fejlesztésekre szolgáló juttatások (534 millió) az RATP regionális express hálózatára, illetőleg az Aéroport de Paris-nak;
- az FDES kölcsönei - amelyek összességükben általában 1 milliárd frank nagyságrendűek - 1972-ben 3 milliárd frankból 1,1 milliárdot tettek ki. Tíz évvel ezelőtt az FDES a forrásainak 80 %-át az államosított vállalatoknak juttatta, ma ez az összeg egyharmadára szállított le. Az állami vállalatok hosszú lejáratu forrásaiból való részesedése csökkenő irányzatot mutat (az 1959. évi 23 %-hoz képest 1971-ben 10 %), azon kölcsöntételek javára, amiket nemzetközi pénzpiacon eszközöl (ez 1971-ben 793 millió frank volt).

Ez a közreműködés - tekintettel az állami szektornak bizonyos területen jelentkező különösen súlyos beruházási terheire - nem túlzott. Így például az EDF beruházási kiadásai az üzleti forgalom felét képviselik, és e vállalat egymaga felemésztí az állami vállalatoknak szánt FDES-források felét.

Az állam olyan módon tudta tőkebefektetéseit csökkenteni az állami szektorban, hogy ezeket a vállalatokat a már említett désengagement következetes végrehajtásával rentabilissá tette, és ezzel önfinanszírozó képességüket növelte.

3.2 AZ ÁLLAMI BEAVATKOZÁS MÓDSZEREI

A francia állam gazdagon árnyalt, sokszor erősen áttételezett befolyása a gazdaságra döntő módon pénzügyi formában jelentkezik; beszélnünk kell ennek módszereiről és alkalmazási területeiről. A finanszírozási eszközökön kívül elsősorban maga a tervezés és néhány technikai eljárás jöhet szóba.

Az állam pénzügyi beavatkozása

A gazdaság különböző szektoraiban az állam pénzügyi támogatása változatos formákban jelentkezik. Az áttekintés érdekében megpróbáltuk ezeket a beavatkozási formákat az alábbi táblában összefoglalni, majd röviden ismertetjük az egyes konstrukciókat, és utalunk alkalmazási területükre is:

Az állam közvetlen pénzügyi beavatkozása

- a) állami támogatás (szubvenció)
 - aa) területfejlesztő beruházásra
 - ab) építőiparnak
 - ac) szellemi beruházásra
- b) kamatjóváírás
- c) állami vagy félállami forrásból fedezett kölcsönök
- d) tőkerészesedés
- e) biztosítéknyújtás

Az állam közvetett pénzügyi beavatkozása

- a) az önfinanszírozást könnyítő intézkedések
 - aa) az amortizációs forrás bővítése
 - ab) a beruházás terhét csökkentő intézkedések
 - a beruházások adómentesek
 - az adókötelezettség csökkentése a beruházás összegével
 - adómentesen lehet beruházási fedezetet képezni
 - a vagyónátruházási illeték mérséklése
 - ac) az értékesítések könnyítése
 - feloldás a rögzített árak alól
 - a közszállítások fogalmának kiterjesztése
- b) a külső források (hitel- és pénzpiac) bővítésére irányuló intézkedések
 - ba) a hitelpiac bővítése
 - bb) a pénzpiac bővítése
 - a tőzsdei szerkezet átalakítása
 - állami vásárlási ajánlat
 - kötvénypiac élénkítése
 - bc) kölcsönbérleti konstrukció segítése

Természetesen nincs akadálya annak, hogy egyazon vállalat párhuzamosan több kedvezményt is élvezzen.

Az állam közvetlen pénzügyi beavatkozása

Állami juttatások A szubvenciók rendkívül nagyszámúak, de három fő kategória szerint csoportosíthatók:

a) ipari, kereskedelmi és mezőgazdasági területellátó beruházásokat elősegítő,

b) az építőipari vagy a városrendezési támogatás, és

c) "szellemi" beruházásokat előmozdító állami szubvenciók.

Az ipari, kereskedelmi és mezőgazdasági területellátó beruházásokra nyújtott állami támogatások fő célja a terület rendezése, fejlesztése. Ennek megfelelően az erre vonatkozó előírások legjelentősebb hányada a mezőgazdaságot és a vertikálisan kapcsolódó mezőgazdasági és élelmiszeripart érinti, így szabályozását a földművelésügyi miniszter végzi.

A juttatásokat elosztás és továbbítás végett általában a szakmai szervezetek és a regionális rendezésre létrejött társaságok kapják, de kismértékben földművelők és magánvállalatok is részesülnek belőle.

Az ipari és kereskedelmi ágazatban azonban 1955 óta egy egységesebb, több kisebb reform ellenére is homogénebb konstrukció: a juttatások (prime) rendszere áll fenn. Ezeket olyan munkaalkalom-teremtő produktív beruházásokra adják, amelyek hozzájárulnak a központosítottnak támogatott körzet ipari és idegenforgalmi strukturájának ugyancsak a központi irányelvek szerinti átalakításához.

A juttatás mértéke függvénye a létesített munkahelyek számának, továbbá a telepítési helynek, és általában a beruházás összegének 10 és 25 %-át teszi ki. Elsősorban a kevésbé iparosodott nyugati körzetekben jelentkezik e támogatási forma pozitív eredménye.

Az építőipar vagy a városrendezés érdekében nyújtott szubvenciók nemcsak közvetetten szolgálják a beruházásokat, hanem közvetlenül is csökkenthetik a beruházási költségeket. Így pl. a nyugati iparfejlesztési övezetekben ezen a módon mérséklődik a telkek bekerülési árát.

A "szellemi" beruházásokat szolgáló szubvenciókat részben a munkaerő képzésére és továbbképzésére, részben pedig a kutatás és kutatás-fejlesztés fokozására nyújtják. A dolgozók *dt-képzése*, új munkakörök betöltésére alkalmassá tétele ugyanis nemcsak az állami intézmények keretében folyik; ez a feladat bizonyos értelemben decentralizált. A vállalatok ilyen tevékenységére fordított és igazolt költségek tekintélyes részét az állam magára vállalja.

A *kutatásfinanszírozás* rendszeréből bennünket most csak a beruházásokhoz szorosabban kapcsolódó, fejlesztést előkészítő kutatási tevékenység érdekel. Minthogy alapkutatások termelő-vállalati keretekben is folyhatnak, idetartoznak a Tudományos és Műszaki Kutatás Országos Bizottsága (Délégation Générale à la Recherche Scientifique et Technique - DGRST) által nyújtott szubvenciók, amelyek visszafizetésére csak akkor kerül sor, ha a kutatás eredménnyel járt és azt a termelésben hasznosítják. Realizálásnak az új termék értékesítését (esetleg a szabadalom eladását) tekintik.

A kutatás-fejlesztés (recherche-développement; nagyjából a mi műszaki-fejlesztési alapunkból finanszírozott tevékenységnek felel meg) keretében végzett tanulmányok költségeinek 50 %-ára engedélyezi a DGRST a szubvenciót.

Kamatjóváírás Kamatjóváírásokra a regionális fejlesztést és a tervcélokat szolgáló hitelek esetén kerül sor.

Az SDR-ek, a területi fejlesztési társaságok - mint említettük - 1,25 %-os kamatjóváírást élveznek (1970. évi adat). A társaságok ezt továbbadják a regionális ügyfeleknek.

Az állami tervben előirányzott létesítmények megvalósítását elősegítő hitelek kamatkedvezményét a hatvanas évek közepéig minden alapszektor (szállítás, energia, acélipar stb.) élvezte. A 70-es évek elején szektorális jelleggel már csak a tengerhajózási felszerelőipar részesült belőle. Jóváírást kapnak azonban a bankrendszerből említett állami irányítással működő bankok is, hogy lehetővé váljék számukra a kamatplafon betartása.

A kamatjöváírások rendszerét egy hatásában azonos, formájában egyszerűbb rendszer kezdi kiszorítani: az FDES alacsony kamatláb mellett nyújtott kölcsönei.

Állami vagy félállami forrásból fedezett kölcsönök Az állami pénzeszközökből fedezett kölcsönök döntő részét a már ismertett módon az FDES engedélyezi. Az FDES-kölcsönök fele az állami vállalatokat, fele a magánvállalatokat érinti; itt csak az utóbbiakról szólunk.

Minthogy az FDES nem rendelkezik permanens országos szervezettel, igénybe veszi a közvetítő bankok szolgálatait; ennek megfelelően a vállalatok a szektoruk szerint illetékes pénzintézettel tárgyalnak. A nagyipar vonatkozásában ez az Országos Hitelintézet (Crédit National). A kis- és középvállalatok és egyéb ágazatok vonatkozásában az illetékes bankokat a bankrendszer ismertetésekor megjelöltük.

Egyes esetekben ezek a bankok valóban csak *közvetítők*, amennyiben az FDES szakbizottságaiban előkészített miniszteri döntéseket végrehajtják. Más esetekben a megjelölt pénzintézetek *saját felelősségükre* kezelik az FDES rendelkezésére álló eszközöket, természetesen beszámolási és elszámolási kötelezettség mellett. A kölcsönök feltételei kedvezőek: lejáratuk hosszabb, kamatuk alacsonyabb a szokásosnál. (Mindezt a bankrendszer szempontjából a 2. fejezetben már bővebben ismertettük.)

Tőkerészesedés A felszabadulást követően ez az új pénzügyi beavatkozási forma igen jelentős volt. Az államosítások óta azonban az állam ezt csupán a vegyes társaságok létesítésénél alkalmazza, és így segítségükkel leginkább kommunális jellegű beruházásokat valósít meg. Tőkerészesedés érvényesül ott, ahol az állam az egyedüli részvényes (Országos Energiavállalat, Renault stb.), de ez segíti elő olyan pénzintézetek létrehozását is, amelyek hivatása a részesedés vállalása (pl. az SDR-ek).

Bizonyos fordulat állt be az állam addig tartózkodó magatartásában 1968-ban, amikor a francia televízió társaságnak korábban adott FDES-kölcsönt tőkerészesedéssé alakították át.

Ez új perspektivákat adott az Iparfejlesztési Intézetnek is (lásd az erre vonatkozó külön fejtegetéseket).

Biztosítéknyújtás Az állami biztosítékok rendszerét hazánkban talán kevésbé ismerik, pedig figyelmet érdemel. Ez olyan banktechnikai művelet, amely *elválasztja a kockázatvállalást a tőkebiztosítástól*, és lehetővé tesz olyan állami beavatkozást, amely egyidejű kiadás nélkül is elősegíti a pénzeszközök összegyűjtését.

Az állami biztosíték elsődleges formájában a beruházások finanszírozását segíti, de szép számmal akad biztosíték más, a beruházások szempontjából szintén nem közömbös területeken is, pl. a külkereskedelemben. Ily módon lehetségessé válik, hogy sikerrel záruljanak olyan átfogó fejlesztések, amelyek egyfelől kockázatosak, másfelől viszont a nemzetgazdaság szempontjából szükségesnek ítéltettek: Caravelle, Concorde, elektronikus számítógépek gyártása stb.

Beruházási szempontból a biztosítékot két területen alkalmazzák:

- a) Az *állami terv* által kitűzött beruházási célok megvalósítása érdekében. Ezeket a biztosítékokat a múltban sokszor vették igénybe (kiemelkedő jelentőségük volt az acélipar fejlesztésében), azonban azzal arányban, ahogy a szükséges hitelek összegyűjtése könnyebbé válik, egyre kevésbé alkalmazzák.
- b) A *területi fejlesztés* műveleteinél, elsősorban az SDR-ken keresztül 1956 óta az állami biztosítékvállalás megkönnyítette a társaságok kötvénykibocsátásainak elhelyezését.

Az állam közvetett pénzügyi beavatkozása

Az állam idevágó intézkedései két csoportra oszthatók: vagy a vállalat beruházókéességét kívánják növelni a források bővítésével és a már eszközölt *beruházásokhoz fűződő* kedvezményekkel, vagy pedig a vállalat által igénybe vehető külső *beruházási pénzforrások körét bővítik*, illetve könnyítik meg igénybevételüket. Mindkét csoportban találhatók általános,

minden vállalatra vagy a vállalatok jelentős körére érvényes szabályozások is, és konkrét vállalatokhoz vagy konkrét beruházáshoz kapcsolódó kedvezmények is. Az önfinanszírozást könnyítő intézkedések mégis általánosabb jellegűek, s így ezek megjelenési formája is könnyebben áttekinthető. A hitel- és pénzpiac bővítését szolgáló intézkedésekben már több a konkrét célú finanszírozási jelleg, és ennek megfelelően itt az állami beavatkozás megjelenési formája változatosabb és összetettebb.

Az önfinanszírozást könnyítő intézkedések 1968-ban intézkedések láttak napvilágot a vállalatok önfinanszírozó képességének növelésére, az önfinanszírozás arányának megjavítására. Ennek következtében az önfinanszírozási hányad az 1966. évi 64 %-ról 1970-ig 71 %-ra emelkedett.

Ezek az intézkedések három csoportba sorolhatók:

- a) kedvező értékcsökkenési-leírást lehetővé tevők,
- b) a beruházás terhét csökkentők, és
- c) az értékesítést könnyítők.

A korábban is alkalmazott gyorsított és az 1960-tól bevezetett *degresszív értékcsökkenési leírási* rendszer a tőkés világ egészéhez hasonlóan Franciaországban is jelentős eleme a beruházási hajlam ösztökélésének. Az állam ugyan ennek engedélyezésével rövid távon elesik bizonyos bevételektől, a nagyobb beruházás és ezt követő termelésbővítés azonban szélesebb adóbázist szolgáltat, s így nem annyira a pénzügyi elvonás elengedéséről, mint inkább időbeli kitolódásáról van szó.

A degresszív leírás - néhány kivételtől eltekintve - általánosan megengedett minden olyan állóeszköznél, mely 3 évnél hosszabb, de 15 évnél rövidebb idő alatt térül meg. A degresszív leírás kulcsai arányosak a helyettesített lineáris leírás éves ütemeivel, azonban utóbbiakat a pótlási ciklus függvényében szorozzák 1,5-es, 2-es vagy 2,5-es együtthatóval. A vetítési bázis nem az eredeti beszerzési ár, hanem az állóeszköz mindenkor nettó értéke. A leírás első éveiben így tekintélyes akkumulációs forrás keletkezik.

Szemben a degresszív leírási módszerrel, a gyorsított értékesítési módszerek csak az iparosítandó vidéken felépült ipari és kereskedelmi épületekre, tudományos és kutatási célt szolgáló épületekre, acél- és bányaipari beruházásokra, továbbá néhány kutatási és integrációs célokra engedélyezett társaság állóvagyonára vonatkoznak.

A beruházás terhét csökkentő intézkedések, adó- és illeték-kedvezmények.

Mint ismeretes, 1968 óta a hozzáadottérték-adó (taxe sur la valeur ajoutée - TVA) meglehetősen általánossá vált Franciaországban. Például az ipar és kereskedelem minden vállalata ebben a rendszerben adózik.

A TVA kiszámításakor levonásba hozható. A korábbi fázisokban már kifizetett adók beállításánál figyelembe veszik a beszerzett beruházási javakat, illetve az árakban a termelővállalatnak leszámílt adókat is. Ez voltaképpen a vásárolt beruházási javak árának csökkentése a korábbi fázisban kifizetett adókkal. Ily módon a beruházás a beruházónak a korábban már lerótt adó összegével kevesebbe kerül.

Hasonló kedvezményt jelent az adókötelezettség csökkentése a beruházás összegével.

E konjunkturális jellegű ösztönzés alapjául szolgáló törvény¹ lehetővé tesz a magántársaságok részére olyan adómérseklést, amely arányban áll a vonatkozó évben elhatározott beruházásokkal. Ez a kedvezmény kb. a beruházási összeg 6 %-ának felel meg, ami tőkés versenykörülmények között jelentős. Nem véletlen, hogy már az első években (1967-ben és 1968-ban) a vállalati beruházások mintegy 3 %-os növekedését eredményezte.

Figyelemre méltó mértéket érhet el a területi fejlesztést szolgáló beruházások tehercsökkentése, ugyanis a felmerülő vágyótruházási illetéket jelentősen (13,8 %-ról 2 %-ra) csökkenteni lehet.

¹1966. május 18-i törvény.

Az értékesítés megkönnyítését szolgáló intézkedések esetében lényegében a kedvezmények két csoportjáról beszélhetünk:

a) egyes szektorok (pl. az acélipar) beruházásait a hatvanas évek közepéig előnytelenül befolyásolhatta az árak rögzítése. Jelentős beruházás esetén (amelyek a mi nagyberuházás kategóriáinkkal mutatnak rokonságot) lehetővé teszi az un. programszerződések keretében az árak korlátok közt tartott, de rugalmas mozgását.

b) A kedvezmények másik csoportja azzal függ össze, hogy a *közszállítások* fogalmát kiterjesztették bizonyos kapcsolódó megrendelésekre is. Minthogy a közszállításokhoz számos könnyítés kapcsolódik, az e kedvezménnyel érintett fejlesztések köre is jóval szélesebb területen érvényesül.²

A megrendelések lényegében néhány ágazatra koncentrálódnak; a hatvanas évek második felében az építőipar, az elektromos-elektronikus szerkezetek, az űr- és térszerkezetek, továbbá a vasuti gördülőanyag gyártása szektoraiban haladta meg az állami vásárlás a termelés 50 %-át.

Külső források (hitel- és pénzpiac) bővítésére irányuló intézkedések Az állam gazdasági életben betöltött szerepe mindenekelőtt a beruházási tevékenység élénkítésében ölt formát, ezért

² Az állami piac (marché public)- amelyet Riesz Miklós nyomán mi is egyszerűen közszállításoknak nevezünk - az állami szektor és a pénzügyi beavatkozások után a harmadik nagy befolyásoló eszköz az állam kezében.

Az igazgatás és az állami vállalatok fogyasztása és beruházása pl. 1968-ban a nettó nemzeti termék 20 %-ának felelt meg. Ebből a versenyszektorba sorolt vállalatok (pl. a Renault) nem tartoznak az állami piachoz, másfelől az odatarozó vállalatok termelésének egy része (pl. a bér) nem jelenik meg piaci igényként. Végso fokon az állami piac csak 8 %-a a nemzeti terméknek (1968-ban 45 milliárd frank) a megrendelők következő megoszlása szerint:

állam	43,3 %
állami vállalatok	33,9 %
helyi hatóságok	22,8 %
	100,0 %

Ez a kereslet 57 ezer szállítót foglalkoztatott. Közülük az első 1500, bár az összesnek csak 2,6 %-a, a rendelések frankvolumenének 70 %-át kapta.

Nyilvánvaló, hogy az állami rendelések folyamatos jellegű, biztos kapacitáslekötésekkel a "gazdaság nyelvén" befolyásolják az egész gazdaságot.

akár a hitelpiacot, akár a pénzpiacot tekintjük, kezdettől találkoztunk azzal a tudatos állami törekvéssel, hogy a diszponibilis forrásokat növelje, a vállalatok kívülről rendelkezésre bocsátott pénzek költségét csökkentse és felhasználásukat helyes irányba terelje.

Az idetartozó intézkedések három csoportja különböztethető meg:

- a) a hitelpiac bővítése,
- b) a kölcsönbérleti konstrukció segítése, és
- c) a pénzpiac bővítése.

Az utóbbi 8-10 év bővelkedett a *hitelpiacra* vonatkozó reformokban:

a) A diszponibilis hitelek volumenének növelésére irányuló intézkedések közül a legjelentősebbnek a közép lejáratu, *újra leszámitolható hitelek konstrukciójának a létrehozása* volt. Ez a mechanizmus lehetővé teszi a látra szóló betéteknek 5-7 éven belül törlesztendő beruházásokra való felhasználását. Hogy a hitelt igénybe vevő *fizetése képtelenségének veszélyét* elkerüljék, a hiteleket "pool bancaire"-rel nyújtják. A másik veszély az *immobilizáció elhárítására* különböző szintű mobilizációs mechanizmust hoztak létre, végső visszleszámitolást biztosítva a Banque de France-nál. Kezdetben a bankok nagymértékben éltek a visszleszámitolás lehetőségével, azonban a kötelező tartalékok növekedésével és a készpénz-koefficiens (pénztárban tartandó készlet) alkalmazásával forgalmukat egyre inkább tudták a visszleszámitolási kamatterhek nélkül, saját erejükből is zökkenőmentesen lebonyolítani. Erre tekintettel az e forrásból származó beruházási hitelek lejáratát sok esetben a kezdeti 5 évről 7 évre emelték.

A betétek transzformációjából eredő hitelek állománya 1969 végén 49 milliárd frankot ért el, s ebből 25 milliárd frankot az építőipar, 20 milliárd frankot az ipar és kereskedelem beruházásai, s 4 milliárd frankot a mezőgazdaság részére folyósítottak.

Lényeges jellemzője ezeknek a hiteleknek, hogy *állami és féllállami szervek* (Banque de France, Crédit National, Crédit Foncier és a Caisse des Dépôts) ellenőrzik őket.

b) Az állam másik ténykedése a hitel területén a *kamatlábak leszorítása* volt. 1968 kezdetéig egész Európában - Svájcot kivéve - a francia kamatláb volt a legalacsonyabb, amit kedvező visszleszámítolási kamattal, az állami és félállami szférában pedig kamatmentesítésekkel értek el. Azóta a kamatlábak megemelkedtek, s kamatpreferencia rendszere azonban jelentős maradt.

c) Az állam harmadik beavatkozási formája a hitelpiacon a rövid lejáratu diszponibilitásoknak hosszú lejáratra történő átalakítása, *transzformációja*. Az átalakítást az állam és a tőle függő pénzügyi szervezetek együttesen hajtják végre (a tőkének hatalmas mérete adja meg egy-egy bankintézet viszonylag kisebb szférájában is a biztonságot), de a magánbakok szerepe is jelentős ezen a téren.

A termelésbe állítható állóeszközök megszerzésében új ki-
segítő finanszírozási forrást jelentett a *kölcsönbérleti konstrukció*. 1966-ban új törvénnyel vezették be Franciaországban a leasing Amerikában elterjedt technikáját. Ez a technika lényegében olyan kölcsönbérleti szerződés, amely a későbbi megvásárlás ígéretét is tartalmazza.

Az állam beavatkozása ezen a téren hármas irányú:

a) A kölcsönbérleti társaságok 1966 (július 2-i törvény) óta *pénzintézetnek nyilvánulnak*, amelyek jogosultak követelésüket ujraleszámítolni. Ezzel az állam kölcsönvételi lehetőségüket megkétszerezte.

b) Az 1967. évi rendelettel (szeptember 28.) lehetővé tették épületek bérbeadására szakosított ipari és kereskedelmi ingatlantársaságok (*Sociétés Immobilières pour le Commerce et l'Industrie - SICOMI*) létesítését. Ezek mind a hozzáadott-érték-adó, mind a társulati adó szempontjából jelentős pénzügyi előnyöket élveznek.

c) Az ország északi és nyugati körzeteiben működő területi fejlesztési társaságok (SDR) engedélyt kaptak, hogy csoportot alakítsanak a SICOMI-k létrehozására.

Az állam azonban mindenekelőtt a *pénzpiac bővítésére* törekedett. Ennek érdekében a következő intézkedéseket hozta:

a) Átalakította a *tőzsdei szervezetet*. A tőzsdei ügynököket egyetlen társaságba csoportosította, ezenkívül létrehívta a Tőzsdei Műveletek Bizottságát (Commission des Opérations de Bourse - COB). Mindezek arra hivatottak, hogy többféle kontrollon keresztül érvényt szerezzenek a pénzügyi információk szavahihetőségének.

b) A részvényvásárlások előmozdítására lehetővé tették az un. *állami vásárlási ajánlatokat* (offres publiques d'achat - OPA). Ugyanakkor megszüntették a Kincstári Igazgatóság felügyeletét a részvénykibocsátások felett.

c) A *kötvénypiac* vonatkozásában a reformok még jelentősebbek. Új kötvényformulák láttak napvilágot, egyszerűsítették a kötvények konvertálhatóságát. Külföldi tőkék francia beruházásokba való bevonása céljára szakosított pénzintézeti csoportosulást hoztak létre. A vállalatok és a bankok cselekvési szabadságát megnövelték azzal, hogy a kötvénykibocsátásra előírt, korábban a Kincstári Igazgatóság által összeállított "naptárt" (calendrier) megszüntették. Végül - ugyancsak az idegen tőke nagyobb arányú igénybevétele végett - egy sor mammutvállalat (Citroën, Renault, Electricité de France stb.) engedélyt kapott az Euro-kötvények nemzetközi piacára való bejutásra.

Általában megállapítható, hogy a hitel- és pénzpiacon a legjelentősebb változást a nemzetközi tőke behatolásának tudatos támogatása jelentette. A párizsi tőzsde lett a legspekulációérzékenyebb pénzpiac, ami nem kis mértékben járult hozzá az inflációs ütem erősödéséhez. (Ezt fékezte, de a tendenciát nem tudta megfordítani, hogy a francia követeléseket dollár helyett effektíve aranyban csikarták ki az USA-tól.) A nemzetközi tőke ma már átszövi a francia gazdaság magánszektorának szinte teljes egészét. Ennek pozitívumaival és negatívumaival naponta foglalkoznak, de végül is nem kívánják csökkenteni a megindult folyamatot.

* * *

Az a tény, hogy az állam a maga pénzügyi beavatkozását ilyen változatos formákban alkalmazza, az állam igazodókészségét mutatja az ugyancsak erősen differenciált gazdasági élethez. Külön ki kell emelni, hogy az állam olyan tőkeáramlási és tőketranszformálási megoldásokat vezetett be, amelyek lehetővé tették a gazdasági életre gyakorolt fokozódó befolyását anélkül, hogy ezen a területen költségvetési kiadásai emelkedtek volna.

Az állami intervenció allokációjáról

Már az eddigiekből is kiderült, hogy az állam megsokszorozta a magánvállalatok belső és külső finanszírozási eszközeinek bővítésére szolgáló intézkedéseket. A magánberuházók éltek ezzel a lehetőséggel, és minden lehetséges módozatot fel is használtak. Időnként megfogalmazódik ennek a sok eszközzel rendelkező állami támogatásnak a teóriája is, mégsem mondható, hogy a gyakorlat valamiféle időtálló stratégiába illeszkednék. Az időről-időre jelentkező válsághelyzetek improvizálásra kényszerítik a kormányzatot.

A különböző formájú állami támogatások elosztását illetően sokszor hangoztatják a gazdasági élet legfontosabb területeire való koncentrálás elvét, azonban úgy tűnik, hogy a valóságban nem annyira a tudatos politika, mint inkább az adott helyzet kényszerítő hatása érvényesül. Ezek az adottságok a következő főbb irányokba rendezik az állami beavatkozás áramlását.

Körzeti fejlesztés

Az első ilyen irány a *területi fejlesztés támogatása*. Akár a területrendezési feladatokat, akár a mezőgazdasági kiáramlást vagy egyes körzetek elégtelen iparosodását nézzük, a megtérülés hiánya vagy hosszúsága itt nem teszi elkerülhetővé az állami beavatkozást.

Franciaországban a területi fejlesztés támogatása a pénzügyi eszközök nagyon széles skáláját használja föl. A beruhá-

zási támogatást azért vezették be, hogy segítséget nyújtsanak olyan vállalatoknak, amelyek az érintett vidékeken letelepednek, illetve termelésüket kiterjesztik. A jelenlegi rendszer két övezetkategória megkülönböztetésén alapszik.

Az első, un. *fejlesztési kategóriába* azok a vidékek tartoznak, amelyek *tulsulyban van a mezőgazdasági termelés*, illetve ahol az ipari tevékenység elégtelensége strukturális munkanélküliséget hoz létre. Ez a kategória tulnyomóan Franciaország nyugati területén fekvő öt vidéket és tizenhárom, részben vagy egészben érintett megyét foglal magában. Ezekben az övezetekben kerül alkalmazásra az ipari fejlesztést szolgáló támogatás. Mértéke átlagosan a beruházás 12 %-a, de több jogcimen is igénybe vehető preferencia.

A második, un. *adaptációs kategória* az olyan konverziós (a termékszerkezet átalakítására érett) övezeteket foglalja magában, mint Lorraine és a Vogézek, vagy bizonyos lakóvidékeket, mint Calais és Alès. A támogatás ipari *adaptációs* juttatás, amelynek mértéke nem átalányösszegű, hanem esetenként külön meghatározott, és a vállalat által vállalt kiadások összegének maximum 25 %-áig terjedhet.

A támogatás összetett szabályokon alapszik, különös tekintettel az övezetek és a támogatás mértékének, illetve a számos különleges jogcim különbözőségére. A világosság hiánya árt az egyébként szükséges támogatási rendszernek. Ezenkívül a *támogatás feltételei* a kis- és középvállalatokat gyakorlatilag kizárják a támogatás lehetőségéből. A tervezett beruházási programmal el kell érni legalább 400 000 frankot (az adók levonása után), illetve legalább 30 munkahely létrehozását. Ezek mögött az értékhatárok mögött az a gondolat rejlik, hogy csupán a nagyvállalatok képesek sikeresen végrehajtani a decentralizálást, vagy tevékenységük kiterjesztését. Megállapítható a támogatások bizonyos koncentrációja; az átlag összege az 1963. évi 534 000 frankról 1969-re 1 323 000 frankra emelkedett.

Az *ipari övezetek előrendezése* rendkívül fontossá válik, mert ezeket a területeket, amelyek a szükséges infrastruktúrával és néha ipari épületekkel is rendelkeznek, a vállalkozók nagyra értékelik. Több mint ezer ilyen ipari övezetet tartanak

nyilván. A hatóságoknak merev szabályozást kellett bevezetniük annak megakadályozására, hogy az önkormányzatok (helyi tanácsok) elégtelen ráfordításokkal előkészítetlen területeket nyilvánítsanak ipari övezetté, vagy - épp ellenkezőleg -, hogy az installációk értékéhez képest tulzott kedvezményeket engedélyezzenek. A Caisse des Dépôts et Consignations, valamint a Fonds National pour l'Aménagement Foncier et Urbain csak akkor engedélyeznek csökkent kamattételű kölcsönöket, ha olyan ipari övezetek felállításáról van szó, amelyek olyan területre esnek, ahová az állami támogatás irányul.

A pénzügyi könnyítések hasonlóképpen fontos helyet foglalnak el a területfejlesztési politikában. Három könnyítés létezik: a *helyi adók* alól való teljes vagy részleges mentesítés (legfeljebb 5 évi időtartamra), a *birtokátruházási illeték* már említett csökkentése, valamint a kivételes *amortizálás*. Ezeknek az intézkedéseknek a terjedelme a megvalósított beruházások teljes értékének - a fenti könnyítések sorrendjében - 5,7 %-ára, 5,3 %-ára, illetve 2,5 %-ára tehető (1970. évi adat)

A pénzügyi könnyítéseket egészítik ki a *regionális hitelek*, amelyeket 1968 óta lényegesen liberálisabban bírálnak el. 1965-ben még csak 7 ilyen hitel volt 91 millió frank értékben, 1969-ben már 189 hitel 313 millió frank összegben. A hitelek általában a fejlesztési költségek 1/3-át fedezik alacsony kamattal és hosszú, 12 éves lejáratral. A vállalatoknak különböző feltételeknek kell eleget tenniük: a választott telephelynek fejlesztési vagy adaptációs övezetbe kell esnie, tartós foglalkoztatási lehetőséget kell biztosítani stb.

A regionális támogatások közé tartozik, hogy az SDR-eknek az általuk felvett hitelek visszafizetésére az állam biztosítékot nyújt és a kamatok egy részét jóváírja.

Ágazati támogatás

A második irány az *ipar spontán szerkezeti átalakulásának bizonyos korrigálása* az állami szempontok érvényesítése végett. Ez néha anyagi eszközök vagy már tárgyasult eszközök átcsoport-

tosítását jelenti. Ezek kiegészítéseképpen elkerülhetetlen az organizációs módosítás is. Az FDES kölcsönei és az IDI létesítése ezt a vonalat szolgálják.

Az iparnak engedélyezett kölcsönök közel 70 %-át a *vaskohászati* kapta. 1966 óta az állam és a vaskohászat közötti kapcsolatok új formát öltöttek a foglalkoztatási tervek aláírásával. Az igen előnyös feltételek mellett kölcsönzött 2,7 milliárd frank kölcsön ellentételekeképpen az ágazat vállalatai kötelezték magukat termelőstruktúrájuk racionalizálására, az adminisztratív alkalmazottak számának csökkentésére stb.

A *hajóépítés* számos országban csaknem hagyományosan élvezi az állam támogatását. Azon célból, hogy a szabad verseny elferdülései korlátozhatók legyenek, a Közös Piac Bizottsága még 1965-ben határozatot hozott, miszerint a joghatósága alá helyezett államokban 1968 júliusától kezdve a szubvenciók nem léphetik túl a társaságok kiadásainak 10 %-át. Ekkor az állam és a legjelentősebb francia vállalatok között foglalkoztatási tervet hoztak létre. A hajógyártás évente 200-300 millió frank pénzügyi támogatást kapott. A korszerűsítési és koncentrációs törekvéseknek tudható be, hogy az ágazat kielégítő versenyhelyzetbe jutott, ami lehetővé tette termelésének tekintélyes növelését.

A magánszektor más ágazatai kisebb és általában közvetett beruházási támogatást kapnak. A *vendéglátóipar* pl. egyaránt kap szubvenciókat és kedvezményes kamat melletti, állami pénzből finanszírozott kölcsönöket. A kis- és középipar kedvezményes kölcsönfelvételi lehetőségeiről külön beszéltünk.

Az az általános törekvés, hogy a közvetlen állami beavatkozásokat a megtakarítások transzformálásával és pénzpiaci műveletekkel helyettesítsék, kihatott a *mezőgazdaságra* is. A Mezőgazdasági Hitelintézet (Crédit Agricole Mutuel) egyre inkább magára vállalja a finanszírozás gondját, így az állami részvéttel aránya mind kisebb. Ennek ellenére a hetvenes évek elején az állami vagy félállami források még mindig a mezőgazdasági beruházások 75 %-ára nyújtanak fedezetet, és ez az az ágazat, ahol az állam szubvenció formájában avatkozik be. Ezeket a té-

nyeket egyfelől az magyarázza, hogy a mezőgazdaságban nincs állami szektor, amely a maga csatornáin állami eszközöket emelne át az ágazatba, másfelől számos övezet és mezőgazdasági szektor az alacsony szerves összetételből eredő pénzhiány miatt nem tud sajátmagán segíteni.

Műszaki fejlesztés

A harmadik irány a hagyományos eladói-vevői piacokon felülemelkedő, s éppen ezért piaci mozgásformákkal elegendő mértékben nem is finanszírozható ún. *csucsszektorokban* a francia gazdaság súlyának a biztosítása. Idesorolhatjuk mindenekelőtt az űrkutatást, az elektronikus berendezések gyártását és az atomkutatást.

A csucsszektorok látványos támogatását egészíti ki a *műszaki fejlesztés* általános támogatása, amelynek módszerét a szellemi beruházások állami támogatásának tárgyalásakor már bemutattuk. A szubvenciók ingyenessége eredménytelenség, és kölcsönné alakítása siker esetén hajlékony megoldásnak bizonyult, mely a vállalatok számára nagyon előnyös feltételek mellett teszi lehetővé az ipari kutatás finanszírozását anélkül, hogy visszaélésre alkalmas kedvezményekre tennének szert.

Az állam finanszírozási eszközökön kívüli befolyásoló szerepe

Amint ezt az előzőekben már többször említettük, az "állam" és a "vállalat" kategóriája nem elegendő arra, hogy velük, illetve kapcsolatukkal a francia beruházási rendszert jellemezni lehessen. A finanszírozási áttételeken kívül a beruházások koordinálásában is érvényesül olyan társadalmi szervezet, amely *társadalmi egyeztetést és állami szándékot egyaránt érvényesíteni tud*. A közvetlenül termelő beruházásoknál ez elsősorban a *telepítési eljárás* keretében valósul meg, az infrastrukturális (szállítás, távközlés stb.) vagy "szuperstrukturális" (sport, kulturális, egészségügyi, szociális) jellegű beruházásoknál pedig *területi jellegű egyeztetés* keretében. A terület igénybevételének feltételeit a tervek ki-

jelölik. Hasonlóan az ÉVM új feladatköréhez, Franciaországban is egyazon minisztérium hatáskörébe helyezték a lakás- és a közműberuházásokat, de ezeken felül ide tartozik valamennyi infrastrukturális és kommunális beruházás koordinálása is. Ezt három módon hajtják végre:

a) A *korszerűsítési bizottságok* (Commission de modernisation du plan) munkája során együtt dolgoznak a különböző minisztériumok képviselői, és rákényszerülnek a különböző igazgatási szervek középtávu terveinek összehangolására.

b) A *területfejlesztési bizottság* (Délégation à l'Aménagement du Territoire et à l'Action régionale - DATAR) minisztériumközi koordinációt végez, és éppen a beruházások összehangolása révén gyakorol befolyást a különböző igazgatási szervekre. A globális regionális célkitűzések megvalósítására

- igénybe veszi a Területfejlesztési Alapot (Fonds d'Intervention pour l'Aménagement du Territoire - FIAT), amely mozgósítja, ösztönzi a beruházókat a kívánatos beruházás megvalósítására;
- szándékát az operatív missziókon, vagy
- a szakosított minisztériumközi csoportokon keresztül valósítja meg.

c) Az állami beruházási döntések területekre való szétosztása³ ugyancsak koordináció formájában valósul meg. Ezt a koordinálást az egyes *programterületek főnökei* (préfet de région) tartják kézben.

A francia tervben körülírt célok - amint láttuk - *globális jellegűek*; vállalatokra közvetlenül nem vonatkoztathatók, és ágazati szinten is csak akkor ölt testet a tervben néhány minőségi vagy mennyiségi előirányzat, ha az adott ágazatban az állami irányításnak kiemelkedő szerepe van. Ezeket az ágazati előirányzatokat szöveges helyzetelemzés és javaslat kíséri. Ezek "keménysége" a mi tervutasítás fogalmunknál lényegesen kisebb, az egyszerű információnál azonban jóval nagyobb. Talán

³ 1970. november 13-i rendelet.

politikai ajánlásoknak nevezhetnénk őket, amelyek egyaránt szólnak az államapparátusnak és a vállalati vezetésnek.

Amit Magyarországon "társadalmi elvárásnak" nevezünk, és amit nálunk a főhatósági-vállalati kapcsolatokban, a vezetők minősítésében folyamatosan érzékelhetünk, az Franciaországban körülbelül így fest: elvárják a vállalatoktól, hogy önként a terv célkitűzései irányában haladjanak, azonban ezt nem ellenőrzik, nem kérik számon. Ha viszont a vállalat valamiféle igénytel jelentkezik állami vagy bankszervek felé, akkor ez a kérdés a vállalat megítélésénél elsődlegesen felmerül. Különösen így van ez akkor, ha valamilyen kedvezményben kívánnak részesülni; ebben az esetben - ahogyan ezt a bankrendszerrel kapcsolatban ismertettük - a bankok az állammal egyeztetve járnak el.

A tervező szakemberek meg-megújuló vizsgálódásokra, felmérésekre alapozott véleménye szerint a kis- és középvállalatoknak nem csupán termékeik eladhatóságára, árára vonatkozó perspektivikus információkra van szükségük, hanem meglehetősen részletes tájékoztatásra a *szektorok tevékenységének, szerkezetének alakulásáról is*. Ezeknek az információknak a hasznosítása két tényezőtől függ. Egyfelől attól, hogy az információk tartalma mennyiben egyezik a vállalat szükségletével, másfelől attól, mennyire széles és mély a tájékoztatás.

Az információk tartalma tekintetében változás figyelhető meg. A hagyományos elképzelés a teljesség, a minden irányú összefüggés kutatásán és kimutatásán alapult, feltételezve, hogy abból minden szektor és alszektor merit. A teljességre törekvés kezelhetetlen nagy információtömeget eredményezett, ami emellett szükségszerűen formai, adatszerű elemekre szorított. Az 1971-1975. évi tervhez csatolt *piactanulmány* már új koncepciót tükröz. A teljesség helyett a *leglényegesebb ágazatokat* öleli fel, ezeket azonban mélyebb tanulmányok szintjén. Minden főhatóság (un. "szektorhatóság") maga választja ki azokat az ágazatokat, amelyekben perspektivikus tanulmányra van szükség, s meghatározza a tanulmányok jellegét is.

Az információk nyilvánosságát illetően előrelépés volt 1967-ben a Tervezési Főigazgatóság mellett létrehozott, a vál-

lalatok termelékenységét figyelő országos központ (Centre National d'Information pour la Productivité des entreprises), amely új eszközökkel és módszerekkel folytatja a szektorjellegű és regionális tanácsadást. A jobb informálást szolgálja emellett a jelenlegi ötéves terv beindulásával egyidőben életre-hívott Gazdasági Információs Bizottság (Commission de l'Information Economique), amely statisztikát felhasználó fejlesztési programokat dolgoz ki, és e téren ad tanácsot.

Kapcsolódik a pénzügyi beavatkozás módszeréhez a már ismertetett közszállítási rendszer, mert az állami megrendelések pénzügyi könnyítésekkel is járnak. Valójában ezektől függetlenül is a megrendelésekkel erősen érintett ágazatokban és a vertikum korábbi lépcsőin álló, ezen ágazatoknak szállító más ágazatokban a megrendelés mint biztos és tartós értékesítési piac a fejlesztések legdöntőbb eleme. A kereslettámasztás módszere mellett jelentős befolyást gyakorol az állam a vállalatokra az egyes termelési tényezők adott mennyiségben és minőségben való rendelkezésre bocsátásával, a termelési tényezők költségeinek alakításával is.

A munkaerő-allokáció alkalmazott módszerei ismereteseek nálunk is. Ezek részben a telepítési politika révén kerülő uton valósulnak meg, részben az oktatás, illetve a szakmai képzés előrettekintő tervezésében, részben pedig az állam és az ágazat pénzügyi kapcsolatain, az un. társadalmi transzfereken keresztül. Keserves, de eredményes módszere pl. a mezőgazdasági munkaerők eláramoltatásának a mezőgazdasági transzferek tudatosan alacsony színvonala.

3.3 A VÁLLALATOK FEJLESZTÉSI STRATÉGIÁJÁRÓL

Arra a kérdésre, hogy jövője megtervezésében és fejlesztési döntéseiben milyen a vállalat magatartása, Magyarországon is csak példálódzva és differenciáltan lehetne válaszolni. Fokozottabban áll ez a francia gazdaságra, nemcsak azért, mert a vállalatok heterogenitása ott sokkal szélesebb skálájú, hanem azért is, mert a vállalati stratégiákra vonatkozó információ is természetszerűen sokkal szegényesebb. Így e téren

- amint az irodalomjegyzékből is látható - kénytelenek vagyunk néhány tanulmány és konferencia anyagára támaszkodni.

Bár egy-egy vállalat fejlődési dinamikája erősen kapcsolódik vezetői pszichológiai természetéhez és képzelőerejéhez, az *expanzióra törekvés* mégis általánosnak mondható. Ha az eddig gyártott termék piaca nő, legalább ilyen arányban kell nőnie a vállalatnak is, hogy megtarthassa a piacon már elért helyét, sulyát. Ha viszont termékének kereslete nem növekszik, ezt kellő időben fel kell tárnia, meg kell értenie, és elő kell készülnie annak helyettesítésére. Azok a vállalatok, amelyek nem törekednek *expanzióra*, csupán egyensúlyuk fenntartására, általában elfogyasztják tőkéjüket, és rendszerint nem csak növekedési, de *fennmaradási lehetőségüket* is kockáztatják.

A továbbiakban külön foglalkozunk az 500 főnél többet alkalmazó un. nagyvállalatokkal, és külön a közép- és kisvállalatokkal. A vállalatok piaci helyzete, tulajdonosi függősége, vezetési rendszere e két nagyságrendi csoportban - még ha a határvonal nem is húzható meg pontosan - tendenciáját tekintve eltérő.

A nagyvállalatok

Ahhoz, hogy a vállalat egyes döntései ne legyenek elszigeteltek, hanem *vállalati stratégiávd* álljanak össze, legalább középtávu tervre van szükség.

A terv kidolgozása voltaképpen különböző lehetséges vállalati magatartások katalógusának elkészítése. Egyetlen modell sem alkalmas a vállalat 8-10 év múlva bekövetkező helyzetének biztonságos meghatározására; ehelyett minden modellnek következetesen arra a kérdésre kell választ adnia: "Mi történik, ha...?" A gyakorlatban azok a modellek váltak be, amelyek nem elméleti spekuláción, hanem olyan logikai kapcsolatokon alapultak, amelyek a vállalat hétköznapijaiban már gyakorlattá váltak, éppen azoknak a vezetőknek a kezében, akiknek feladata e kapcsolatok megvalósítása és szüntelen gazdagítása.

Továbbmenően, azok a modellek gyümölcsözőek, amelyek nem normatív jellegűek (nem azt mondják meg, mit kell tenni), hanem

szimulációs jellegűek (arra adnak választ, hogy egy-egy változatnak mi a feltételrendszere és várható hatása a vállalat-ra). A fejlesztési modell átfogó jellegű; több, mint a marketing-modell és több, mint a vezetési modell. Lehetővé teszi a problémák felismerését és az adott (illetve valószínűnek ítélt) feltételek, hipotézisek függvényében a vállalati paraméterek változását.

Erős törekvés figyelhető meg arra, hogy a vállalat felül-emelkedjék a termékszemléleten, és felismerje azt a *társadalmi szükségletet*, amit termékeivel (ha szükséges: újabb és újabb termékeivel) kielégít. Ezt a célt kell megragadni, a modellben az ehhez vezető utakat kell sorra venni, legyen az a termék megújítása, a technológia átállítása vagy az egész üzem rekonstrukciója. Más oldalról ezt úgy is fogalmazzák, hogy a rendelkezésre álló források és dolgozók optimális felhasználását kell kutatni.

Igyekeznek a terveket rugalmassá tenni, olyanokká, hogy újabb lényeges információk esetén a terv újból elővehető, viszonylag könnyen módosítható legyen. Ily módon a tervezést össze kívánják egyeztetni a nem naptárilag beütemezett (nem rögzített határidős) programokkal. Ezt a rugalmas igazodást kívánják továbbá elérni a költségelőirányzatok olyan részletekre bontásával, amely lehetővé teszi egyik vagy másik részlet változtatását, ujjal való helyettesítését.

Az *állami terv* általában befolyással van a vállalat tervének és stratégiájának kialakítására, azonban ez a hatás nagymértékben függ az adott vállalat profiljától, termékeinek felvevő piacától.

Elsősorban a hosszú átfutási idejű, nagykötségű beruházásokra kényszerülő iparágak, a beruházási javakat előállító ágazatok támaszkodnak az állami tervre. Ezek a vállalatok a tervet mint gazdasági adatok gyűjteményét, mint fejlesztési hipotéziseket tartalmazó koncepciót, mint a szektorok alakulásáról és általában a gazdaság várható fejlődéséről információt adó dokumentumot tanulmányozzák. A vállalati közgazdász számára az állami terv a vállalati környezet várható változásának egyik elemző részlete, azonban olyan elem, amelyet csak

más elemekkel együtt szabad figyelembe venni. Különösen erős korlátot jelent az, hogy a terv korántsem teljes (nem fogja át a gazdaság egészét), hogy időszakos, hogy a külföldi tőke vagy a külföldi kínálat jövőbeli alakulása nem olvasható ki belőle. De korlátot jelent az is, hogy számos részlete állami és szakmai szervek egyezkedése alapján jött létre, viszont a tényleges erőviszonyok a valóságot a tervvel szemben erre vagy arra elmozdithatják. Az a képtelenség - mondta a Renault egyik vezetője⁴ -, hogy a tervek nem tudják megmutatni a környezet lehetséges állapotváltozásait, azt az illúziót kelti, hogy meghatározott és biztonságos világban fejlődünk.

Annak ellenére, hogy a környezeti változások bizonytalansága sokkal nagyobb, mint a szocialista országokban, a vállalatok egy része (ezek arányára nincs adatunk) 5 vagy 10 éves *költségvetési előirányzatot* is készít, ami a terv jobb megvalósítását szolgálja. A költségvetések éves tagolása lehetővé teszi, hogy azokat más naptári időszakra vonatkozó terv összeállításához is felhasználják. Ez a tervezési segédeszköz hazai szemszögből figyelemre méltónak látszik (hasonló számításonkat a mi vállalataink is készítenek, de szervezett sémában csupán a fejlesztési alap távlati mérlegét készítik el egységesen).

A vállalat távlati költségvetése azonban csupán olyan bázisnak tekinthető, amelyről kiindulva újabb és újabb, magát a bevételeket és kiadásokat is módosító tevékenységi változatokat lehet készíteni. A stratégia lényege az, hogy benne a vállalatnak a *környezet fluktuációjára való reagálását kifejező modellek* rendszerre ötvöződnék. A játékelmélet logikájának megfelelően először a konkurrencia ár-, termék-, áruterítési stb. stratégiáját veszik figyelembe, s ezek alapján dolgozzák ki azt a vállalati stratégiát, amely lehetővé teszi a szembenálló stratégiák következményeinek folyamatos értékelését és az azokra történő reagálást.

⁴A Renault gyár tanulmányi igazgatójának a Cannes-ban, 1969-ben, a vállalati magatartás problémáiról tartott konferencián elhangzott előadásából [66].

A vállalati stratégiák a gyorsuló gazdasági életben egyre fontosabbak, kidolgozásuk viszont egyre nehezebb. A tőkés világ alapvető paradoxonja, hogy az ingadozások gyorsulnak és egyre kevésbé láthatók előre, másrészt az ingadozások alakulása függvényében megejtett választások növekvő súlyúak: a tévedések kockázata egyre nagyobb. Ezért a stratégia elsőrendű célkitűzése e paradoxon feloldása, a döntéshez fűződő *kockázat szűkítése*. Ennek érdekében az első lépés - mint említettük is - a szakma, és ezen belül a vállalat helyének távlati meghatározása, a planning-programming-budgeting system szóhasználatával élve: a vállalat "küldetésének" tisztázása. Sok esetben áll párhuzamosan több feladat, "küldetés" a vállalat előtt: a technológia megújítása, az export felfuttatása, betörés új piacra stb. Ennek megfelelően *több program* készülhet, sőt a stratégia éppen akkor kezelhető rugalmasan, ha egyazon feladat különböző eszközeire külön-külön készül program.

A beruházások és a programozások szempontjából az a kedvező, ha a célkitűzés hosszú távra meghatározott és szilárd. Ez a követelmény azonban relativ: a célkitűzéseknek csak addig szabad szilárdnak maradnia, amíg a kijelölésükkor figyelembe vett környezeti és vállalati adottságok is szilárdak. Ha ezek változnak, akkor a célkitűzéseket is változtatni kell, magyarul: *a jó stratégia nem merev*, sőt, a stratégia nem is egy jóváhagyott dokumentum, hanem a vállalati céloknak és megoldási módoknak a környezet változásaitól függővé tett módosítási folyamata.

Mindezek alapján a nagyvállalatok tervezési tevékenységében kettősséget figyelhetünk meg. Egyfelől jól elkülönített akciókat terveznek, s ezeket egymással versenyző programokba foglalják. Ez egy-egy *zárt időszakban* folyik le. Másfelől a programokban foglalt (vagy azok alapján elért) eredményeket egybevetik a környezet változásaival és módosításra tesznek javaslatot. Ezt *folyamatos* munkának tekinthetjük.

A modellezés nem egyszerűen az optimális programok kiválasztása, inkább a programelemek optimális kombinációja és a programok gazdasági értékelése. A szakirodalom széles témakezelésével ellentétben, a gyakorlatban a nagyvállalatoknál

is viszonylag áttekinthető (50-100 ezer adatra szorítkozó) adatbankok jöttek létre. Ezek természetesen tulmennek a vállalat folyó működésén, és alkalmasak a szellemi és tárgyi kapacitás, a verseny, az önköltség, az ár stb. tendenciáinak megragadására is.

Az egyszerű statisztikai modellektől a nagy lineáris programokig számos eljárást alkalmaznak, mégis megfigyelhető az a törekvés, hogy általános modellt hozzanak létre, amely alkalmas

- a lehetséges reális akciók összehasonlító értékelésére;
- a környezeti változások gyors adaptálására;
- a vállalat legfontosabb funkcióinak távlati meghatározására.

Emellett a modell vállalatra specializált nyelvezete következtében közel áll a vezetők és vállalati tervkészítők terminológiájához, és így az operatív intézkedések közvetlen bázisa lehet.

Az elemzések egyértelműen bizonyítják, hogy a francia vállalatok beruházási döntéseit - csakugy, mint a hazai vállalatokét - racionális megfontolások, tudatos kompromisszumok és önkényes szubjektív választások szövevénye határozza meg. A motivumok sokfélesége azonban tökéletes környezetben mégis nagyobb szóródást takar, elsősorban azért, mert ott egyes vállalatoknál a menedzserek érdeke a domináns (adott esetben ez minimális osztalékot jelent a beruházások javára), másutt a részvényesek érdeke (legalábbis rövid távon: maximális osztalék), sőt újabban egyre gyakrabban lehet találkozni a dolgozó kollektíva részéről gyakorolt nyomás eredményeivel is.

Gyakorlatilag egyazon döntésnél is többféle kritérium érvényesül. Ez azonban korántsem jelenti azt, hogy a döntés önkényes, vagy hogy a kritériumok egymástól függetlenek. Tudományosan megalapozott és megfelelő számosságban vizsgált alany esetén a faktoranalízis segítségével megközelíthető a válasz arra a kérdésre, hogy milyen szemléleti síkok, milyen "dimenziók" milyen súllyal befolyásolják a beruházási döntést.

Az e tárgyban készült egyik vizsgálat⁵ arra az empirikus eredményre jutott, hogy a döntések alapvetően a következő négy dimenzióval magyarázhatók:

- a) *belső dimenzió* (a termelési tevékenységből és a rendelkezésre álló anyagi eszközökből származó követelmények);
- b) *tőzsdei és elosztási dimenzió* (a vállalat rentabilitásának megítélését fejezi ki a pénzpiacon);
- c) *a készpénzállomány és a likviditás dimenziója* (a vállalat pénzügyi egyensúlyát tükrözi, lényegében a rövid távu finanszírozási kapcsolatok szintézise);
- d) *a forgalom- és kapacitásszükséglet növekedésének dimenziója* vagyis a termékek elhelyezési piacának perspektívája).

Ezek a dimenziók egyben a megvalósítható beruházási politikák főbb vetületeit is kifejezik azon cselekvési korlátok között, amelyek a vezetők szabadságát behatárolják, amikor a környezetre és a vállalat többi "tagjára" tekintettel kell lenniük.

Bár a modern tőkés elméletek szeretik a részvényeseket, az operatív vezetőket, a munkásokat és az ügyfeleket a vállalati szervezet összességét adó "koalíciónak" nevezni, nem tagadják azt sem, hogy közöttük gyakori a konfliktus. A "koalíció" domináns tagjai az operatív vezetők; a hozzájuk áramló információ, a koordinatív és kezdeményező szerep döntő helyet biztosít számukra. A menedzseri és a tőketulajdonosi funkciók szétválása többé-kevésbé lehetőséget ad nekik arra, hogy saját céljaikat kövessék. Velük szemben a "koalíció" többi tagjai csak egy-egy részterületen tudják kifejteni befolyásukat.

⁵ Az Alkalmazott Közgazdaságtudomány Intézete (Institut de Science Économique Appliquée) ipargazdasági központja 1960 és 1966 között a feldolgozóipar leglényegesebb ágazatainak 71 magánvállalatánál vizsgálta a beruházási döntések kialakítási rendszerét. A vizsgálat alapján állította össze J.F. Echard és P.Y. Hémin újtipusu ökonometriai tanulmányát. (Lásd [20].)

Az állóeszköz-beruházások empirikus vizsgálata, az okozatstruktúra kutatása során bebizonyosodott, hogy a felosztatlan nyereség fontos szerepet játszik a nettó beruházás szintjének meghatározásában. A kapcsolat azonban dialektikus: nem csupán a beruházás szintje függ a nyereségtől, hanem az elvégzendő beruházás is nyomást gyakorol bizonyos nyereségszint elérésére. Gyakorlatilag használják a *minimumprofit* fogalmát, vagyis azt a minimumot, amelyet a vezetőknek el kell érniük ahhoz, hogy fenntarthassák a vállalat tulajdonosai és dolgozói "koalíciójának" kohézióját és irányítását, fedezhessék a gazdaságilag szükséges beruházásokat és a részvényesek számára elfogadható osztalékot, figyelembe véve az adókötelezettséget is.

A menedzserek közvetetten érdekeltek abban, hogy a tényleges nyereség haladja meg ezt a minimumot. Minél nagyobb ugyanis a felosztatlan nyereség, annál könnyebben terelhetik a forrásokat a számukra legkedvezőbb beruházások felé; döntési szabadságuk éppen ezáltal növekszik. Ugyanez a magyarázata annak is, hogy míg a részvényesek a felosztásra kerülő, addig a menedzserek a fel nem osztott nyereség maximálására törekszenek. Persze ez a törekvés se nem korlátlan, se nem állandó; az osztalék nem lehet mindig alacsony, expanziós fejlődési szakaszban különösen nem lehet az, mert az rontaná a vállalat pénzpiaci megítélését.

A kisebb korszerűsítéseket, pótlásokat *rutinberuházásnak* szokták nevezni. A saját források tömege elsősorban ezeknek a rutinberuházásoknak a szintjét befolyásolja. Ezek magas szintje kétszeresen is kedvező: egyfelől a termelőapparat megújítása kiküszöböli a veszteségforrásokat, másfelől a magasabb értékű állóeszközök emelik az értékcsökkenési leírás bázisát, és így további forrásokat biztosítanak a vállalat részére. Maximálisan ki is használják a különböző leírási módszerekhez fűződő adókedvezményeket, hogy *kiegészítő forrásokhoz* jussanak és gyorsítsák a berendezések modernizálását.

A vezetők beruházási döntéseire gyakorolt nyomás szempontjából a legnagyobb és folyamatos probléma a *tőzsde "kényszere"*, ami alatt a kibocsátások némileg liberalizált, de még így is meglehetősen korlátozó kényszerpályáját értik. Ezután követke-

zik az állam műveleteiből adódó alkalmazkodási kényszer, és - meglepő módon - utolsó a sorban a *piaci kényszer*. Az utóbbit csak a stabilizációs időszakban érzik súlyos problémának, ami főleg készletberuházásokban (az értékesíthetetlen készlet felhalmozásában) jelentkezik. A viszonylag gyenge piaci kényszer nem azt jelenti, hogy ez a motivum ne lenne a beruházási döntésekben determináló, csupán azt, hogy a tőkés vállalatok ezt a hatást könnyebben prognosztizálják, mint a többi, és ha jelentkezik is olykor e téren nagy bukások, a vezetők ezeknek a problémáknak tudnak inkább elébbemenni, ezt tudják leginkább megoldani, ezt ítélik legkevésbé kényszernek.

A legutóbbi másfél-két évtized elemzései arra az eredményre jutottak, hogy a *vállalatok fejlesztési döntéseit már nem lehet egyszerűen visszavezetni a profitmaximálási törekvésekre*, erősebb kritériumnak bizonyul az a kényszer, hogy a vezetők a külvilág hullámvásárai közepette is *viszonylagos biztonság* fenntartásáért a "koalíciót". Ezért azok a korábbi elméletek, amelyek a vállalati magatartásban az optimális forrásallokálás eszközt látták, és a döntéseket a keresletalakulás és tőkemobilizálás összehangolására vezették vissza, ma már nem alkalmasak a vállalatok fejlesztési magatartásának reális megmagyarázására.

Közép- és kisvállalatok

Magyar közgazdász számára két szempontból is különös érdeklődésre tarthat számot a kisvállalatok francia rendszere. Egyfelől ez a rendszer az "örök Franciaország" gazdasági szervezetének lényeges elemét képezi. Másfelől egyre-másra felmerül a hazai közgazdász körökben, hogy vállalatainkat tulcentralizáltuk, bizonyos ágazatokban a verseny megteremtése és a szükséglethez való rugalmasabb alkalmazkodás szükségessé tenné kisebb vállalatok megszervezését. Ugyanakkor bizonyos aggály is tapasztalható e kisebb vállalatok megfelelő szintű irányítása, várható jövedelmezősége tekintetében.

Az 500 főnél kevesebbet alkalmazó vállalkozások száma a mai Franciaországban éppen annyi, mint félévszázaddal ezelőtt.

Számuk 120 ezer, szemben az 1500 nagyvállalattal, viszont átlagos élettartamuk 35 évre csökkent, szemben a korábbi 80 évvel. Szinte naponta szűnnek meg vállalatok, de újak is születnek. Ezek a vállalatok foglalkoztatják az aktív lakosság felét, eszközlik a beruházás egyharmadát, és arányuk a hozzáadott érték volumenének előállításában 40 %.

A kis- és középvállalatok ilyen nagy aránya a fejlett országok közül csak Japánban található. Ugyanaz a sorrend, ha nem a vállalatok nagyságával, hanem az ipar koncentrációjával mérünk. Franciaországban 500 ezer ipari üzem működik, szemben a hétszer akkora nemzeti termelést produkáló USA 300 ezer üzemével.

A közép- és kisvállalatok a kézműves műhelyek és a nagy vállalatok között helyezkednek el. Nagyságrendileg helyes ezen a csoporton belül is megkülönböztetni a 200 főnél kevesebbet foglalkoztató, családi jellegű, és a 200-500 főt foglalkoztató középvállalatokat.

Egy széles reprezentációra támaszkodó vizsgálat⁶ megállapítása szerint a családi vállalatok - amelyeket igazgató-tulajdonos vezet - ki vannak szolgáltatva a gazdasági fejlődés forradalmi jelenségeinek (számítógép, krónikus infláció, management), de képtelenek a verseny kihívásaira megfelelően válaszolni. A családi vezető is törekszik vállalata fejlődésére, de irtózik attól, hogy idegenek legyenek a részvényesei. Ezek a vállalatok a családi helyzet, a bevezetett termék, az alkalmazott technológia korlátaitól általában csak úgy tudnának szabadulni, ha méreteiket növelnék. Miután ettől idegenkednek, kényszerű módon tartózkodóbbak a nagyvállalatoknál az

⁶ A Sofres, valamint a kis- és nagyvállalatok beruházásait finanszírozó szakintézet, az Union Francaise de Banque-Locabail 1973 júliusában együttes felmérést végzett, aminek során 519 vállalatvezetőt interjúvolt meg. A reprezentációba vont vállalatok 59 %-a 5-50 dolgozót, 9 %-a pedig 200-500 dolgozót foglalkoztatott.

ujítások és korszerűsítések tekintetében. A "családias" helyzetre jellemző, hogy a vizsgált vállalatok 42 %-át jelenlegi vezetője, további 35 %-át pedig valamelyik felmenője vagy rokona alapította.

A kisvállalatok óvatossága a nagyobb egységekbe integrálódással vagy átfogó rekonstrukciókkal szemben gazdasági jellegű, és nem jelent szükségszerűen elzárkózást mindennel szemben, ami korszerű. Érdeklődésük a gazdasági élet és az új megoldások iránt intenzív; a vezetők 88 %-a viszonylag modern vezetési módszereket alkalmaz.

A *tervezés szintje* ezen a területen alacsonyabb, mint a nagyvállalatoknál; többnyire csak rövid távu tervezésről beszélhetünk. A vezetők 70 %-a készít éves üzemelési és beruházási előirányzatot. A vezetők 24 %-a úgy nyilatkozott, hogy nem vágyik semmiféle expanziós tevékenységre. Ha új termék kibocsátása és a meglévő piacok kiszélesítése között kell választani, a vállalatok kétharmada az utóbbit választja. Általában azonban nem a termelés növelésére, hanem a *rentabilitás javítására* törekszenek. A növekedésnek egyébként - ezt reálisan látják - számos akadályja van.

A növekedés első akadályaként (48 %) a *szakképzett munkaerők hiányát* jelölték meg. Valóban ez a helyzet; nem csak bérezési előnyök, de társadalmi megítélés is megmutatkozik abban, hogy a szakképzetlen munkaerők is, a szakmai káderek is a nagyvállalatokhoz gravitálnak.

A *beruházási tőke hiánya* mint a növekedés akadályja a második helyen szerepel (39 %). Bár vállalatokról van szó, a vagyon kezelése többnyire személyes jellegű, ami az elhelyezkedni kívánó tőkék szempontjából egyáltalán nem kecsegtető. Még a 200 munkavállalót meghaladó kategóriában is a tulajdonosok többsége a tőkések több mint 50 %-át tartja *birtokában*. A tágabb értelemben vett tőkék (saját tőkék, a rokonok, üzlettársak és barátok által folyószámlára helyezett összegek) is általában a vállalatvezető *diszponibilitási körébe* tartoznak. A tőkének ez a személyhez kötöttsége nem alkalmas arra, hogy valamiféle összhang keletkezhessen egyfelől a növekedési követelmények és a tőke mozgástörvényei, másfelől az egyre nagyobb

beruházási kockázat és a személyes döntési forma között. Ennek tulajdonítható, hogy a kis- és középvállalatok 46 %-a nem volt képes a vállalati tőkét az utóbbi 10 év alatt megnövelni. A differenciálódás azonban jelentős, e vállalati csoport másik felében erős növekedés indult meg. Egyébként a stagnáló vállalatoknál sem arról van szó, mintha ezek a vállalatok nem lennének eléggé rentábilisak. A tulajdonosok eléggé meggazdagodtak ahhoz, hogy a növekedéshez hozzájáruljanak; a profit felélése vagy tőkésítése azonban itt egyéni választás függvénye. A primitív kapitalizmus tovább él a kis- és középvállalatokban; a profit személyes tulajdonként való kezelése szembekerül a vállalat - legalábbis deklarált - anonim jellegével.

A fellendülésben lévő kis- és középvállalatok az idegen tőke felvétele szempontjából sajátos helyzetben vannak. Cégüket nem jegyzi a tőzsdén, általában nem jutnak a pénzpiacra, nem bocsáthatnak ki kötvényeket. Az utóbbi években növekedésük mégis erőteljesen megindult, összefüggésben azzal, hogy a beruházásfinanszírozásban a részvények és kötvények szerepe csökkenőben, a kisvállalatok számára is megszerezhető bankhitelek pedig növekedőben vannak.

Kisvállalatok számára a legfontosabb külső forrás a bankhitel. A 200 főnél kevesebbet foglalkoztató kisvállalatok veszik igénybe a bankhitelek 30 %-át, és ők képezik a teljes ipari és kereskedelmi klientéla 90-95 %-át.

A pénzkinálat bizonyos szempontból kontingentált; egyes hitelek vonatkozásában a vállalatoknak szakosított pénzügyi intézetekhez kell fordulniuk. Ezeket az alábbiakban soroljuk fel, megjegyezve, hogy az egyes pénzügyi intézetek profiljára részletebben a bankrendszer ismertetésekor tértünk ki.

A Közzétételok Országos Pénztára az állam, a helyi hatóságok és a közintézmények által megrendelt termékek gyártásának, vagy az inkasszó alatt álló követeléseknek a finanszírozását segíti elő. A kisebb vállalatoknál fokozott problémát jelentő garanciát a kölcsönös kezességvállaló társaságok oldják meg.

Az Országos Hitelintézet a hosszú lejáratu hitelek szétosztásában és garantálásában segíti a kisebb vállalatokat. A kockázatok megosztására itt is létrehozta egy leányvállalatot, melynek kizárólag a biztosítéknyújtás a feladatköre.

A Népi Hitelintézet és a népbankok elnevezésű fiókhálózat a kimondottan kisiparosok és a kisebb vállalatok hitelintézete.

A területi fejlesztési társaságok részesedésvállalással és kötvényvásárlással segítik a terület komplex fejlesztésében részt vevő kis- és középvállalatok tőkeellátását.

A pénzintézeteken felül az állam közvetlenül vagy közvetve a következő módokon segíti a kis- és középvállalatokat:

a) *Pénzügyi támogatás.* Ez lehet FDES-hitel, ebben a népgazdasági terv függvényében néhány kiemelt szektor részesedik, de FDES-hitel formájában adják a területfejlesztés keretében az un. regionális termelékenységi prémiumokat is.

További formák: a kamat egy részének (Országos Hitelintézet: 1 %, CCCRCI: 1,5 %, SDR: 1,25 %) átvállalása, az un.

kamatjövőáírás. A *kutatás-fejlesztés támogatása.* *Adóügyi mentesítések* a területfejlesztés és az ipari szerkezet javítása érdekében.

b) Az egymással megállapodásra jutott vállalatoknak⁷ az integráció elősegítése érdekében - az 1959. évi rendelet szerint - bizonyos *adózási kedvezményeket* biztosítanak.

c) Az FDES által folyósított *előlegek* (40 %) és *állami garancia* mellett kibocsátott kötvénykölcsonők (60 %) a Caisse Centrale de Crédits coopératifs-on keresztül.

d) Az IDI részesedésvállalása és tanácsadószolgálat (lásd bővebben az Iparfejlesztési Intézetről szóló fejtegetést).

Sajátos konstrukció az *export finanszírozása*, ami főleg a kisvállalatokat érinti kedvezően:

a) Az *előfinanszírozási hitelek* rendeltetése az, hogy megkönnyítse az exportőrnek, hogy az exportálandó terméket megtermelje, illetve megvegye. A hitelek maximális lejáratát két év.

⁷ Sociétés conventionnées.

b) A követelések mobilizálása. Az exportőr követelését a bankja révén a tényleges inkasszó ideje előtt megkapja, rendszerint váltó ellenében.

Ezen felül mód van arra, hogy az exportőr kockázatai csökkenjenek a COFACE piackutatási, illetve ügyletekre vonatkozó biztosítási szerződéseivel. Itt voltaképpen finanszírozásról és hitelről nincs szó.

Ezeket a finanszírozási formákat egészíti ki a már említett leasing, továbbá a számlázással és inkasszóval összefüggő kockázatokat átvállaló üzletág: a factoring.

E sokféle finanszírozási lehetőség végül is - különösen a hatvanas évek végétől - olyannyira fellendítette a kis- és középvállalatok finanszírozását, hogy a hetvenes évek első éveiben átlagosan évente 14 %-kal emelkedtek a hitelek, sőt, a következő öt éves terv előkészítése érdekében végzett felmérés azt mutatta, hogy az utóbbi évek folyamán a kis- és középvállalatok *eladósodási folyamata* gyorsabb volt, mint a nagyvállalatoké. Ez az eladósodás elég riasztónak látszik, de meg kell jegyezni, hogy a banknak fizetett kamatok az adóztatható nyereségből levonható tehernek számítanak.

A kis- és középvállalatok a nagyvállalatok által felvett hitelekkel szemben általában *alacsonyabb kamatot* élveznek, s ezt a terhet is csökkentik sokszor a kamatjóváírások. Ha mégis van a kis vállalatoknak problémája, az inkább a beruházási hitelek elnyerésénél, ott is elsősorban a biztosítékok nyújtásában jelentkezik.

* * *

A fentiekben áttekintettük egyfelől a kisebb vállalatok perspektívátlan, családi jellegű vezetéséből, nem-integrálódásukból eredő problémákat, másfelől egyre nagyobb hányaduk fellendülését. Az *ellentmondás* láttán felmerül a kérdés: mi teszi lehetővé, hogy az élesedő versenyben ilyen súlyos hátrányaik ellenére a kis- és középvállalatok száma mégsem csökken? Milyen lesz a jövőjük? A választ keresve két dolgot kell megemlíteni.

A kisebb vállalatok rugalmassága akkora előny, hogy ezzel még gyengeségeik ellenére is fölényben vannak a gazdaság számos területén. Jellemzően ilyen terület például az építési szerelőipar, ahol a nagyvállalat lomhasága nagyobb hátránnak bizonyul, mint amilyen előnyt jelent a nagyobb szervezettség.

Másfelől nyilvánvaló az is, hogy a jövőben a személyes vezetés mai formájában nem sok jót ígér. A modern vezetési módszerek vonzereje máris megfertőzte a tulajdonosok jórészét, és nagy a valószínűsége annak, hogy a megmaradásnak vagy felzárkózásnak éppen a *vezetési módszerek korszerűsítése* lesz a legjelentősebb kritériuma.

Eltérő helyzetük folytán a francia kisvállalatok nem adnak közvetlenül hasznosítható tapasztalatot egy szocialista ország számára. Még rugalmasságuk is - ami bizonyos értelemben vonzó lehet számunkra - nagymértékben annak a "családi" vezetésnek a terméke, ami korszerűsödésüket akadályozza, és a termelőeszközök társadalmi tulajdonán álló társadalmi rendszerben egyáltalán nem jöhet szóba.

Beruházási döntés és kockázat

Röviden beszélnünk kell még a beruházási döntések és a bizonytalanság kapcsolatáról. Nép gazdasági és vállalati szinten egyaránt naponta halljuk nálunk a fejlesztési elhatározások során azt a kívánságot: bár csak ki lehetne küszöbölni a bizonytalanságot. A tőkés világban tudomásul veszik, hogy a *beruházás elhatározása egyben a bizonytalanság vállalásának az elhatározása is*, és minél nagyobbak ezen a területen a problémák, annál jobban nőnek az erőfeszítések is a bizonytalanság és a kockázat matematikai meghatározására.

Az állami szektorban is napirendben van ez a kérdés, mégis kisebb súllyal jelentkezik. Az állami vállalat többnyire monopóliumot élvez, kedvezményes pénzforrásokhoz jut, aminek folytán döntéseiben nagyobb teret kap a racionalitás. A magánszektor viszont egyre több bizonytalan elemmel dolgozik.

A francia közgazdászok a bizonytalanság amplitudóját és - ehhez igazodva - megfigyelési, mérési módszerét is megkülön-

bőztetik a beruházási döntés típusa szerint. A *pótló beruházás* tartalmazza a legkisebb bizonytalanságot, még ha tekintetbe vesszük is, hogy a technikai fejlődés által kiváltott értékesítő értékcsökkenés nem látható pontosan előre. A *bővítő beruházások*, amelyek a termék jellegének alapvető módosítása nélkül növelik a volument, már a piac felszívóképességét illetően több hipotézissel dolgoznak. Végül legnagyobb a bizonytalanság az ún. *stratégiai beruházásoknál*, amelyek hosszú időre biztosítani kívánják - kezdeményező vagy védekező módon - a vállalat virágzásának feltételeit, számot vetve a műszaki fejlődés tendenciáival és a konkurenciával is.

Az a különbség, amit a nyereség felosztását illetően a *részvényesek* és az *operatív vezetők* magatartására vonatkozóan már említettünk, fennáll a fenti bizonytalanságok megítélésében is. Az operatív vezetők szívesebben választják azt a variánst, ahol a profit szolidabb, de biztosabb. Ha a jövő indetenninált, a részvényesek - különösen ha rendelkeznek néhány előzetes információval - hajlamosak a szubjektív valószínűsítéshez folyamodni.

A döntési problémáknak a szakirodalomban ismert, általában a játékelméletet felhasználó különböző kezelési módszerei közül egyik sem jutott egyeduradalomra. Az utóbbi időben azonban a francia nagyvállalatok szívesen áldoznak arra, hogy jelentősebb döntéseik előtt *több módon is kvantifikáltassák a kockázatot*, bizonytalanságot.⁸

A pénztőke és a működő tőke bizonytalansága egymástól eltér; az utóbbi lényegesen nagyobb, ezért a hozzáfűzött profitkövetelmények is nagyobbak. *Keynes* szerint a beruházási döntés posztulálja a tőke határhasznának és a kamatlábnak az egyenlőségét. Ezt *Kalecki* kiegészítette azzal, hogy a kockázat line-

⁸ Knight: *Risk, Uncertainty and Profit* című munkája nyomán általában a csak valószínűségi megoszlással megragadható ismeretlent a francia szakirodalom is általában kockázatnak, a többit bizonytalanságnak nevezi.

áris függvénykapcsolatban áll a beruházás nagyságával, annak összegével együtt nő a vagyon veszélyeztetettsége és az illikviditás veszélye. E két definícióhoz azonban egy új, tudományosan nem értékelt és talán nem is értékelhető momentum járult: a felgyorsult növekedés és a most hozzá kapcsolódó infláció tényezője, ami arra készteti a beruházási változatok fölött töprengő közgazdászt, hogy a számításokból nyert bizonytalanságot szubjektív mérlegelés alapján oldja meg.

A francia vállalatok beruházási döntéseiknél a következő módszereket használják (a módszerekre nem térünk ki):

a) A *Laplace-kritérium* módszere, amely azt a beruházási változatot tartja a legkedvezőbbnek, ahol a lehetséges kimenetek nyereségadatainak mértani átlaga a legmagasabb.

b) A *Wald-módszer*, másképp maximin módszer. Alapelve: a legmegfontoltabb magatartásnak van primátusa. Minden beruházási változat lehetséges kimenetelei között megkeresi a legkisebb nyereségeket, és e minimumok maximuma szerint dönt.

c) A *Hurwicz-kritérium*, amely az egyes fejlesztési megoldások kimenetelei közül a szélső értékek súlyozása alapján választja ki a legkedvezőbbet.

d) A *Savage vagy a maradékok minimax módszere*. Ez a változatok legnagyobb nyereségadatahoz viszonyítja a többi változat hasonló adatát, s így a változatok nyereségmátrixát a különbözőzetek mátrixává transzformálja. Az adatok itt azt mutatják, mennyi a veszteség amiatt, hogy nem a legnagyobb nyereség változatát valósítják meg. Végül is így kitűnik a legnagyobb károk minimuma.

A nyereséget leginkább befolyásoló adatokat többnyire úgy veszik figyelembe, hogy *numerikus valószínűséget* rendelnek hozzájuk. Ezekhez kapcsolódik egy hasznossági mutató; a beruházási döntés végeredményben ezeket a hasznosságokat kívánja maximalizálni.

Az időtényező bekapcsolása [az egyes évek adatait törlik az $(1+i)^t$ diszkonttényezővel] náluk is általános. Franciaországban azonban nem csupán a változatok mérlegelése, hanem a választott forrás szempontjából is döntő jelentősége van.

Ha a tőke részvényekből áll, a részvény jövedelmét elfogadják diszkontlábnak. Kötelezvények és részvények együttes igénybevételénél inkább a középértéket veszik figyelembe. Ha saját forrás is szóbajön, ennek arányával is súlyoznak. Belső forrás esetén minimálisan azt a *kalkulativ kamatlábat* alkalmazzák, amely az összeg kihitelezése esetén lenne nyerhető.

A vállalkozók gondolkodásmódjára erősen hatott az elismert tervezési szaktekintély, P. Massé álláspontja, aki könyvében az *idő és a bizonytalanság egymástól független és időbelileg szakaszolt figyelembevételét* javasolja.⁹ A számítások eredménye a "matematikai remény". Lényegében ez a számítás figyelembe veszi azt a realitást, hogy egy közelebbi periódus egyes változataihoz a későbbi periódusban újabb, elágazó változatok fűződnek. Mindegyik uton végig kell a számítások során menni, a kimenetekhez valószínűségi változót rendelni, majd a szorzatok diszkontálása után megkapjuk változatonként a matematikai reményt. Ez persze csak a döntési változatokat pontosítja. Hogy a változatok közül a nagyobb biztonságot adó, de kisebb nyereségességű változat vagy más mellett döntenek, már nem matematikai kérdés, hanem a kockázat pszichológiájától függ.

A magánszektor és a külföldi tőke

Az utóbbi évek során a Közös Piac országainak magánszektorába fokozódott a külföldi, elsősorban az amerikai beruházás, kihasználva az Európa által nyújtott előnyöket, mindenekelőtt az egyes országok által biztosított kedvezményeket és a termelési tényezők viszonylag alacsony árát.

Főleg az ipart éri a *külföldi beruházások versenye*. Akár közép vállalatokról, akár nagy - mondjuk vegyi - ipari vállalatokról van szó, fennáll a rivalizálás veszélye és problémája az amerikai óriás vállalatokkal. Ebből a szempontból a magánszektor összességének bizonyos közös magatartása figyelhető meg

⁹Lásd [41].

A külföldi beruházások évi növekedése megközelíti a 20 %-ot, ami a japán tőke beáramlásával várhatóan még növekedni is fog. E beruházások nagyrés�ének finanszírozása Európában elért megtakarításokból történik. Az idegen beruházások többszörösét teszik ki a Közös Piacról kiáramló beruházásoknak. Többnyire leányvállalatokról van szó, ezek több mint 75 %-ban ellenőrzött tevékenységéről.

Számos prospektus és ügynök csábítja az amerikai tőkét, eltekintve néhány országtól, ahol az állam a külföldi tőke térnyerését különféle intézkedésekkel fékezi. Nemcsak ügynökökről és közvetítő tanácsadókról van szó, a vállalatok maguk is kutatják a partnereket, továbbá a know-how-kat, szabadalmakat, licenceket.

Azt persze nem lehet állítani, hogy a fogadtatás mindig elragadtatással járna egyben. A magánszektor időnként fellázad a külföldi tőke ellen. Elmondható, hogy az állami szektor ebben a tekintetben többnyire követi a magánszekort.

Amíg Itáliában, Hollandiában és Belgiumban az államhatárol rendszeresen kutatja az idegen tőkeberuházás lehetőségét, addig a Német Szövetségi Köztársaságban ez az érdeklődés lanyhább, jóllehet itt is pozitívnak nevezhető. *Franciaországban viszont az idevágó politika változó: hol semleges, hol negatív; az utóbbi időben a magatartás kissé nyiltabbá vált.*

Ismeretes néhány többé-kevésbé szigorú intézkedés, amelyek célja fékezni vagy legalábbis terelni a külföldi tőkét. Ez Franciaországban egy bizottság, a *Külföldi Tőkék Bizottsága* (Commission de Capital Etranger) formájában jelentkezik. Az érdeklődő külföldiek a bizottságnak vannak alárendelve, amennyiben a beáramló tőke meghaladja a működő vállalat tőkéjének 20 %-át.

A magánszektor ilyenformán kénytelen magát hatékonyabban megszervezni, rugalmasabban alkalmazkodni, gyorsítani struktúrális átállását, hogy az amerikai és japán vállalatokkal versenyre kelhessen, ami végső soron az egész nemzetgazdaság javát szolgálja.

A külföldi tőkeberuházásainak tapasztalatait sokféleképpen értékelik, azonban az értékelés tulnyomóan mégis pozitív. A tőkebehatolás *előnyeit* a következőkben látják:

- a verseny élesítése;
- a foglalkoztatási problémák részleges megoldása;
- a haladó technika behatolása;
- pénzügyi többletforrások, miután az idegen vállalkozások magas rentabilitása az állami szektornak és végső fokon az egész nemzetgazdaságnak hasznót jelent;
- a pénzpiac élénkítése, amennyiben egy korábban nem létező emissziós hullámot indít el;
- magas tudású személyek kiképzése;
- kis vállalatok rendelésállományának szélesítése (Amerikában különösen sok a virágzó középvállalat, amely nagy csoportoknak dolgozik széles választékkal oly módon, hogy egyik rendelője sem vásárol többet a forgalom 20 %-ánál).

A magánszektor nem egy képviselője valóságos mítoszt sző az amerikai tőke köré, felruházva olyan tulajdonságokkal, amelyekkel nem is rendelkezik. Sokszor még az államhatalom sincs tisztában a külföldi beruházók korlátaival.

A *hátrányok* főképp a következők:

- a struktúra és a gazdálkodás eltérő szintje;
- az európai piacok elégtelen szervezettsége;
- fontos elhatározásokban a külföldre hagyatkozás.

Az amerikai tőke behatolása nyomasztó. A tőkeáramlás mindkét irányban jelentős ugyan, de amíg az amerikai tőke Európa felé 3/4 részben *közvetlen beruházások* formájában áramlik, addig az európai részesedés Amerikában 2/3 részben *értékpapír* formáját ölti. Míg Európában a rentabilitás 7-8 % (Németországban jobb, mint Franciaországban), addig Amerikában 14 %.¹⁰ (Az amerikai tőke ugyanis - éppen mert beruházás formájában

¹⁰ Adózás utáni, saját alaphoz viszonyított jövedelem 1972. évi adatok alapján.

hatol be - a legfejlettebb technikát hozza, és így az átlagos európai jövedelmezőségi szintnél magasabbat tud magának biztosítani.)

Az eltérő bánásmód különösen akkor szembetűnő, amikor a Közös Piac országai saját vállalataik kárára előnyben részesítik az idegen beruházókat.

1. Az EKG számára engedélyezett állami támogatás
2. Az EKG támogatással vállalkozati megvalósuló beruházások megvalósulása (1970-1972)
3. A francia bankrendszer támogatásának feltételei
4. A vállalati beruházások finanszírozása (milliárd frankban)
5. A magánvállalatok beruházásainak finanszírozása
6. Az energia- és szállítási szektor állami vállalkozásainak beruházásfinanszírozása (1972. év, millió frankban)
7. A beruházások kialakítása kategóriáknaként, folyó frankban (1959-1972)
8. A bruttó nemzeti termék és a beruházások növekedési üteme, százalékban (1960-1972)
9. A vállalkozások megvalósítása és befektetési aktivitása (1959-1972)

TÁBLÁZATOK

1. Az FDES számára engedélyezett állami dotációk
2. Az IDI támogatásai vállalati nagyságrend szerinti megoszlásban (1970-1972)
3. A francia bankrendszer legjelentősebb 1971. évvégi adatai
4. A vállalati beruházások finanszírozása (Milliárd frankban)
5. A magánvállalatok beruházásainak finanszírozása
6. Az energia- és szállítási szektor állami vállalatainak beruházásfinanszírozása (1972. év, millió frankban)
7. A beruházások alakulása kategóriánként, folyó frankban (1959-1972)
8. A bruttó nemzeti termék és a beruházások növekedési üteme, százalékban (1960-1972)
9. A háztartások megtakarítása és befektetési szerkezete (1959-1972)

1. táblázat

Az FDES számdra engedélyezett állami dotációk
(1956-1973)

	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964
Dotáció, milliárd frankban	1,98	1,78	2,33	3,32	3,14	3,09	3,03	3,02	2,83
Dotáció, milliárd frankban	2,52	2,72	2,81	3,96	3,27	3,04	2,96	2,97	2,37

Megjegyzés: a számadatok nem a pénzügyi törvény által előírtak, hanem a tényleges dotációkat mutatják.

Forrás: [46] p. 147.

Az IDI támogatásai
vállalati nagyságrend szerinti megoszlásban
(1970 - 1972)

Vállalati nagyságrend	IDI-hez benyújtott ügyek		Engedélyezett támogatás összegének megoszlása (%)	Pénzbeli segítség átlagos összege (millió Fr)
	száma	meg- oszlása (%)		
150 millió frank feletti forgalom (nagyvállalat)	61	8,1	60,0	23,2
40 millió frank és 150 millió frank közötti forgalom (középvállalat)	126	17,0	15,6	6,0
40 millió frank alatti forgalom (kisvállalat)	559	74,9	24,4	2,6
Összesen	746	100,0	100,0	-

Forrás: [7]

A francia bankrendszer legjelentősebb 1971. évvégi
adatai

	Intézmények száma	Mérleg- összeg milliárd frank	Mérlegen kívül frank
<i>Üzleti bankszektor</i>			
Nemzeti bankok	3	207	58
Egyéb nagy bankok és "párizsi" bankok	79	65	52
Körzeti bankok	21	39	11
Helyi bankok	70	5	1
Betéti bankok	53	39	8
Üzleti bankok	25	24	26
Közép- és hosszú lejáratu hitelező bankok	42	13	9
Egyéb bankok	26	11	36
	319	403	201
<i>Pénzintézetek:</i>			
Eladás hitelbe	107	13	3
Haszonbérleti hitel (Crédit bail)	69	10	1
Ingatlan hitel	31	8	13
Egyéb	220	8	8
	427	39	25
<i>A kölcsönös bankszektorból</i>			
Mezőgazdasági hitel	95	112	
Általános hitel (Crédit populaire)	45	20	
<i>Állami és félállami szektorból</i>			
Államkincstár* (Trésor public)		52	
Földhitelintézet		42	35

*Csak a gazdasági hitelek.

Forrás: Az Országos Hiteltanács 1971. évi jelentése.

A vállalati beruházások finanszírozása
(Milliárd frankban)

	1959	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972
A vállalatok forrásai									
1. Önfinszírozási képesség: % 0,70		0,73	0,72	0,72	0,76	0,70	0,70	0,71	0,71
- társaságok	25,0	47,5	55,4	58,9	67,0	86,1	93,1	100,7	110,9
- egyéni vállalkozók	6,8	14,0	15,7	16,7	19,4	21,2	25,5	24,9	28,1
2. Külső források									
- rövid lejáratu hitelek	5,0	8,6	13,9	11,4	15,8	9,3	32,3	39,7	34,5
- közép- és hosszú lejáratu hitelek	8,2	12,0	11,2	14,6	14,9	20,9	19,5	22,4	29,7
- pénzpiac	1,9	5,7	5,5	3,2	3,7	7,2	12,4	11,8	17,5
- monetáris bevétel	-2,1	-3,1	-2,4	-2,0	-9,3	-2,5	-13,9	-19,4	-28,1
- kiigazítás (tévedések vagy mulasztások)	0,3	-	-0,5	1,6	1,7	10,2	1,4	-3,0	2,7
Beruházások finanszírozása összesen	45,1	84,7	98,8	104,6	113,2	152,4	170,3	177,4	195,3
1. Készletek	6,1	7,6	12,4	9,8	10,9	30,7	31,6	22,4	22,9
2. Lakásépítés	4,5	8,3	9,1	10,3	11,3	12,8	13,8	14,2	14,9
3. Termelőberuházások	34,5	68,8	77,3	84,3	91,0	108,9	124,9	140,5	157,5
- állami vállalatok	11,4	19,1	21,2	22,0	23,4	24,8	26,5	28,0	31,2
- magánvállalatok	23,1	49,7	56,1	62,3	67,6	84,1	98,4	112,5	126,3

Forrás: [1] p. 726.

A magánvállalatok beruházásainak finanszírozása

Év	Állótőke- beruházás*		Önfinanszírozás		Állami támogatás		Pénzpiac		Középlejáratu hitel (új hitelek)	
	Milliárd Ft	Milliárd Fr	%	Milliárd Fr	%	Milliárd Fr	%	Milliárd Fr	%	Milliárd Fr
1959	23,1	19,61	85,0	-	-	-	1,84	8,0	1,65	7,0
1960	27,1	18,64	69,0	4,5	16,4	16,4	1,65	6,1	2,31	8,5
1961	33,4	24,05	72,0	4,6	13,8	13,8	1,96	5,9	2,79	8,3
1962	38,0	27,62	73,0	5,0	12,8	12,8	1,74	4,6	3,64	9,6
1963	42,7	32,30	76,0	4,9	11,1	11,1	1,87	4,4	3,63	8,5
1964	47,2	36,55	77,0	4,9	10,9	10,9	1,53	3,2	4,22	8,9
1965	49,8	38,15	77,0	5,9	11,4	11,4	1,33	2,7	4,42	8,9
1966	56,2	44,22	79,0	6,2	10,7	10,7	1,35	2,4	4,43	7,9
1967	62,3	48,63	78,0	5,8	9,4	9,4	1,75	2,8	6,12	9,8
1968	67,6	53,67	80,0	5,2	7,1	7,1	1,83	2,7	6,90	10,2
1969	84,1	66,59	79,0	5,2	6,4	6,4	3,31	3,9	9,0	10,7
1970	98,4	79,39	81,0	5,5	5,3	5,3	5,32	5,4	8,19	8,3
1971	112,5	89,32	79,0	5,3	5,1	5,1	8,19	7,3	9,69	8,6
1972	126,3	102,31	81,0	6,6	5,2	5,2	7,09	5,6	10,30	8,2

* Lásd a 2. fejezet 3. lábjegyzetét.

Forrás: [11] p. 727.

Az energia- és szállítási szektor állami vállalatainak beruházásfinanszírozása
(1972. év, millió frankban)

	Finanszírozandó kiadások	1971. évi áthozat	Saját forrás	Tőkefinanszírozás és támogatás gépi berendezése	FDES	Közép- lejárat	Egyéb kölcsönök és felszabadítandó források
Charbonnages de France	170	200,8	367,9	-	-	-	337,1
Electricité de France	5 890	-	2410	444	444	-	2592
Compagnie nationale du Rhône	400	-	85	110	40	-	165
Gaz de France	1 225	-	190	250	100	-	685
SNCF:							
- kölcsönből finanszírozott program	1 930	-	1235	-	-	-	695
- támogatott pályázati program	134	-	-	134	-	-	-
RATP	1 080	-	363,3	290,7	266	-	160
Aéroport de Paris	575	-	118,7	45	250	-	161,3
Air France	892	-	246	120	-	35	491
Összesen	12 296	200,8	4280,1	1393,7	1100	35	5286,4

Forrás: 1972. évi költségvetés és az FDES XVII. jelentése in [24] p. 28.

7. táblázat
A beruházások alakulása kategóriánként, folyó frankban
(1959 - 1972)

Év		Álló- tőke beru- házás	Kommu- nális beru- házás	Lakás- építés	Termelő beruha- zások	Ebből	
						Allami vállá- latok	Magán- vállá- latok
1959	milliárd Fr %	55,4 100	6,1 11	14,7 26,5	34,6 62,5	11,5 20,8	23,1 41,7
1960	milliárd Fr %	61 100	7 11,5	15,4 25,2	38,6 63,3	11,5 18,9	27,1 44,4
1961	milliárd Fr %	70,7 100	8,1 11,5	16,9 23,9	45,7 64,6	12,3 17,4	33,4 47,2
1962	milliárd Fr %	79,9 100	9,8 12,3	18,5 23,1	51,6 64,6	13,6 17	38 47,6
1963	milliárd Fr %	90,7 100	11,8 13	21,2 23,4	57,7 63,6	15 16,5	42,7 47,1
1964	milliárd Fr %	107,4 100	14,2 13,2	28,5 26,5	64,7 60,3	17,5 16,3	47,2 44
1965	milliárd Fr %	118,1 100	16 13,5	33,1 28,1	69 58,4	19,2 16,3	49,8 42,1
1966	milliárd Fr %	131,4 100	17,7 13,5	36,1 27,5	77,6 59	21,4 16,3	56,2 42,7
1967	milliárd Fr %	144 100	20,4 14,2	39,1 27,1	84,5 58,7	22,2 15,4	62,3 43,3
1968	milliárd Fr %	157,8 100	22,2 14,1	44,6 28,3	91 57,6	23,4 14,8	67,6 42,8
1969	milliárd Fr %	183,3 100	25 13,6	49,4 26,9	108,9 59,5	24,8 13,5	84,1 45,8
1970	milliárd Fr %	207 100	28 13,5	54,1 26,2	124,9 60,3	26,5 12,8	98,4 47,5
1971	milliárd Fr %	230 100	29,9 13	59,6 25,9	140,5 61,1	28 12,2	112,5 48,9
1972	milliárd Fr %	257,8 100	33,6 13	66,7 25,9	157,5 61,1	31,2 12,1	126,3 49

Forrás: [11] p. 724.

8. táblázat

A bruttó nemzeti termék és a beruházások növekedési üteme,
százalékban
(1960 - 1972)

Év	Bruttó nemzeti termék	Összes beruházás	Magán- beruházások
1960	7,4	6,9	14,1
1961	5,9	13	20,3
1962	7,1	8,2	9
1963	6,2	7,6	6,4
1964	6,9	14,5	6,6
1965	4,8	7,6	3,1
1966	5,7	8,3	10,4
1967	5,1	6,8	8
1968	5	5,2	4,1
1969	7,7	9,3	17,5
1970	6	7,9	12
1971	5,5	5,4	8,6
1972	5,4	5,2	5,4

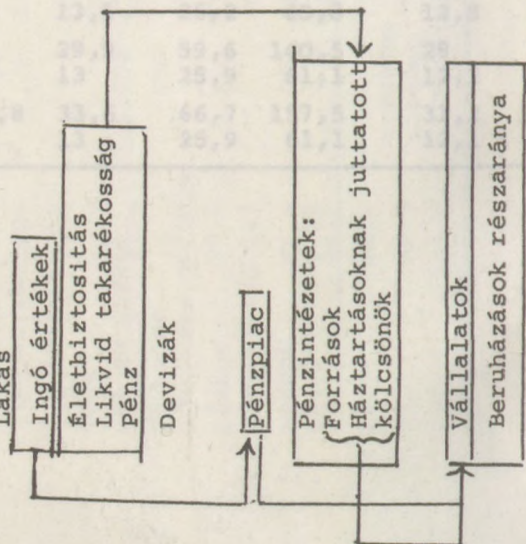
Forrás: [11] p. 724.

A háztartások* megtakarítása és befektetési szerkezete
(1959 - 1972)

	1959	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972
Megtakarítás (milliárd frank) (bruttó takarékoság + kiigazítás)	31,9	59,9	63,7	69,9	70,7	71,8	96,3	114,5	120,4
Egyéni vállalatok	21,7	23,8	24,9	24,2	27,8	29,8	26,8	22,0	23,6
Fogyasztási kölcsönök (rövidlejáratú hitelek)	-1,8	-1,8	-1,8	-2,6	-1,4	+0,3	-2,2	-3,9	-5,6
Lakás	22,9	28,1	25,8	23,0	20,7	23,9	24,8	18,7	14,6
Ingó értékek	9,8	8,3	9,8	8,8	3,6	4,3	3,5	3,7	4,4
Élethbiztosítás	1,8	2,1	2,1	2,1	2,4	2,4	1,8	2,2	2,4
Likvid takarékoság	20,5	17,3	21,5	37,8	29,7	36,4	37,5	42,0	43,4
Pénz	23,3	21,4	17,1	7,2	15,3	2,8	8,0	15,7	17,2
Devizák	1,8	0,8	0,6	-0,5	1,9	0,1	-0,2	-0,4	-
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	9,8	8,3	9,8	8,8	3,6	4,3	3,5	3,7	4,4
	45,6	40,8	40,7	47,1	47,4	41,6	47,3	59,9	63,0
	-9,0	-12,5	-15,6	-18,4	-25,3	-25,4	-17,2	-23,1	-32,1
	36,6	28,3	25,1	28,7	22,1	16,2	20,1	36,8	30,9
	46,4	36,7	34,9	37,4	25,7	20,5	33,6	40,5	35,3
	42,9	31,9	28,8	31,0	20,0	13,5	25,9	33,0	27,0

Forrás: Comptabilité nationale T.O.F. in COSTE,
L'épargne des ménages et l'investissement
des entreprises privées.

* Lásd a 2,2. fejezet
lábjegyzetét.

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

CCCHCI	CAISSE CENTRALE DE CREDIT HÔTELIER COMMERCIAL ET INDUSTRIEL (Kereskedelmi és Ipari szálloda-hitel központi pénztára)
CEA	COMMISSARIAT A L'ENERGIE ATOMIQUE (Atomenergia Bizottság)
CFD	COMPAGNIE FRANÇAISE DES PETROLES (Francia ásványolaj társaság)
CII	COMPAGNIE INTERNATIONALE D'INFORMATIQUE (Nemzetközi számítógép társaság)
CNES	CENTRE NATIONAL D'ETUDES SPATIALES (Űrkutatások országos központja)
CNME	CAISSE NATIONALE DES MARCHÉS DE L'ETAT (Országos közszállítási pénztár)
COB	COMMISSION DES OPERATIONS DE BOURSE (Tőzsdeműveletek bizottsága)
COFACE	COMPAGNIE FRANÇAISE D'ASSURANCE POUR LE COMMERCE EXTERIEUR (Francia külkereskedelmi biztosítási társaság)
CRED	CENTRE DE RECHERCHE ECONOMIQUE SUR L'EPARGNE (Takarékosság gazdaságkutató központja)
DGRST	DELEGATION GENERALE A LA RECHERCHE SCIENTIFIQUE ET TECHNIQUE (Tudományos és technikai kutatás általános bizottsága)
DATAR	DELEGATION A L'AMENAGEMENT DU TERRITOIRE ET A L'ACTION REGIONALE (Területfejlesztési és körzeti tevékenység bizottsága)
EDF	ELECTRICITÉ DE FRANCE (Francia villamossági művek)
EMC	ENTREPRISE MINIERE ET CHIMIQUE (Bányászati és Vegyipari vállalat)
ERAP	ENTREPRISE DE RECHERCHES ET D'ACTIVITES PETROLIERES (Ásványolaj kutatási és tevékenységi vállalat)
FBCF	formation brute de capital fixe (állótőke bruttó képződménye)

FDES	FONDS DE DEVELOPPEMENT ECONOMIQUE ET SOCIAL (Gazdasági és szociális fejlesztési alap)
FIAT	FONDS D'INTERVENTION POUR L'AMENAGEMENT DU TERRITOIRE (A területfejlesztésre szolgáló beavatkozási alap)
GDF	GAZ DE FRANCE (Francia gázművek)
IDI	INSTITUT DE DEVELOPPEMENT INDUSTRIEL (Iparfejlesztési intézet)
INSEE	INSTITUT NATIONAL DE LA STATISTIQUE ET DES ETUDES ECONOMIQUES (Statisztika és a gazdasági tanulmányok országos intézete)
IRC	INDUSTRIAL REORGANISATION CORPORATION (Ipari újjászervezési testület)
IRI	ISTITUTO DE RECONSTRUZIONE D'INDUSTRIA (Ipari újjáépítési intézet)
OPA	offres publiques d'achat (Állami vételi ajánlat)
PPBS	PLANNING, PROGRAMMING AND BUDGETING SYSTEM (Tervezési, programozási és költségvetési rendszer)
PRDE	PROGRAMME REGIONAL DE DEVELOPPEMENT ET D'EQUIPEMENT (Körzeti fejlesztési program)
PTT	POSTES, TELEGRAPHE-TELEPHONE (Posta, táviró, távbeszélő)
RATP	REGIE AUTONOME DES TRANSPORTS PARISIENS (Párizsi közlekedési vállalat)
RCB	rationalisation des choix budgétaires (költségvetési döntések racionalizálása)
SDR	SOCIETE DE DEVELOPPEMENT REGIONAL (Körzeti fejlesztési társaság)
SICOMI	SOCIETE IMMOBILIERE POUR LE COMMERCE ET L'INDUSTRIE (Kereskedelmi és ipari ingatlan társaság)
SNCF	SOCIETE NATIONALE DES CHEMINS DE FER (Francia államvasutak)
SNECMA	SOCIETE NATIONALE D'ETUDE ET DE CONSTRUCTION DE MOTEURS D'AVIONS (Repülőgép motorok tanulmányi és gyártási országos társulata)

SNIAS SOCIETE NATIONALE INDUSTRIELLE AERO-SPATIALE
 (Repülési és űrhajózási ipar országos társasága)
 SOCOD SOCIETE DE CAUTION MUTUELLE DES COMMERCE DIVER
 (Kereskedelmi kölcsönös biztositási társaság)
 SOCOMID SOCIETE DE CAUTION MUTUELLE DES INDUSTRIES DIVERSES
 (Ipari kölcsönös biztositási társaság)
 SOFRES SOCIETE FRANÇAISE POUR ENQUETES PAR SONDAGES
 (Francia közvéleménykutató intézet)
 TVA taxe sur valeur ajoutée
 (hozzáadottérték adója)

- (33) Belorgey, G.: Le gouvernement de l'administration de la France. Collin, Paris, 1967. 442 p.
- (34) Bissac - Laland, P.: A la recherche d'une économie concertée. L'Économiste, Paris, 1971.
- (35) Bonnard, J.-Y.: Les instruments d'exécution du plan utilisés par l'Etat. Revue Économique, 1970, jul. Nr. 4., pp 354-386.
- (36) Franco, J.: L'expérience française des budgets de programme. Revue Économique, 1972, Nr. 1. pp 1-63.
- (37) Gruet, A.: L'Institut de Développement Industriel. Économie et Politique, 1973, Spr. Nr. 125. pp 129-144.
- (38) Hénoc, R.: Organisation économique de l'Etat. Collin, Paris, 1965. 543 p.
- (39) Hénoc, R.: Les entreprises nationalisées. Presses Universitaires de France, Paris, 1967. 126 p.
- (40) Clouet, J.: L'économie des travaux publics. Presses Universitaires de France, Paris, 1971. 126 p.
- (41) Costa, R.: L'épargne des ménages et l'investissement des entreprises privées. Banque, 1974, Nr. 120. pp 347-348 et Nr. 131., pp 723-728.
- (42) Cottevet, J.-M.-Basset, C.: Le budget de l'Etat. Presses Universitaires de France, Paris, 1972. 126 p.
- (43) Courvoisier, J.-P.: La détermination d'investir et la politique de l'entreprise. Revue Économique, 1971. 361 p.
- (44) Deltour, A.-G.: L'Etat et les entreprises publiques. M. Rivy, Paris, 1973. 148 p.
- (45) Deffosse, G.: Les conditions financières des entreprises. Presses Universitaires de France, Paris, 1963. 127 p.

IRODALOMJEGYZÉK

- [1] *Autin, J.*: Initiation aux finances publiques. Dunod, Paris, 1971. 347 p.
- [2] *Bauchet, P.*: La planification française, 20 ans d'expérience. Seuil, Paris, 1966. 393 p.
- [3] *Belorgey, G.*: Le gouvernement et l'administration de la France. Colin, Paris, 1967. 447 p.
- [4] *Bloch - Lainé, F.*: A la recherche d'une économie concertée. L'Épargne, Paris, 1964.
- [5] *Bonnaud, J.J.*: Les instruments d'exécution du plan utilisés par l'État. Revue Economique, 1970. jul. Nr. 4., pp 554-596.
- [6] *Bravo, J.*: L'expérience française des budgets de programmes. Revue Economique, 1973. Nr. 1. pp 1-65.
- [7] *Brune, A.*: L'Institut de Développement Industriel. Economique et Politique, 1973. apr. Nr. 225. pp 127-145.
- [8] *Chenot, B.*: Organisation économique de l'État. Dalloz, Paris, 1965. 543 p.
- [9] *Chenot, B.*: Les entreprises nationalisées, Presses Universitaires de France, Paris, 1967. 126 p.
- [10] *Clouet, J.*: L'économie des travaux publics. Presses Universitaires de France, Paris, 1971. 126 p.
- [11] *Coste, R.*: L'épargne des ménages et investissement des entreprises privées, Banque, 1974. Nr. 330, pp 587-594 és Nr. 331., pp 723-729.
- [12] *Cotteret, J.M.-Eméri, C.*: Le budget de l'État. Presses Universitaires de France, Paris, 1972. 126 p.
- [13] *Couvreux, J.P.*: La décision d'investir et la politique de l'entreprise. Crefin, Louvain, 1971. 301 p.
- [14] *Delion, A.C.*: L'État et les entreprises publiques. Ed. Sirey, Paris, 1959. 268 p.
- [15] *Deffosse, G.*: Les gestions financières des entreprises. Presses Universitaires de France, Paris, 1963. 127 p.

- [16] Dobart, P.: L'exécution du VIe Plan. Economie et Politique, 1973. Nr. 224., pp 79-112, Nr. 225. pp 31-66.
- [17] Dony, J.: L'État et le financement des entreprises privées Problèmes Economiques, 1971. Nr. 1210., pp 2-9.
- [18] Dumas, R.: L'entreprise et la statistique. Dunod, Paris, 1971. 709 p.
- [19] Duprat, J.P.: La débudgetisation. Revue de Science Financière, 1972. Nr. 1. pp 69-161.
- [20] Échard-Hénin: Une étude économétrique de la décision d'investir et des structures financières dans l'entreprise. Economie et Sociétés, 1970. Nr. 7-8., pp 1417-1420.
- [21] Emsalem, S.: L'aide financière de l'État aux investissements dans l'industrie privée. Banque, 1971., Nr. 295.
- [22] Esambert, B.: Une industrie pour la France. L'Expansion, 1971. márc.
- [23] Fontaneau, P.: Le flux de liquidités libres d'impôt: un outil de gestion des entreprises de la Communauté Européenne. Banque, 1973. dec. pp 116-122.
- [24] Fournieret, P.: L'administration économique. Presses Universitaires de France, Paris, 1972. 126 p.
- [25] Galasne, A.-Legris, G.: La décision d'investissement des grandes sociétés françaises. Revue Economique, 1974. Nr. 1. pp 49-74.
- [26] Gaudemet, P. M.: Précis des finances publiques; Les opérations sur deniers publics. Budget et Trésor, Montohrestie Paris, 1970. 467 p.
- [27] Granelle, J.J.: Incertitude et décision d'investissement des Entreprises. Analyse et prévision, 1973. Nr. 4. pp 441-493.
- [28] Gruson, C.: Origine et espoirs de la planification française. Dunod, Paris, 1968. 438 p.
- [29] Herblay, M.: La vérité sur les PME. L'Expansion, 1973. okt. pp 109-129.
- [30] Horvat, B.: The depreciation Multiplier and a Generalised Theory of fixed Capital. The Manchester School of Economics and Social Studies, 1958. máj. pp 1417-1420.
- [31] Jaeger, J.: Methodologie de la stratégie d'investissement dans une entreprises multinationale de grande dimension. Management France, 1971. nov. pp 8-15.

- [32] *Jeanneney, J.M.*: Forces et faiblesses de l'économie française. Colin, Paris, 1956. 339 p.
- [33] *Kolm, S.C.*: Pour une nouvelle planification française. Problèmes Economiques, 1971. nov., Nr. 1244., pp 6-9.
- [34] *Lachaux, C.*: Les instituts et les banques de développement à l'étranger. Banque, 1970. Nr. 281.
- [35] *Lalumiere, P.*: Les finances publiques. Colin, Paris, 1970. 477 p.
- [36] *Lévy-Lambert, H.-Guillaume, H.*: La rationalisation des choix budgétaires. Presses Universitaires de France, Paris, 1971.
- [37] *Loeb, P.*: Le budget de l'entreprise, vol. 2. Presses Universitaires de France, Paris, 1966.
- [38] *Maillet, P.-Maillet, M.*: Le secteur public en France. Presses Universitaires de France, Paris, 1964. 127 p.
- [39] *Maillet, P.*: La structure économique de la France. Presses Universitaires de France, Paris, 1971. 127 p.
- [40] *Marchat, P.*: L'économie mixte. Presses Universitaires de France, Paris, 1971.
- [41] *Massé, P.*: Le choix des investissements, Dunod, Paris, 1964. 501 p.
- [42] *Moisson, M.*: Pratique de gestion financière. Organisation, Paris, 1961. 126 p.
- [43] *Netter, P.*: Une direction par équipe dans une moyenne industrie. Management France, 1970. okt. pp 45-50.
- [44] *Nivollet, A.E.*: L'analyse du système de la rationalisation des choix. Analyse et Prévision, 1971. Nr. 3.
- [45] *Peumans, H.*: Théorie et pratique des calculs d'investissement. Dunod, Paris, 1971. 328 p.
- [46] *Philip, C.*: Le Fonds de Développement Economique et Social, Revue de Science Financière, 1974. Nr. 1.
- [47] *Pimont, Y.*: Les contrats de plan. Revue de Science Financière, 1971. Nr. 4.
- [48] *Polonceau, G.*: Le financement des entreprises petites et moyennes. Problèmes Economiques, 1973., Nr. 1326. pp 9-12.
- [49] *Rivoli, L.*: Le budget de l'État. Seuil, Paris, 1969.
- [50] *Romeuf, J.*: L'entreprise dans la vie économique. Presses Universitaires de France, Paris, 1967. 128 p.
- [51] *Rosefeld, F.*: Techniques d'analyse et d'évaluation des projets d'investissements. Presses Universitaires de France, Paris, 1966. 111 p.

- [52] *Schmill, E.*: Les investissements étrangers en France. Cujas, Paris, 1966. 136 p.
- [53] *Seauve, P.*: L'utilisation des plans nationaux dans l'élaboration du plan d'entreprise. Management France, 1971. Nr. 2., pp 29-30.
- [54] *Simon, Ph.*: Le financement des entreprises. Dalloz, Paris 1971.
- [55] *Sochier*: Les gestions du secteur privé aux investissements étrangers. Revue du Marché Commun, 1970.-jul.-aug.
- [56] *Theis Ede*: A francia tervezés modelljei és statisztikai sajátosságai, Statisztikai Kiadó V., Budapest, 1972.
- [57] *Trotabas, L.*: Finances publiques. Dalloz, Paris, 1970. 869
- [58] *Vitry, D.*: L'incidence des procédures fiscales d'amortissement. Rapport ISEA, 1970. jan.
- [59] *Wahl, J.H.*: Le fonds de Développement Economique et Social et l'exécution du plan. Banque, 1967., Nr. 255. pp 603-610.
- [60] *Le VIe plan français*. Presses Universitaires de France, Paris, 1971. 126 p.
- [61] *Les indicateurs associés au VIe Plan*. La documentation Française, Paris, 1972. Nr. 1244.
- [62] *Le VIe Plan*. La documentation Française, 1972. 340 p.
- [63] *Le VIe Plan en chiffres: un aide-mémoire*. La documentation Française, Nr. 1255. Paris
- [64] *R.C.B. Mission pour la rationalisation des choix budgétaires*. Paris, 1971.
- [65] *Rapport sur les entreprises publiques*. La documentation Française, Paris, 1968.
- [66] *Les problèmes de gestion dans l'entreprises*. Colloque National de Cannes, 1969. Dunod, Paris, 1970. 527 p.
- [67] *La décision d'investir, compte rendu des journées d'études des 24-26 mars, 1967*. Louvain, 1968.
- [68] *La sélection stratégique des investissements, critères de choix et antihazard*, CNBOS. Séminaire du 9 mai 1967, organisé par le Comité national Belge de l'organisation scientifique, cf publication Nr. 182.

- [69] *Comment financer le développement des PMI. Entreprise*, 1973. Nr. 925. pp 50-63.
- [70] *Banque National de Paris 1972. évi statisztikai évkönyve.*
- [71] *Crédit Lyonnais 1972. évi jelentése.*

